

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«КИЇВСЬКИЙ АВІАЦІЙНИЙ ІНСТИТУТ»
ФАКУЛЬТЕТ ПСИХОЛОГІЇ, КОМУНІКАЦІЙ ТА ПЕРЕКЛАДУ
КАФЕДРА АНГЛІЙСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ І ПЕРЕКЛАДУ

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ
Завідувач випускової кафедри
_____Ліана БУДАНОВА
«_____»_____2025 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
ЗДОБУВАЧА ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ МАГІСТР
ЗА СПЕЦІАЛІЗАЦІЄЮ «ГЕРМАНСЬКІ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ
(ПЕРЕКЛАД ВКЛЮЧНО), ПЕРША – АНГЛІЙСЬКА»

Тема: *ВІДТВОРЕННЯ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЇ СПЕЦИФІКИ ТВОРІВ
ФЕНІМОРА КУПЕРА В УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕКЛАДАХ*

Виконавець: студент групи Мз-035-24-1-ФЛ ТИННИЙ ВАДИМ ІВАНОВИЧ

Керівник: канд. філол. наук, доцент СІТКО АЛЛА ВАСИЛІВНА

Нормоконтролер: _____ (Кондратенко Юлія Вікторівна)

Київ – 2025

КИЇВСЬКИЙ АВІАЦІЙНИЙ ІНСТИТУТ

Факультет психології, комунікацій та перекладу

Кафедра англійської філології і перекладу

Спеціальність 035 Філологія

Спеціалізація Германські мови та літератури (переклад включно), перша – англійська

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

Ліана БУДАНОВА

« _____ » _____ 2025 р.

ЗАВДАННЯ

на виконання кваліфікаційної роботи

ТИННОГО ВАДИМА ІВАНОВИЧА

(прізвище, ім'я, по батькові випускника в родовому відмінку)

1. Тема кваліфікаційної роботи: Відтворення національно-культурної специфіки творів Фенімора Купера в українських перекладах.

затверджена наказом ректора від « _____ » _____ 2025 р. № _____

2. Термін виконання роботи: з _____ по _____

3. Вихідні дані роботи: Національно-культурна специфіка відіграє значну роль у формуванні національної культури, а також забезпечує збереження та розвиток унікальних особливостей кожного народу. Для успішного відтворення національно-культурної специфіки перекладач повинен застосовувати різноманітний комплекс стратегій. У сфері лінгвістики та перекладознавства термін «стратегія перекладу» набув широкого використання.

4. Зміст роботи:

Розділ 1. Теоретичні засади відтворення національно-культурної специфіки в перекладі.

Розділ 2. Методологія дослідження відтворення національно-культурної специфіки творів Ф. Купера в українських перекладах.

Розділ 3. Аналіз відтворення національно-культурної специфіки творів Ф. Купера в українських перекладах.

5. Перелік обов'язкового ілюстративного матеріалу:

Додаток А. Статистичний аналіз розподілу прийомів перекладу етнографічних та історичних реалій.

Додаток Б. Статистичний аналіз розподілу прийомів трансляції національно-культурної символіки та образності.

Додаток В. Статистичний аналіз розподілу прийомів відтворення національно-культурного колориту персонажів.

Додаток Г. Загальний статистичний аналіз розподілу прийомів перекладу національно-культурних реалій.

6. Календарний план-графік.

№ з/п	Завдання	Термін виконання	Підпис керівника
1	Підготувати та узгодити розширений план-конспект кваліфікаційної роботи.	до 20.10	
2	Підготувати чорновий варіант роботи	до 28.11	
3	Урахувати рекомендації наукового керівника, опрацювати та внести результати додаткових досліджень, що проводилися під час переддипломної практики, підготувати чистовий варіант роботи.	до 08.12	
4	Оформити чистовий варіант роботи та подати його науковому керівникові для підготовки відгуку та організації рецензування.	до 18.12	
5	Подати роботу до комісії з попереднього захисту кваліфікаційних робіт.	до 22.12	
6	Подати остаточний варіант роботи в оправі, а також повний пакет супровідних документів на випускову кафедру.	за тиждень до початку роботи ЕК	

7. Консультація з окремого(мих) розділу(ів):

Назва розділу	Консультант (посада, ПІБ)	Дата, підпис	
		Завдання видав	Завдання прийняв

8. Дата видачі завдання: « _____ » _____ 2025 р.

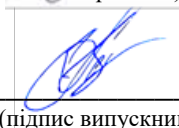
Керівник кваліфікаційної роботи

 (підпис керівника)

Сітко А.В.
 (П.І.Б.)

Завдання прийняв до виконання

 (підпис випускника)

Тинний В.І.
 (П.І.Б.)

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота «ВІДТВОРЕННЯ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЇ СПЕЦИФІКИ ТВОРІВ ФЕНІМОРА КУПЕРА В УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕКЛАДАХ»: 101 с., 4 рис, 116 літературних джерел.

Об'єкт дослідження: національно-культурні реалії, представлені в оригінальних творах Джеймса Фенімора Купера, та особливості їхнього відтворення в українських перекладах.

Мета роботи: здійснити комплексний аналіз способів і стратегій відтворення національно-культурної специфіки у перекладах творів Фенімора Купера українською мовою та оцінити їхню адекватність і перекладацьку ефективність.

Методи дослідження: у роботі використано загальнонаукові методи аналізу й синтезу, індукції та дедукції, а також спеціальні лінгвістичні та перекладознавчі методи: системний підхід, порівняльно-зіставний, описовий, лексико-семантичний, стилістичний, контекстуальний і статистичний аналізи.

Результати кваліфікаційної роботи рекомендується використовувати під час проведення наукових досліджень у галузі перекладознавства, лінгвокультурології та літературознавства, а також у практичній діяльності перекладачів художніх текстів і в освітньому процесі під час викладання дисциплін, пов'язаних із теорією та практикою перекладу.

НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНА СПЕЦИФІКА, ХУДОЖНІЙ ПЕРЕКЛАД, НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНІ РЕАЛІЇ, ПЕРЕКЛАДАЦЬКІ СТРАТЕГІЇ, СПОСОБИ ПЕРЕКЛАДУ, ТВОРИ ФЕНІМОРА КУПЕРА.

ЗМІСТ

Вступ	6
Розділ 1. Теоретичні засади відтворення національно-культурної специфіки в перекладі.....	11
1.1. Сутність та компоненти національно-культурної специфіки.....	11
1.2. Перекладацькі підходи та стратегії відтворення національно-культурної специфіки.....	25
1.3. Основні принципи відтворення національно-культурних реалій.....	34
Розділ 2. Методологія дослідження відтворення національно-культурної специфіки творів Ф. Купера в українських перекладах.....	39
2.1. Загальнонаукові підходи та методи аналізу відтворення національно-культурної специфіки в перекладі творів Ф. Купера	39
2.2. Лінгвістичні методи дослідження національно-культурних елементів у художньому перекладі творів письменника	49
2.3. Характеристика матеріалу дослідження та критерії його відбору	58
Розділ 3. Аналіз відтворення національно-культурної специфіки творів Ф. Купера в українських перекладах.....	61
3.1. Відтворення етнографічних та історичних реалій.....	61
3.2. Трансляція національно-культурної символіки та образності.....	75
3.3. Відтворення національно-культурного колориту персонажів.....	84
Висновки	96
Список використаних джерел	98
Додатки	108

ВСТУП

Аналізуючи творчий спадок Джеймса Фенімора Купера, слід констатувати його вагоме місце у світовому літературному процесі. Зокрема, пенталогія про Шкіряну Панчоху становить не лише значний інтерес як зразок пригодницької літератури, але й являє собою цінне джерело інформації щодо життєдіяльності, соціокультурних особливостей та світогляду корінних народів Північної Америки. Безсумнівно, твори Ф. Купера є важливим історичним документом, оскільки відображають епоху колонізації американського континенту та динаміку взаємовідносин між європейськими колоністами та індіанськими племенами. Варто підкреслити, що письменник одним із перших у світовому літературному контексті здійснив спробу створення яскравих і деталізованих образів індіанців, їхньої культурної самобутності та традиційного укладу життя. Таким чином, для читацької аудиторії формувалося певне уявлення про феномен "Дикого Заходу" та його героїчну, хоча і контroversійну, історію.

Розглядаючи відображення творчості Ф. Купера в українському літературному просторі, необхідно підкреслити значну роль перекладів його творів у процесі популяризації американської літератури в Україні. Передусім, саме завдяки перекладам український читач отримав можливість ознайомитися з унікальним світом західних територій та його мешканцями. Дослідження перекладацьких стратегій, застосованих при трансляції текстів Ф. Купера українською мовою, дозволяє всебічно оцінити внесок вітчизняних перекладачів у формування та розвиток міжкультурного діалогу між Україною та Сполученими Штатами Америки.

Твори Ф. Купера характеризуються наявністю різноманітної системи національно-культурних реалій, які відображають специфіку американської культури. Аналіз способів відтворення цих реалій в українськомовних перекладах надає можливість виявити типові риси міжкультурної комунікації та методи передачі культурного колориту. Зокрема, дослідження перекладу національно-культурної лексики, а саме назви індіанських племен, артефактів побуту, зброї, обрядових дійств, сприяє

ідентифікації підходів перекладачів до розв'язання проблем, пов'язаних із відтворенням культурних відмінностей.

Однак, незважаючи на наявні численні наукові дослідження, присвячені творчості Ф. Купера, питання адекватного відтворення національно-культурної специфіки його текстів в українських перекладах зберігає свою актуальність і потребує подальшої наукової розробки. Сучасні лінгвокультурологічні підходи до аналізу перекладу сприятимуть перегляду перекладацьких рішень та оцінки ступеня їхньої адекватності. Подальші дослідження перекладів творів Ф. Купера в контексті актуальних теорій перекладу забезпечуватимуть збагачення українського перекладознавства. Крім того, результати таких наукових досліджень можуть бути корисними у процесі підготовки нових видань творів Ф. Купера українською мовою. Більше того, сучасні перекладачі, які працюють з художніми текстами, які містять значний обсяг національно-культурної лексики, зможуть збагатити свій професійний досвід, спираючись на результати виконаних досліджень творчості американського письменника. Це, безумовно, сприятиме подальшому поглибленню знань про американську літературу та культуру серед українського читачів.

Актуальність обраної теми дослідження зумовлена низкою вагомих чинників. Насамперед, стійкий інтерес до творчого спадку Джеймса Фенімора Купера залишається незмінним, про що свідчить неодноразові перевидання його романів. Окрім того, вагомим аргументом на користь актуальності є значущість перекладу творів Ф. Купера українською мовою як важливого інструменту популяризації американської літератури в українському культурному просторі. Не менш важливим аспектом є те, що дослідження особливостей відтворення національно-культурної специфіки оригінальних текстів у перекладах надає можливість поглибленого розуміння механізмів міжкультурної комунікації та виявлення її характерних рис. Нарешті, аналіз прийомів, використаних українськими перекладачами у своїй роботі з творами Ф. Купера, може становити значну практичну цінність для сучасних перекладачів, сприяючи підвищенню їхньої професійної компетентності.

Метою магістерської роботи є комплексний аналіз відтворення національно-культурної специфіки у перекладах творів Фенімора Купера українською мовою.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі **завдання**:

- Визначити сутність та компоненти національно-культурної специфіки та схарактеризувати основні перекладацькі стратегії її відтворення.
- Окреслити методологічну базу дослідження, обґрунтувати вибір методів, а також визначити корпус дослідження.
- Виявити та класифікувати національно-культурні реалії, представлені в оригінальних творах Ф. Купера.
- Проаналізувати прийоми відтворення національно-культурних реалій у перекладах творів Ф. Купера українською мовою.
- Здійснити кількісний аналіз застосованих перекладацьких стратегій для відтворення національно-культурної специфіки у творах Ф. Купера.

Об'єктом дослідження є національно-культурні реалії, представлені в оригінальних творах Ф. Купера та їх відтворення в українських перекладах.

Предметом дослідження є прийоми відтворення національно-культурних реалій творів Ф. Купера в українських перекладах.

Методологічну базу дослідження складають як загальнонаукові так і спеціальні методи, зокрема:

- Системний підхід — для розгляду перекладу як цілісної системи, що включає мовні та культурні аспекти.
- Порівняльно-зіставний метод — для зіставлення оригінальних текстів Ф. Купера з їхніми українськими перекладами та виявлення спільних рис і відмінностей у відтворенні національно-культурної специфіки.
- Описовий метод — для характеристики та систематизації виявлених способів відтворення національно-культурних реалій, символіки та колориту.
- Лексико-семантичний аналіз — для дослідження значень слів і фраз, що позначають національно-культурні реалії, а також способів їхньої передачі в перекладі.

- Стилiстичний аналіз — для вивчення стилістичних засобів, використаних Ф. Купером для створення національного колориту, та їхнього відтворення в українських перекладах.

- Статистичний метод — для кількісного аналізу частотності застосування різних перекладацьких стратегій.

Дослідження спирається на праці вітчизняних та зарубіжних науковців у галузі теорії та практики перекладу, лінгвокультурології та літературознавства. Серед них: Н. Ейшискіна та Т. Ружевич аналізували образну систему та романтичні елементи в найбільш популярних романах Ф. Купера. Д. Лукач розглядав зв'язок долі окремої людини з історичною долею країни та концепцією історичної необхідності у творах письменника. Н. Турчин досліджувала вплив європейської подорожі письменника на його творчість. Л. Кулакевич, О. Пуляєв, О. Сович, Н. Турчин, М. Якимець вивчали питання відображення війни та ідентичності у творі "Останній з могікан", зокрема трагічність існування індіанських племен.

Структура роботи.

Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, та списку використаної літератури:

- У вступі обґрунтовується актуальність цього дослідження, формулюються мета і завдання, обумовлюються об'єкт, предмет, методи і матеріали дослідження.

- У першому аналізуються сутність та складові поняття національно-культурної специфіки, перекладацькі стратегії та підходи до її відтворення, основні принципи перекладу національно-культурних реалій.

- У другому розділі подані обґрунтування та детальний опис методів, підходів та матеріалів, які будуть використані для проведення дослідження.

- У третьому розділі виконано практичний аналіз відтворення національно культурної специфіки творів Ф. Купера у перекладах.

Апробацію результатів дослідження здійснено на VIII Міжнародної науково-практичної конференції «Education and science of today: intersectoral issues and

development of sciences» 9 травня 2025 р. (м. Кембридж, Сполучене Королівство), V Міжнародній науково-практичній заочній конференції «Open science nowadays: main mission, trends and instruments, path and its development» 12 грудня 2025 р. (м. Вінниця, м. Вена).

Публікації. Основні положення та результати дослідження відображено у статтях: «Методичні аспекти навчання перекладу національно-культурної лексики в контексті міжкультурної комунікації» (Тинний В. І. Методичні аспекти навчання перекладу національно-культурної лексики в контексті міжкультурної комунікації. *Education and science of today: intersectoral issues and development of sciences : матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції, 9 травня 2025, Кембридж, Сполучене Королівство*. Cambridge–Vinnitsia : P.C. Publishing House & UKRLOGOS Group LLC ; Cambridge Data Science LTD, 2025. С. 389–393. DOI: 10.36074/logos-09.05.2025.082. — CC BY-SA 4.0.); Сітко А. В., Тинний В. І. Національно-культурна специфіка творів Дж. Ф. Купера в українській перекладацькій традиції. *Грааль науки*. Вінниця-Вена, 2025. Vol. 59. С. 901–910. DOI: 10.36074/grail-of-science.12.12.2025).

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВІДТВОРЕННЯ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЇ СПЕЦИФІКИ В ПЕРЕКЛАДІ

1.1. Сутність та компоненти національно-культурної специфіки

Національно-культурна специфіка являє собою багатогранний феномен, який охоплює унікальні особливості мови, культури, історії та ментальних характеристик певної нації. Ця специфіка є невід'ємною складовою ідентичності народу, визначаючи його місце в глобальному культурному просторі та формуючи його відмінні риси. Вона формується під впливом як історичних, соціальних, так і географічних чинників. Національно-культурний елемент проявляється у відмінностях, спричинених наявністю унікальних рис життя певної етнічної спільноти та її учасників. Крім того, ці відмінності пов'язані з різним сприйняттям реальності представниками різних національностей. Національно-культурний вимір відображає особливий спосіб сприйняття та пізнання світу, а також ґрунтується на національній ментальності населення. Цей компонент також охоплює розуміння спільних історії, духовних та матеріальних цінностей, переконань, звичаїв та традицій, що відрізняються від тих, які притаманні іншим етнічним групам.

За визначенням С. Я. Єрмоленко, національно-культурна специфіка — це сукупність особливостей мови, культури, історії та менталітету певного народу, які відображаються в мовних одиницях та текстах [66, с. 123]. Аналіз національно-культурної специфіки здійснюється на перетині різних наукових дисциплін, таких як лінгвістика, культурологія, етнологія та соціологія. Лінгвістика аналізує мовні одиниці як відображення феномену культури, культурологія досліджує культурні артефакти та практики, етнологія вивчає традиції та звичаї, а соціологія - соціальні норми та цінності. Такий міждисциплінарний підхід дозволяє отримати всебічне розуміння концепції національно-культурної специфіки.

Національно-культурна специфіка проявляється у формах духовного життя, зокрема, літературі, художній творчості та релігії, які мають свої особливості, притаманні певній нації. Науковець О. А. Гриценко наголошує на значній ролі традицій та новацій у розвитку національної культури: «Традиції та новації — це дві сторони однієї медалі, які забезпечують розвиток національної культури» [14, с. 12].

Дослідники генезису концепції національно-культурної специфіки визначають період народження самого поняття національної культури на початку індустріальної епохи у 17–19 століттях. Процес формування національної культури відбувався на основі культури одного чи кількох етносів, тому виділяють моно- та поліетнічну національну культуру. На думку Д. В. Антоновича, національна культура відіграє суттєву роль як основа нації та засіб збереження її морально-духовного потенціалу: «Національна культура — це основа, на якій будується нація» [67, с. 15].

У сучасному світі національно-культурна специфіка — це впливовий компонент процесу формування національної самосвідомості та інтеграції націй у світову культуру. Український вчений О. А. Гриценко наголошує на необхідності балансу між традиціями та новаціями для розвитку національної культури: «Традиції та новації повинні бути у гармонії для забезпечення розвитку національної культури» [14, с. 120]. Як зазначає український вчений О. В. Савченко, національна культура — це своєрідне ядро, навколо якого гуртується нація, охоплюючи низку географічних, психологічних та господарських чинників, які забезпечують збереження та відтворення нації [60, с. 23].

Отже, національно-культурна специфіка відіграє значну роль у формуванні національної культури, а також забезпечує збереження та розвиток унікальних особливостей кожного народу. Українські науковці продовжують досліджувати цю проблематику, наголошуючи на її значенні для формування національної самосвідомості та інтеграції у світову культуру.

Феномен національно-культурної специфіки представлений, зокрема, в таких немовних аспектах культури як звичаї, традиції, вірування та цінності. Наприклад, українська культура має багаті традиції святкування Різдва та Великодня, які

відображають глибоку релігійність українського народу. Також в українській культурі велике значення надається родинним цінностям, таким як повага до батьків та турбота про молодших. Розглядаючи завдання та перспективи підтримання національної культури українського народу, варто відзначити важливість ґрунтовного вивчення правил мовленнєвого етикету, який є показником загального культурного рівня кожної окремої особистості та нації загалом [39, с. 112].

В етнічній культурі, як сукупності матеріальних і духовних цінностей, створених народом, протягом його історії, відображаються його світогляд, звичаї, традиції, вірування та цінності. Зокрема, українська міфологія, незважаючи на значні нашарування християнської релігії, зберегла глибокі архаїчні корені, пов'язані з давніми віруваннями в сили природи, духів предків та магичні практики [10, с. 5].

Одним із ключових аспектів національно-культурної специфіки є її зв'язок з мовною картиною світу. Кожна мова відображає унікальне сприйняття дійсності, яке формується під впливом історичного досвіду, географічного середовища та культурних традицій народу. Ця мовна картина світу проявляється в особливостях лексики, фразеології, граматики та інших мовних засобів. Як приклад лексичного різномаяття української мови можна навести слова та фрази, пов'язані з сільським господарством, які відображають історичний досвід українського народу, який протягом століть займався землеробством. Також в українській мові є багато фразеологізмів, пов'язаних із народними звичаями та віруваннями, таких як «як Пилип з конопель» або «де Макар телят не пас».

Для національно-культурної специфіки характерним є вплив на мовленнєву діяльність та спілкування, оскільки вона визначає національно-мовну картину світу та соціальні ролі учасників комунікації. Як наголошує дослідниця М. В. Лисинюк, мова є формою буття культури, а також одним із ключових чинників національно-культурної ідентифікації. Вона підкреслює, що дослідження мови як феномена культури дозволяє зрозуміти механізми взаємодії цивілізації та мови, а також специфіку мовної картини світу, яка формується в межах певної культури [38, с. 22].

Прояви національно-культурної специфіки різняться у структурних компонентах лексичних значень. Зокрема, в англійській та українській літературі слова-символи відіграють значну роль, оскільки вони відображають колективне сприйняття навколишнього світу народом, його естетичні та ціннісні уявлення, а також індивідуальний стиль автора та його художню практику в контексті культурно-історичної спадщини. Також, як стверджує В. І. Кононенко, відображаючи концептуальну картину світу, мовна реальність відображає культурну специфіку життєдіяльності національної спільноти [29, с. 363].

Поняття національно-культурної специфіки постає у фокусі уваги лінгвокультурології — міждисциплінарної галузі знань, яка вивчає взаємодію мови та культури. З точки зору цієї галузі національно-культурна специфіка охоплює сукупність мовних явищ, які відображають унікальні культурні особливості певного етносу. Науковці цього напрямку досліджень розглядають поняття культури як складне, багатогранне явище, яке охоплює знання, вірування, мистецтво, мораль, закони, звичаї та інші здібності та звички, набуті людиною як членом суспільства. Поняття культури інтерпретується науковцями як спосіб організації та розвитку людської діяльності, представлений у цінностях, нормах, символах, зразках поведінки та знаннях [28, с. 15]. На думку науковця О. Д. Пономаріва: «Культура — це не лише сукупність матеріальних та духовних цінностей, але й система смислів, які визначають сприйняття світу та поведінку людей» [56, с. 234].

Поняття культури розглядається дослідниками як не лише статичний набір цінностей, а і динамічний процес, який постійно вдосконалюється під впливом комплексу внутрішніх та зовнішніх факторів. Культура є своєрідним «кодом», основою поведінки та світогляду учасників спільноти. Завданням науки лінгвокультурології, яка досліджує взаємодію мови та культури, полягає у розкритті цього коду та розумінні глибинних механізмів функціонування суспільства.

Варто зазначити, що мову можна вважати не тільки засобом комунікації, але і потужним інструментом формування культурних цінностей, норм і світогляду. Вона

відображає історичний досвід народу, його традиції, звичаї та менталітет. З точки зору українського мовознавця М. П. Кочергана, мова — це не лише засіб спілкування, але й засіб формування та передачі культурної інформації [35, с. 21]. На нашу думку, мова — це не просто пасивне відображення культури, а її активна рушійна сила, яка не лише відображає теперішні культурні реалії, але й формує нові. Також, мова впливає на наше сприйняття світу, думки та почуття. Вона є умовним «фільтром», який перетворює сприйняту нами інформацію про навколишній світ.

З іншого боку, культурні фактори мають значний вплив на розвиток мови. Вони визначають процеси формування лексики, граматики та стилістики. Наприклад, у мовах народів, що живуть в умовах суворого клімату, існує велика кількість слів для позначення різних видів снігу. Варто підкреслити взаємний характер впливу культури і мови. З одного боку, культура визначає розвиток мови, а з іншого — мова впливає на формування культури. Цей взаємозв'язок є постійним та динамічним. Цей процес, зокрема, можна відстежити у розвитку технологій, який призводить до появи нових слів та виразів, а також у зміні значення існуючих слів внаслідок зміни в суспільній свідомості.

За твердженням О. М. Леонтьєва, структура національно-культурної специфіки мовленнєвого спілкування являє собою систему факторів, які визначають відмінності в організації, функціях та процесах комунікації. Серед цих факторів науковець виокремлює такі, що пов'язані з культурними традиціями, зокрема етикетом, заборонами, стереотипами, порівняннями, метафорами, образами та символами тощо. Дослідження мовознавців показують, що мовленнєва поведінка в межах кожної культури регулюється уявленнями про належну поведінку людини в типових життєвих ситуаціях згідно з соціальними ролями.

Участь людини у соціальних відносинах формує мовця, чиї основні ознаки полягають в активній мовленнєво-мисленнєвій діяльності згідно з нормами та еталонами певної етномовної культури. Національно-культурна специфіка мовної особистості та спілкування проявляється саме на рівні мовленнєвої діяльності. Науковець Ф. Бацевич

доводить вплив національно-культурних чинників на процес комунікації. Національно-культурна специфіка мовленнєвої діяльності зумовлена тим, що під час спілкування люди використовують засоби мовного коду, спираючись на унікальні елементи конкретних ідіоетнічних мов з їх особливою організацією, мовними картинами світу та правилами спілкування. Цей вплив особливо помітний у формуванні соціальних ролей учасників комунікації: у різних народів стандартизовані комунікативні акти (наприклад, чоловік — дружина, батько — брат, мати — донька, господар — гість) регулюються різними правилами поведінки, прийнятими в межах певної етнокультури [5, с. 240].

Багатокомпонентна структура національно-культурної специфіки побудована в результаті роботи багатьох науковців з різних галузей. Важливо розуміти, що процес формування цього міждисциплінарного поля є результатом внеску як лінгвістів, етнопсихологів, соціологів, так і культурологів. Сучасні дослідження українських науковців у галузі етнопсихології є важливим внеском у розуміння взаємозв'язку між етнічною культурою та психологічними особливостями українського народу, його менталітетом та національним характером. Значний обсяг цінних досліджень проводиться в межах психології, етнології та суміжних дисциплін, збагачуючи наше розуміння ментальних характеристик українців у контексті їхньої культури та історії. Ці дослідження спрямовані на розуміння того, як культурні чинники впливають на формування особистості та міжособистісного спілкування.

Одним із важливих напрямків етнопсихології є дослідження етнічної ідентичності. Так, дослідниці І. В. Данилюк, В. В. Гресько акцентують роль етнічної ідентичності як "соціального клею", який об'єднує індивідів на основі спільних цінностей і одночасно забезпечує їхню інтеграцію в більш широкий соціокультурний контекст.

Інший важливий аспект розкривається науковцем В. О. Янівим. Дослідник аналізує стійкі традиційні цінності української родини та відстежує їхні зміни під впливом сучасних соціально-економічних умов. Як стверджує науковець: «Українська етнопсихологія формувалася під впливом народної свідомості, де центральне місце займали архетипи «родинної єдності», «землі-годувальниці» та «жінки-берегині».

Результати досліджень допомагають зрозуміти механізми адаптації глибоко вкорінених культурних норм суспільства до нових сучасних реалій» [71, с. 205].

Дослідження впливу етнокультурних детермінант на самосприйняття особистості виконано дослідницею М. В. Мотрук. Зокрема, вона присвятила свої дослідження аналізу етнокультурних та соціально-психологічних детермінант професійного вибору, з акцентом на регіональних особливостях Прикарпаття. Дослідниця доводить, що професійний вибір особистості є динамічним процесом, обумовленим взаємодією культурних, соціальних та психологічних чинників. Ключовим фактором виступає етнокультурна спадщина регіону, яка формує ціннісні орієнтири, мотиваційні пріоритети та навіть когнітивні схеми професійного вибору [49, с. 19].

Нарешті, у своєму дослідженні, присвяченому формуванню етнічної ідентичності в полікультурному світі, особливостям її трансформування в умовах зростання міграційних процесів у суспільстві, науковець О. Є. Блинова зазначає, що значущість та актуальність етнічної ідентичності для індивіда — досить ситуаційні параметри, які перебувають під впливом як об'єктивної соціальної реальності (перехідність суспільства, етнічні конфлікти, міграції тощо), так і суб'єктивних факторів – наприклад, рівня освіти або політичних уподобань індивіда. В умовах стабільних етнічних відносин або в моноетнічному оточенні етнічна свідомість зазвичай не тільки індивідів, але й цілих етнічних груп, може бути не актуалізованою. В емпіричних дослідженнях доведено, що певні фактори можуть підсилювати роль етнічної ідентифікації [7, с. 63].

Таким чином, сучасні українські науковці активно досліджують різноманітні аспекти етнопсихології, від формування етнічної ідентичності та впливу культурних цінностей до особливостей міжкультурної комунікації та переживання етнічності в умовах соціальних змін. Такі дослідження є важливими для глибшого розуміння українського народу, його ментальних особливостей та місця у сучасному світі. Подальші розробки в цій галузі сприятимуть розвитку національної ідентичності, міжкультурного діалогу та психологічній підтримці суспільства в умовах сучасних глобальних небезпек. Результати вищезазначених досліджень свідчать про важливість

етнопсихології у розумінні національно-культурної специфіки та її впливу на формування особистості та суспільства.

Дослідники в галузі соціології та культурології присвячують свої роботи всебічному аналізу ролі соціальних інститутів, історичних подій та інших факторів у формуванні національної культури. Їх дослідження спрямовані на вивчення національно-культурних стереотипів та їх вербалізації в українському дискурсі, що сприятиме формуванню комплексного розуміння сучасного стану українського суспільства та його культурних особливостей. Принципова проблематика досліджень представлена в роботах В. Є. Пилипенка. Науковець аналізує сучасний стан українського суспільства, досліджуючи ключові аспекти його функціонування та розвитку. Зокрема, у дослідженні особлива увага приділяється основним сферам життєдіяльності суспільства, таким як економіка, політика та соціальна сфера, підкреслюючи їх взаємозв'язок та вплив на загальний розвиток країни. Крім того, він розглядає питання соціальної регуляції та впливу культурних чинників на формування суспільних процесів.

У своїх соціокультурних дослідженнях науковці аналізують соціокультурні практики, які формують участь людей у культурі на різних рівнях — від індивідуального до спільнотного. Зокрема, у монографії «Участь у культурі: люди, спільноти, стани» автори демонструють, що культурна участь виступає ключовим чинником соціальної інтеграції та консолідації суспільства, особливо в умовах кризових ситуацій і воєнного часу. Ідентичність у культурному просторі виявляється динамічною, багатогранною і формується через взаємодію індивідуальних та колективних практик. Для забезпечення сталого розвитку культури та підтримки соціальної згуртованості необхідна скоординована діяльність державних інституцій, медіа та громадських організацій. Водночас науковці підкреслюють важливість комплексного соціологічного підходу, який поєднує теоретичні моделі з емпіричними дослідженнями, що дозволяє глибше зрозуміти соціокультурні процеси та ефективно впливати на формування культурної політики в сучасній Україні. Зокрема, у праці зазначається: «Тільки в межах вітчизняної

культури, долучаючись до її практик та володіючи знаннями про власне історичне минуле, людина здатна соціалізуватися й ідентифікуватися як свідомий громадянин і патріот країни» [32, с. 7]. Також Н. В. Костенко звертає увагу на те, що участь у культурі не обмежується лише індивідуальними діями, але також включає діяльність спільнот та соціальних груп, які формують культурний ландшафт країни [33, с. 5].

Окремої уваги заслуговують дослідження Н. Г. Махоніної, які присвячені лінгвокраїнознавчому та лінгвокультурологічному аналізу фразеологізмів. Науковець досліджувала способи відображення національно-культурних особливостей різних народів у фразеологізмах. Зокрема, в її працях розглядається вербалізація уявлень про закон та правові відносини, виявляються національно-культурні особливості українських та німецьких фразеологізмів тематичної групи «Правові відносини». Виявлення національно-культурної специфіки у фразеологізмах за допомогою лінгвокраїнознавчої методології здійснюється через пошук прототипів, розгляд особливостей компонентного складу фразеологізмів та їхньої внутрішньої форми. Крім того, дослідниця розглядає структурні та семантичні особливості фразеологізмів. Зокрема, вона зазначає: «семантична трансформація лексем у складі фразеологізму є якісно новим явищем порівняно з їхнім вільним вживанням, оскільки відбувається в умовах стійкого сполучення, де значення цілого домінує над значеннями складових елементів» [43, с. 194]. Пізніше у її роботах аналізувалися зміни емотивного забарвлення фразеологічних одиниць у німецькій мові, особливо в контексті евфемізації та табування понять, пов'язаних зі страхом. Науковець підкреслює: «евфемізація, як заміна табуованої лексеми або виразу нейтральним чи позитивно забарвленим відповідником, часто використовується для послаблення негативної емотивності фразеологічних одиниць, пов'язаних зі страхом» [45, с. 141].

Згодом Н. Г. Махоніна опублікувала статтю про національно-культурну специфіку фразеологізмів із тематичної групи «Правові відносини» на матеріалі німецької та української мов. У своїй роботі дослідниця наголошує на унікальності фразеологічних одиниць у кожній мові та їх зв'язок з суспільним розвитком, зокрема, національними

традиціями. Вона зазначає: «Аналіз фразеологізмів, що відображають правові відносини в німецькій та українській мовах, виявляє як універсальні концептуалізації справедливості та покарання, так і специфічні, зумовлені історичним розвитком правових систем та культурними традиціями обох народів» [46, с. 160]. Крім того, іншим вагомим доробком дослідниці є дослідження екстралінгвальних факторів, які впливають на поповнення фразеологічного фонду німецької мови ХХ століття. Дослідниця стверджує: «Політичні та соціальні зрушення ХХ століття, такі як світові війни, розділ Німеччини та її подальше об'єднання, мали значний вплив на формування та збагачення фразеологічного складу німецької мови, відображаючи нові реалії та суспільні настрої» [44, с. 99]. Всі вище наведені праці свідчать про значну частку досліджень національно-культурної специфіки фразеологізмів у напрямку формування розуміння мовної та культурної самобутності мовних спільнот.

За своєю природою національно-культурна специфіка не є статичним утворенням, а постійно еволюціонує, зазнаючи впливу внутрішніх та зовнішніх чинників, що призводить до виникнення нових форм її прояву та трансформації існуючих [13, с. 28]. У сфері духовної культури різноманіття національно-культурної специфіки проявляється в унікальних міфологічних уявленнях, фольклорних жанрах, обрядах, віруваннях, цінностях та художній творчості, що є важливими маркерами етнічної ідентичності [41, с. 87].

Аналіз національно-культурної специфіки, як сукупності різноманітних проявів особливостей нації, зумовлених унікальністю її культури, дозволяє виокремити низку рівнів виявлення такої специфіки. По-перше, лексичний рівень характеризується відображенням національно-культурної специфіки за допомогою лексичних одиниць, які демонструють унікальні аспекти матеріальної та духовної культури, наприклад, назви національних страв, одягу, природних явищ. Крім того, важливими є лексичні одиниці з культурно-історичним значенням, такі як архаїзми, історизми, етнографізми, що відображають минулі епохи та традиції. Як стверджує Р. В. Поліщук, мова є

фундаментальним маркером національно-культурної ідентичності та невід'ємним історико-культурним чинником буття народу [55, с. 14].

По-друге, фразеологічний рівень виявляє національно-культурну специфіку в стійких виразах, які відображають народну мудрість, звичаї, вірування, наприклад, прислів'я, приказки, ідіоми. Відповідно, фразеологічні одиниці, як культурні маркери, відіграють важливу роль у відображенні національного світогляду.

Наступний, символічний, рівень демонструє національно-культурну специфіку завдяки особливо важливим для культури символам. Серед них, зокрема, національні кольори, герб, прапор, орнаменти, а також завдяки символічним діям, що відображають культурні цінності та вірування.

Крім того, на ритуально-обрядовому рівні національно-культурна специфіка відзеркалюється у вигляді традиційних обрядів та церемоній, які супроводжують важливі події в житті людини та суспільства (весілля, похорони, свята), а також в ритуальних діях, що відображають культурні вірування та цінності.

Інший, звичаєвий рівень представляє національно-культурну специфіку традиційними формами повсякденної поведінки людей, а саме, правилами етикету, нормами спілкування, традиціями гостинності, а також звичаями, які відображають культурні цінності та норми.

На міфологічно-фольклорному рівні національно-культурна специфіка розкривається за допомогою міфів, легенд, казок, пісень, танців, які відображають народну творчість та світогляд, а також фольклорних образів та сюжетів, що мають символічне значення.

У ракурсі наступного, ціннісно-вірувального, рівня національно-культурна специфіка визначається на основі системи цінностей, яка формує пріоритети та норми поведінки в суспільстві, а також релігійні та духовні вірування, що, в свою чергу, впливають на світогляд та поведінку людей. І, нарешті, граматичний рівень прояву національно-культурної специфіки мови складається із низки категорій як прояву культурних особливостей нації, наприклад, категорії ввічливості в японській мові.

Розглядаючи загалом мовний аспект національно-культурної специфіки, варто зазначити наявність безеквівалентної лексики, тобто слів, які не мають прямих відповідників в інших мовах, наприклад, українське слово «вишиванка» або японське «сакура». Крім того, окрему частину складає культурно-маркована лексика — слова, які мають особливе значення в певній культурі, наприклад, українське слово «хліб» як символ гостинності. На фразеологічному рівні варто наголосити на різноманітності прислів'їв та приказок. Наприклад, існують такі українські прислів'я: «Без діла жити — тільки небо коптити.», «Праця чоловіка годує, а лінь марнує.» або англійські «A penny saved is a penny earned», «Where there's a will, there's a way». Також, варто навести приклад української ідіоми «бити байдики» або англійської «to kick the bucket». Стилiстичний рівень мови у контексті її національно-культурної специфіки визначається вибором мовних засобів, які відповідають певним культурним нормам, наприклад, використання евфемізмів у певних культурах.

Положення про те, що мова і культура становлять нерозривні та взаємообумовлені сутності, які формують когнітивні, аксіологічні й символічні структури колективної свідомості формує фундаментальне розуміння національно-культурної специфіки. Людина функціонує не лише в межах об'єктивної реальності, але й у світі, концептуально сконструйованому мовою, що стає основним інструментом упорядкування досвіду. У межах лінгвістичних і когнітивних досліджень цю позицію переконливо відображено у працях Е. Сепіра та Б. Л. Ворфа, які наголошували, що структура мови зумовлює специфіку мислення та категоризації реальності. Зокрема, Б. Л. Ворф стверджував, що «формування ідей залежить від граматики [мови], а не від ізольованих слів» [116, с. 212]. Цей підхід підтверджується сучасними когнітивними дослідженнями, які демонструють, що мовні структури впливають на когнітивні процеси: «Ідея про те, що різні мови можуть надавати різні когнітивні навички, існує вже століттями» [77, с. 62].

Крім того, сучасні дослідження підтверджують важливість мовної різноманітності для когнітивного розвитку: «Ми стверджуємо, що твердження про абсолютні універсалії у мові підриваються різноманітністю мов» [91, с. 429].

Відповідно, осягнення національно-культурної специфіки передбачає вивчення мови не виключно як системи правил, а як складного знаково-культурного механізму, що акумулює досвід, ментальні традиції та цінності народу. З точки зору А. Маджида і співавторів «мова може відігравати суттєву роль у структуризації або реструктуризації такої фундаментальної сфери, як просторове пізнання» [99, с. 108].

З огляду на це особливої актуальності набуває лінгвокультурологічний аспект національно-культурної специфіки. У ракурсі розгляду лінгвокультурології В. Костомаров визначає її як таку, що «вивчає мову як явище культури і культуру через мову» [32, с. 6], увага зосереджується на виявленні культурних смислів, закладених у мовних одиницях. Це забезпечує можливість простежити, як мовні форми репрезентують цінності, символи та соціальні настанови конкретної етнічної спільноти. Науковець А. Вежбицька підкреслює, що «Досвід, доказ і сенс: прихована культурна спадщина англійської мови демонструє, як мовні категорії несуть культурні наслідки, що виявляються у способі пізнання та комунікації» [115, с. 1].

Варто зазначити, що провідною одиницею аналізу в лінгвокультурології виступає концепт, визначення якого детально розкривається науковцем В. Карасиком з точки зору культури:

«У лінгвокультурологічному аспекті концепт представляється як первинна одиниця культури у свідомості людини. Це свого роду згусток культури у ментальному світі людини» [25, с. 24].

Концепт є надзвичайно цінним репозиторієм культурної інформації, який здатний охоплювати логічні, емоційні, оцінні та символічні компоненти. Він тонко відтворює багатовимірну культурну пам'ять спільноти, і саме через концептосферу можна виявити глибоку ієрархію ціннісних орієнтирів та домінант, які невід'ємно формують національний характер. У цьому сенсі суттєву роль тілесного досвіду у

когнітивній репрезентації підкреслює Р. Гіббс: «Людська мова та мислення виникають із повторюваних моделей втіленої (тілесної) діяльності» [84, с. 9]. Таким чином, мислення неможливе без нашого життєвого, чуттєвого досвіду.

Концепт постає не просто як абстрактна одиниця, а як багатогранний інструмент, що акумулює знання, смисли та тонкі культурні нюанси як формуючи структури культурної спільноти. З точки зору У. Крофт та Д. Круз, «Мовні та концептуальні структури відображають загальні когнітивні принципи, а не спеціалізований мовний модуль» [80, с. 75].

Крім того, концепти утворюються і актуалізуються крізь насичений соціокультурний досвід індивіда: «Людська категоризація та концептуалізація залежить від соціокультурного контексту та спільнотних практик» [96, с. 45]. Важливо наголосити, що концепт ніколи не існує ізольовано — він безпосередньо взаємодіє з культурними традиціями, тілесними практиками та емоційними переживаннями індивідів.

Вагомим складником дослідження національно-культурної специфіки є аналіз національного менталітету, який, за М. Шлемкевичем, постає як «особливий спосіб бачення світу, який вкорінений у свідомості і проявляється в дії» [69, с. 58]. Менталітет визначає базові моделі інтерпретації зовнішнього середовища та зумовлює специфіку комунікативної поведінки, системи цінностей та колективних очікувань. Його вивчення вдосконалює розуміння механізмів репрезентації культурних смислів у мові та, безперечно, ефективно пояснити відмінності між національними мовними картинами світу.

Таким чином, національно-культурна специфіка проявляється на всіх рівнях мови, від лексики до стилістики. Вона є своєрідним багатогранним «відбитком» культури на мові, а також розглядається як результат тривалої взаємодії мовної системи, що задає когнітивні рамки пізнання, та культурно-ментального ядра, яке формує ціннісні й поведінкові орієнтири спільноти. Її всебічний аналіз дає змогу відтворити багаторівневу

структуру культурних смислів — від лексико-семантичних одиниць до концептуальних та ментальних формацій, які відображають духовну й матеріальну сутність народу.

1.2. Перекладацькі підходи та стратегії відтворення національно-культурної специфіки

Сучасне перекладознавство являє собою динамічну галузь, яка еволюціонує під впливом нових технологій та міждисциплінарних досліджень. Відходячи від традиційних лінгвістичних моделей, сучасні підходи до процесу перекладу все більше тяжіють до когнітивних та комунікативних перспектив. Якщо раніше акцент робився переважно на пошуку формальних та семантичних еквівалентів на рівні слова чи речення, то сьогодні переклад розглядається як складний процес міжкультурної комунікації, що включає розуміння інтенцій автора, врахування контексту та очікувань цільової аудиторії. У науковій літературі наголошується, що переклад не варто зводити лише до технічного процесу перенесення мовних одиниць з мови-джерела до мови-реципієнта. Натомість він постає результатом свідомого й цілеспрямованого вибору, детермінованого функціональною природою тексту, комунікативною інтенцією автора та очікуваннями адресата. Така теза узгоджується з твердженням К. Норд, яка підкреслює: «Переклад є цілеспрямованою дією, де мета визначає засіб» [103, р. 29]. У її працях детально проаналізована роль функціонального підходу. Одночасно у сучасній теорії перекладу активно переосмислюються функції перекладача, ключові механізми його професійної діяльності. У межах функціонального підходу будь-який перекладацький акт розглядається як форма стратегічної діяльності, спрямованої на досягнення конкретного комунікативного результату, що, у свою чергу, вимагає ретельного добору методів і процедур.. Вона наголошує на тому, що метою перекладу є досягнення певної комунікативної функції в цільовій культурі. На думку дослідниці, стратегії перекладу повинні обиратися, виходячи з бажаного ефекту на цільового читача, а не лише зі ступеня формальної відповідності оригіналу. Примітно, що функціональний підхід в сучасній теорії перекладу підтримують багато інших дослідників. Зокрема, Л.

Загородня слушно зазначає, що «когнітивний стиль перекладача визначає перекладацькі стратегії та техніки» [19, р. 53]. Це переконливо демонструє, що вибір стратегії не може бути випадковим або механічним — він завжди пов'язаний із когнітивним профілем перекладача, його здатністю інтерпретувати функціональну природу тексту та адаптувати її до потреб реципієнта. Відповідно, очевидною стає потреба у гнучкому комбінуванні традиційних перекладацьких технік з більш сучасними підходами, що включають транскреаційні моделі та інтерсеміотичне переосмислення тексту. Таке поєднання не лише забезпечує точність передачі смислу, але й дозволяє адаптувати текст до соціокультурних і прагматичних умов сприйняття. Таким чином, переклад не може бути ефективним поза стратегічним плануванням і зваженим урахуванням функціональної специфіки матеріалу.

Інший важливий напрямок пов'язаний з когнітивними дослідженнями перекладу. Цей підхід фокусується на ментальних процесах, який відбуваються в свідомості перекладача під час виконання завдання. Когнітивна перспектива наукового аналізу розглядає переклад як комплексну інтелектуальну діяльність, що передбачає залучення різних когнітивних ресурсів перекладача. Дослідники, зокрема Деніел Жіль (Gile, D), вивчають такі аспекти, як пам'ять, увага, прийняття рішень та інтуїція перекладача. Д. Жіль підкреслює: «Переклад є когнітивно складною діяльністю, яка включає активацію та маніпулювання великою кількістю знань та процесів» [85, с. 28]. Розуміння цих когнітивних механізмів є важливим для оптимізації процесу перекладу та підготовки перекладачів.

Крім того, як зазначає О. Павлик, «переклад базується на повністю автоматизованих когнітивних процесах» [52, с. 62]. Це положення переконливо засвідчує, що перекладацька діяльність не обмежується механічною мовною підстановкою, а ґрунтується на складній системі ментальних операцій, серед яких провідну роль відіграють сприйняття, аналіз, інтерпретація та вироблення перекладацького рішення. Такий підхід відповідає сучасним уявленням про переклад як про форму інтелектуальної діяльності. Зокрема, Н. Гриців та О. Мельничук

наголошують, що «когнітивне зусилля розглядається як поєднання когнітивного навантаження і когнітивних здібностей, необхідних для розв'язання перекладацького завдання» [15, с. 42]. Отже, переклад можна трактувати як процес активної мобілізації ментальних ресурсів перекладача, спрямованих на подолання лінгвістичних і позалінгвістичних труднощів.

Подальший розвиток цієї думки знаходимо у праці В. Борщовецької, де підкреслюється, що перекладацька діяльність ґрунтується на взаємодії «когнітивних процесів, робочої та довготривалої пам'яті» [8, с.41]. У межах перекладу, як багаторівневого когнітивного механізму, відбувається не лише обробка мовної інформації, а також суттєва активація попереднього досвіду, фонових знань, асоціативних зв'язків та стратегічного мислення. У свою чергу, Л. Загородня трактує переклад як «творчу когнітивну діяльність», залежну від індивідуального когнітивного стилю перекладача та його здатності обирати оптимальні стратегії [19, с. 43].

На користь когнітивної інтерпретації перекладацької діяльності також висловлюється і М. Гавриш, який наголошує, що переклад слід розглядати як «опосередкований засіб міжкультурної комунікації» [11, с. 37]. Застосування такого підходу особливо важливе у ситуаціях, коли перекладач має працювати з текстами підвищеної культурної та прагматичної насиченості. У таких випадках постає необхідність у передачі змісту та відтворенні концептуальних структур, що стоять за текстом, і механізмів його сприйняття в цільовій культурі. Це, у свою чергу, вимагає від перекладача глибокої обізнаності з культурними моделями, системами символів, жанровими особливостями та психологією сприйняття.

Як наслідок, дедалі вагомішою стає транскреція — підхід, що поєднує переклад, адаптацію та творчий переосмислений перенос змісту. Як зазначають М. Морон і Е. Кальво, «транскреція може розглядатися як окремий вид послуги, відмінний від перекладу та локалізації, що потребує власного набору навичок та підходів» [100, с. 126]. З точки зору науковців, транскреція не зводиться суто до перенесення змісту з однієї мови в іншу, а і передбачає комплексну діяльність, яка поєднує лінгвістичні, культурні

та креативні стратегії для створення тексту, який максимально відповідає очікуванням і сприйняттю цільової аудиторії. Таким чином, транскреція стає творчим процесом, у якому адаптація форми і змісту тісно взаємопов'язані. З іншого боку, Ч. Бенетелло слушно зазначає: «Транскреція — це не прикрашений переклад; це може бути зовсім інша практика» [74, р. 28]. Таке розуміння дозволяє розглядати транскрецію як автономну практику, що розташована на межі між перекладом, адаптивним письмом і міжкультурним копірайтингом.

Водночас роль транскреції як інструмента міжкультурного узгодження змісту підтверджують і новітні українські дослідження. Так, О. Михайленко обґрунтовує, що «науковий переклад як окрема піддисципліна потребує адаптаційних стратегій, здатних інтегрувати зміст у новий когнітивний і культурний простір» [48, р. 45]. Сучасний транскреативний підхід стає універсальним інструментом як для художніх та рекламних текстів, так і для тих сфер, де традиційно домінували формально-еквівалентні моделі.

Також, зростає значення соціокультурного підходу, який розглядає переклад як явище, глибоко вкорінене в соціальних та культурних контекстах. Цей підхід наголошує на впливі ідеологій, владних відносин та культурних норм на процес перекладу та його результати. Як зазначає С. Баснет: «Переклад не відбувається у вакуумі; він є продуктом і водночас агентом культурного обміну» [73, с. 23]. Вивчення цих соціокультурних аспектів допомагає краще розуміти складні динаміки між мовами та культурами в процесі перекладу.

Окремий пласт проблематики становить переклад культурно маркованої термінології, яка ніколи не обмежується суто лексичним вирівнюванням. У цій сфері важливо враховувати, що терміни з культурною складовою редукують значний обсяг фонових знань, символічних нашарувань і соціальних реалій. Саме тому інтерсеміотичний підхід набуває особливої актуальності. У своїй праці науковці слушно зазначають: «переклад культурної термінології розглядається як “трансформація знака” та “інтерпретація знака”. Як трансформація знака, він стосується перетворення концептуальних, мовних і культурних знаків; як інтерпретація знака, він охоплює

інтралінгвістичну, інтерлінгвістичну та інтерсіміотичну інтерпретацію» [91, р. 48]. Застосування семіотичного аналізу дає змогу перекладачеві більш глибоко виявляти приховані смисли, тонко відновлювати культурні асоціації та забезпечувати максимально адекватну трансформацію терміна в іншомовному контексті.

У цьому контексті переклад культурно навантажених одиниць лежить на перетині лінгвістичних, культурних і когнітивних вимірів, що підкреслює значення семіотичного підходу. Подібну думку розвивають і українські дослідники В. Куліш та О. Гарах, які наголошують: «у перекладі культурно маркованої лексики використовується безліч способів і прийомів, що вимагають від перекладача володіння культурологічною компетентністю» [36, с. 64].

Підсумовуючи викладені вище різноманітні підходи, можна стверджувати, що сучасна теорія перекладу дедалі більшою мірою тяжіє до інтегративних моделей, які дозволяють розглядати переклад з позицій когнітивістики, семіотики, соціолінгвістики та культурології. Такий висновок корелює з позицією Дж. Гауз, яка наголошує: «якість перекладу оцінюється через відповідність тексту його функції та контексту, а не лише через формальну еквівалентність» [90, с. 23]. Отже, досягнення високої якості перекладу можливе лише за умови поєднання різних підходів, спрямованих на виявлення, аналіз і відтворення релевантних властивостей тексту.

Для успішного відтворення національно-культурної специфіки перекладач повинен застосовувати різноманітний комплекс стратегій. У сфері лінгвістики та перекладознавства термін «стратегія перекладу» набув широкого використання. Ця концепція охоплює різноманітні дії, техніки та методи, які застосовуються під час перекладу тексту. Першим, хто звернув увагу на цей термін, був німецький професор прикладної лінгвістики Ханс П. Крінгс, який підкреслив, що стратегії перекладу виконують роль керівництва для перекладача та є невіддільною частиною процесу перекладу. У роботах іншого філософа можна знайти визначення перекладацької стратегії, яке передбачає два основних підходи до перекладу. Перший полягає у перенесенні читача до автора, а другий — у перенесенні автора до читача [112, с. 470].

Л. Венуті описує ці підходи як «доместикацію» та «форенізацію». На його думку, доместикація полягає в адаптації іноземного тексту до культурних цінностей мови перекладу, тоді як форенізація підкреслює культурні відмінності для збереження лінгвістичних та національних особливостей іноземного тексту [112, с. 242].

Проаналізуємо детальніше різноманітні перекладацькі стратегії, які перекладач може використовувати для успішного відтворення національно-культурної специфіки. Транслітерація та транскрипція полягає у передачі звучання або написання слова з однієї мови в іншу. Наприклад, «borshch» для українського «борщ», «sushi» для японського «суші». Транслітерація та транскрипція, хоча і мають спільну мету, відрізняються своїми підходами та результатами. По-перше, транслітерація — це процес передачі букв однієї абетки буквами іншої. Як зазначає А. Г. Гудманян, транслітерація полягає у передачі букв однієї абетки буквами іншої, тоді як транскрипція — у передачі звуків однієї мови звуками іншої [16, с. 145]. Основна мета транслітерації — зберегти зовнішню форму слова, навіть якщо його звучання при цьому може спотворюватися. Цей підхід достатньо ефективний для передачі власних назв та географічних назв.

З іншого боку, інший прийом перекладу, транскодування, — це ширше поняття, яке охоплює різні способи передачі іншомовних слів, включаючи транслітерацію та транскрипцію. О. О. Селіванова підкреслює, що транскодування є загальним терміном, який охоплює як транслітерацію, так і транскрипцію, а також їхні комбінації [64, с. 3]. Транскодування передбачає адаптацію іншомовного слова до фонетичної та/або графічної системи мови перекладу. І. В. Корунець зазначає, що транскодування включає різні види передачі іншомовних слів, залежно від контексту та мети перекладу [30, с. 187]. Порівняльний аналіз цих двох методів показує, що вони мають спільні риси у тому, що використовуються для передачі іншомовних слів та мають на меті забезпечити розуміння іншомовного слова в мові перекладу. Стосовно переваг транслітерації варто зазначити, що вони включають простоту та універсальність застосування, збереження графічної форми слова, що може бути важливим для ідентифікації, та меншу залежність від фонетичних особливостей мов. Недоліки транслітерації включають можливість

значного спотворення звучання слова та ускладнення читання та вимови для носіїв мови перекладу. Водночас, переваги транскрипції включають більш точну передачу звучання слова, полегшення читання та вимови для носіїв мови перекладу, та більшу гнучкість у виборі способу передачі. Недоліки цього прийому перекладу включають складність застосування, особливо для мов з різними фонетичними системами, можливість втрати графічної форми слова, що може ускладнити ідентифікацію, та більшу залежність від знань фонетики та лінгвістичної компетенції перекладача. Транслітерація є корисним прийомом для передачі власних назв та географічних назв, тоді як транскодування є більш гнучким прийомом, що дозволяє адаптувати іншомовні слова до різних аспектів мови перекладу.

Наступний прийом перекладу, калькування, можна визначити як процес створення нового слова або фрази в одній мові шляхом буквального перекладу відповідного слова або фрази з іншої мови. Інакше кажучи, це відтворення структури іншомовного слова або словосполучення за допомогою морфем або лексем мови перекладу. Калькування передбачає буквальний переклад складових частин іншомовного слова або фрази. Завдяки калькуванню зберігається структура іншомовного слова або фрази. Такий прийом може бути як лексичним (переклад окремих слів) так і фразеологічним (переклад стійких словосполучень). Калькування часто використовується для перекладу термінів, складних слів та фразеологізмів. Для прикладу можна навести переклад «skyscraper» як «хмарочос», а також «brain drain» як «відтік мізків». Як стверджує І. В. Корунець, калькування полягає у відтворенні структури іншомовного слова чи словосполучення за допомогою відповідних елементів мови перекладу [30, с. 210]. На думку дослідниці О. О. Селіванової калькування визначається як процес створення нових лексичних одиниць у мові-реципієнті шляхом буквального перекладу відповідних одиниць з мови-джерела [61, с. 350]. Цей спосіб перекладу є необхідним і корисним у тих випадках, коли потрібно передати нові поняття або терміни, відсутні у мові перекладу, або зберегти семантичну і структурну близькість до оригіналу, а також коли допускається творче розширення мовних засобів цільової мови через запозичення нових конструкцій [64, с. 86]. Однією з

головних переваг калькування є можливість максимально точно передати значення іншомовного слова або фрази. Кальковані слова або фрази часто є зрозумілими для носіїв мови перекладу, оскільки вони зберігають структуру оригіналу. Крім того, калькування дозволяє уникнути залучення додаткових мовних засобів, що робить його особливо корисним у наукових, технічних та спеціалізованих текстах. Проте також має і свої недоліки. Наприклад, кальковані слова або фрази можуть не відповідати нормам мови перекладу, що може призвести до їхньої незрозумілості або неприйнятності. Водночас, калькування може спотворювати стилістичне забарвлення іншомовного слова або фрази, що є особливо важливим при перекладі художніх текстів. У таких випадках може спостерігатися виникнення штучних та незвичних для мови перекладу форм. Отже, калькування є корисним прийомом перекладу, особливо при передачі термінів та складних слів. Однак його слід використовувати обережно з врахуванням норм та стилістичних особливостей мови перекладу. У багатьох випадках калькування необхідно поєднувати з іншими прийомами перекладу, такими як описовий переклад, адаптація або заміна, з метою досягнення максимальної точності та природності перекладу.

Описовий переклад є досить поширеним у перекладацькій діяльності. Цей прийом набуває особливої актуальності, зокрема, у випадках, коли прямий еквівалент іншомовного слова або фрази абсолютно відсутній в мові перекладу. Тому, описовий переклад полягає у розкритті значення іншомовного слова або фрази за допомогою розгорнутого, детального опису, пояснення або тлумачення. Тобто, замість одного слова або словосполучення використовується ціла фраза або навіть речення, що ґрунтовно описує зміст оригіналу. Зокрема, іншомовний термін, що не має усталеного відповідника в українській мові, може бути пояснений за допомогою опису його функцій, характеристик або призначення. Прикладом такого прийому є переклад слова «вечорниці» як «traditional Ukrainian evening gatherings with songs, dances, and games», «hygge» як «a quality of cosiness and comfortable conviviality that generates a feeling of contentment or well-being».

Прийом описового перекладу має низку беззаперечних переваг. Зокрема, він дозволяє максимально точно передати значення іншомовного слова або фрази, навіть якщо прямий еквівалент повністю відсутній. Крім того, описовий переклад сприяє кращому розумінню тексту реципієнтом, оскільки він надає вичерпне пояснення незнайомих понять. Тому цей прийом є особливо корисним при перекладі науково-технічної літератури, де точність та зрозумілість викладу є критично важливими. За допомогою експлікації можна адаптувати науково-технічний текст, зробивши його зрозумілішим для неспеціалістів. Однак для досягнення точності перекладу необхідно також володіти прийомом калькування. Також, описовий переклад може бути використаний для пояснення культурно-специфічних понять, які вимагають детального розкриття їхнього змісту. Наприклад, назви національних страв, обрядів або традицій можуть бути пояснені за допомогою описового перекладу.

Поряд з цим, описовий переклад має і свої суттєві недоліки. Зокрема, він може зробити текст громіздким та ускладнити його сприйняття, особливо якщо описовий переклад застосовується часто. Описовий переклад може призвести до втрати стилістичного забарвлення оригіналу, оскільки розгорнутий опис не завжди може передати емоційне або експресивне значення іншомовного слова. Тому перекладач повинен ретельно зважувати доцільність застосування описового перекладу, враховуючи контекст, тип тексту та цільову аудиторію.

З метою забезпечення точності описового перекладу необхідно враховувати певні вимоги: по-перше, переклад повинен максимально точно передавати основне значення поняття, позначеного неологізмом; по-друге, опис не повинен бути надмірно детальним; по-третє, синтаксична структура описового словосполучення повинна бути простою [20, с. 297].

Експлікація являє собою по суті лексико-граматичною трансформацією. Вона полягає у заміні лексичної одиниці мови оригіналу на описове словосполучення в мові перекладу, де семантичний зміст терміна глибоко й докладно розкривається через його вичерпне визначення чи пояснення. Крім того, адекватність такої трансформації

досягається виключно за умови повного відтворення всіх ключових концептуальних ознак оригінального поняття в описовому еквіваленті. Дослідниця Л. О. Андрієнко порівнює описовий переклад з транскодуванням, підкреслюючи, що експлікація забезпечує більшу зрозумілість змісту терміна. Однак на думку науковця, цей метод має такі недоліки: по-перше, існує ризик неточного або нечіткого тлумачення простого терміна; по-друге, описове словосполучення порушує принцип стислості, характерний для термінів, що ускладнює утворення похідних термінів. Описовий переклад часто застосовується для передачі авторських неологізмів, які зазвичай подаються в лапках. Також, поширеним є поєднання транскодування з подальшим описом [2, с. 22]. З точки зору Б. І. Лабінської, такий прийом доцільно використовувати, коли неможливо знайти короткі та точні еквіваленти. Таким чином, описовий переклад розкриває значення лексичної одиниці оригіналу за допомогою розгорнутих словосполучень, які пояснюють її ключові ознаки [38, с. 76].

1.3. Основні принципи відтворення національно-культурних реалій

Відтворення національно-культурних реалій у перекладі є комплексним завданням, яке постає перед перекладачем. Зокрема, це вимагає не лише лінгвістичних знань, але й глибокого розуміння культурних контекстів, а також уміння знаходити баланс між збереженням оригіналу та адаптацією до цільової аудиторії. «Переклад – це не лише передача мовних одиниць, але й відтворення культурних кодів, які в них закладені» [27, с. 78]. Водночас сучасні дослідження підкреслюють, що художній переклад є формою міжкультурного медіаторства, оскільки перекладач «постійно здійснює вибір між прямою передачею культурної інформації та її адаптацією, щоб уникнути комунікативних збоїв» [73, с.56].

Принцип адекватності є одним із ключових у теорії перекладу, оскільки він забезпечує максимальну відповідність між оригіналом і перекладом на всіх рівнях: змістовому, стилістичному, прагматичному. Дослідниця О. О. Селіванова справедливо наголошує, що справжня адекватність полягає у досягненні цієї відповідності, яка

охоплює не лише точну передачу інформації, але й уважне врахування культурного контексту [62, с. 156]. З іншого боку, В. І. Карабан підкреслює, що адекватний переклад повинен забезпечувати повне та точне розуміння оригіналу реципієнтом, що є кінцевою метою перекладацької діяльності [23, с. 87]. Крім того, у сучасній лінгвістиці підкреслюється, що адекватність є «динамічною характеристикою, яка визначається не абсолютною відповідністю, а ефективністю комунікації в іншомовному середовищі» [102, с.73].

Адекватність перекладу не обмежується передачею змісту. Зокрема, на думку О. І. Чередниченко, вона передбачає відтворення функціонально-стилістичних особливостей оригіналу, що особливо важливо для художніх текстів [68, с. 210]. У контексті художнього перекладу адекватність пов'язана з відтворенням естетичного впливу оригіналу на читача, що є ключовим для збереження авторського задуму [27, с. 112]. Як слушно вважає Н. В. Складчикова, слід виокремити чотири параметри адекватності: передачу семантичної, стилістичної, прагматичної та ситуативної інформації. Це дозволяє оцінювати переклад з різних боків, враховуючи як лінгвістичні, так і культурні аспекти [65, с. 26]. Дослідниця також наголошує, що «адекватність є результатом переговорів між двома культурами, де перекладач виконує роль координатора» [65, с. 41].

Українські науковці пропонують різні підходи до досягнення адекватності. Зокрема, дослідник Л. О. Гончаренко підкреслює, що досягнення адекватності в усному перекладі, особливо прагматичної, є ключовим для успішної комунікації [14, с. 38]. Крім того, адекватність часто опирається на реальну практику, де повна передача комунікативно-функціонального змісту неможлива, але її слід прагнути. У зарубіжній традиції таку багаторівневу концепцію пропонує Х. Фермеєр, який підкреслює, що «переклад є дією, спрямованою на мету, і саме ця мета визначає характер еквівалентностей» [114, с.195].

Принцип еквівалентності, на відміну від адекватності, орієнтується на передачу функціонального значення культурних реалій, а не їх буквальне відтворення.

Наприклад, український переклад англійського виразу «to kill two birds with one stone» як «вбити двох зайців одним пострілом» демонструє еквівалентність, оскільки зберігає суть, але змінює образ. Це підкреслює, що еквівалентність не завжди означає дослівність, а скоріше адаптацію до культурного коду цільової мови. Також еквівалентність визначається як здатність тексту перекладу виконувати ту ж комунікативну функцію, що й оригінал, зберігаючи його зміст, стилістичні особливості та культурний контекст. З точки зору В. І. Карабана, еквівалентність полягає у відтворенні змісту оригіналу на тому ж рівні, на якому він представлений, що забезпечує збереження його структури та призначення [23, с. 98]. З іншого боку, еквівалентність – це відношення між текстами, при якому вони можуть взаємозамінюватися в комунікативному акті, зберігаючи функціональну рівнозначність [62, с. 178]. Крім того, у контексті художнього перекладу еквівалентність пов'язана з відтворенням естетичного впливу, який формує емоційну реакцію читача [27, с. 125].

Дослідниця Н. П. Башук обгрунтовано виділяє особливості еквівалентності науково-технічних текстів, де вона охоплює передачу термінологічних даних, стилістичних та естетичних елементів, що забезпечує їхню функціональну цілісність [6, с. 122]. У цьому контексті С. Амеліна зазначає, що конотативну еквівалентність можливо досягати за допомогою мовних прийомів, які відтворюють стилістичні нюанси оригіналу до цільової мови [1, с. 6]. На думку У. Келлера, «еквівалентність є категорією відносною: вона залежить від текстового жанру, ситуації та культурних очікувань аудиторії» [95, с.102].

Водночас, І. І. Панчук вказує, що еквівалентність може залежати від мовця або групи, яка використовує мовні одиниці, що підкреслює її суб'єктивний характер [47, с. 344]. Також, еквівалентність можна визначити як збереження відносної рівності інформації на семантичному, стилістичному та функціональному рівнях. Так, на думку Р. Якобсона, «переклад — це інтерпретація вербальних знаків за допомогою інших вербальних знаків» [93, с.77]. У художньому дискурсі еквівалентність часто асоціюється

з відтворенням емоційного впливу — аспекту, на який звертає увагу М. Бейкер: переклад має «створювати подібний прагматичний ефект» [72, с.78].

Суть наступного принципу — комунікативної спрямованості — полягає у забезпеченні зрозумілості та прийнятності тексту для цільової аудиторії з урахуванням її культурних особливостей. О. О. Селіванова наголошує, що ця спрямованість повинна забезпечити адекватність впливу перекладу на реципієнта [62, с. 195]. В. І. Карабан підкреслює необхідність урахування екстралінгвістичних факторів [23, с. 112]. На думку О. І. Чердиченка, комунікативна спрямованість включає передачу і змісту, і прагматичного аспекту [68, с. 215]. Цей принцип особливо важливий у художньому перекладі, де врахування читацьких очікувань визначає успішність комунікації [27, с. 138]. У світовій науці його підтверджує М. Хеттіма, яка зазначає: «Переклад не може бути успішним, якщо він не враховує комунікативного профілю адресата» [87, с.39]. Таким чином, комунікативна спрямованість характеризується як лінгвістичним, так і міжкультурним контекстом, тим самим забезпечуючи ефективність перекладу. Її реалізація залежить від розуміння мети оригіналу, прагматики спілкування та особливостей партнера комунікації, що дозволяє досягти балансу між вірністю перекладеного тексту та зрозумілістю для цільової аудиторії.

Важливість наступного принципу — врахування контексту у перекладі — обумовлена тим, що контекст визначає семантичне значення мовних одиниць і забезпечує їх адекватну передачу. На думку дослідника В. І. Карабана, що контекст є ключовим у виборі перекладацького еквівалента [23, с. 125]. Крім того, без урахування контексту неможливе адекватне розуміння та відтворення значення мовних одиниць, оскільки він формує їхню семантичну структуру [62, с. 210].

Науковець О. І. Чердиченко доцільно зазначає, перекладач, працюючи з текстом, має враховувати не лише денотативне значення мовних одиниць, а й їх конотативний та культурний контекст, адже оскільки саме контекст визначає правильний вибір перекладацького еквівалента і забезпечує адекватність передачі змісту. Ігнорування контексту може безпосередньо призвести до спотворення смислу і

втрати стилістичних особливостей оригіналу [68, с. 125]. Водночас К. Норд підкреслює: «Контекст є визначальним для перекладацьких рішень, оскільки саме він дозволяє правильно інтерпретувати ціннісні та культурні маркери тексту» [104, с.58]. Отже, контекст — це не лише лінгвістичне оточення, але й культурний та комунікативний фон, який забезпечує адаптацію перекладу до потреб цільової аудиторії. Його адекватне врахування дозволяє перекладачеві забезпечити точність, стилістичну відповідність та культурну релевантність тексту перекладу, що є необхідною умовою для якісної міжкультурної комунікації.

РОЗДІЛ 2

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ВІДТВОРЕННЯ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЇ СПЕЦИФІКИ ТВОРІВ Ф. КУПЕРА В УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕКЛАДАХ

2.1. Загальнонаукові підходи та методи аналізу відтворення національно-культурної специфіки в перекладі творів Ф. Купера

Передача національно-культурної специфіки в художньому перекладі є досить чутливим та комплексним викликом перед сучасною перекладознавчою думкою. Саме це питання стає особливо актуальним, коли йдеться про твори таких відомих авторів, як Джеймс Фенімор Купер, чия творчість нерозривно пов'язана з американською історією, її пейзажами, самобутніми звичаями та неповторним менталітетом. Тому дослідження того, як ці приховані та явні культурні маркери знаходять своє відображення в українських перекладах, вимагає застосування комплексу методів, які включають ефективне поєднання фундаментальних загальнонаукових принципів з глибоким розумінням перекладу як акту міжкультурної комунікації.

Проблема передачі національно-культурної специфіки також являє собою комплексне технічне завдання, яке тісно пов'язане з питанням інтерпретації культурної пам'яті. Як слушно наголошує Л. Венуті, «переклад завжди є політикою представлення іншого» [95, с.18], а відтак робота перекладача передбачає не тільки мовне посередництво, але й відповідальність за формування образу чужої культури у свідомості читача. У ракурсі творів Ф. Купера ця відповідальність особливо значуща, оскільки його тексти втілюють складну культурну взаємодію американських прикордонних територій, колоніальної спадщини та світу корінних народів.

Для аналізу відтворення національно-культурної специфіки в перекладах творів Ф. Купера, варто зазначити, що системний підхід виконує роль фундаментального елементу методології. Такий підхід бере свій початок з філософії та загальної теорії систем, що розвивалися у ХХ столітті вченими, зокрема, Людвігом фон Берталанфі, і

набув широкого застосування в гуманітарних науках. У перекладознавстві системний підхід дозволяє розглядати переклад не як ізольований акт, а як багатокомпонентну систему взаємодіючих елементів: оригінальний текст, перекладацький процес, цільовий текст, а також культурний та соціальний контексти. Завдяки цьому, у результаті аналізу виявляються механізми інтеграції національно-культурних елементів оригіналу у цільовий текст. До того ж, як стверджує В. І. Карабан у своїх працях, присвячених висвітленню фундаментальних аспектів теорії та практики перекладу з української мови на англійську, наголошує: системний підхід у перекладознавстві дає змогу аналізувати переклад як складне, багаторівневе явище, що функціонує в системі міжмовних та міжкультурних контактів [24, с. 17]. З іншого боку, з нашої точки зору, ігнорування системного характеру перекладу часто призводить до спрощеного розуміння цього феномену, позбавляючи дослідника можливості бачити докорінні взаємозв'язки між різними аспектами тексту та контексту.

Важливо підкреслити, що системний підхід дозволяє враховувати також взаємодію між культурними кодами, які у художньому тексті можуть проявлятися імпліцитно. Саме тому, як зазначає Є. Верещагін, «культура функціонує в тексті як розгалужена система сигналів, що потребують декодування» [9, с.42]. Таким чином, культурні елементи у Ф. Купера — назви племен, символіка природи, описи ритуалів — не можуть бути відтворені адекватно без урахування їхньої системної взаємозалежності. Переклад таких елементів виходить за межі лінгвістики та перетворюється на інтерпретацію культурної структури.

Крім того, системний підхід створює можливість для опрацювання багаторівневих відповідників, що виникають під час перекладу культурно маркованих одиниць. У цьому сенсі М. Гюбнер доречно стверджує, що «культурні смисли в перекладі мають багат шарову структуру, і кожен шар вимагає окремого рівня інтерпретації» [92, с. 77]. Застосування такого принципу дозволяє оцінювати перекладацькі рішення комплексно, враховуючи як змістову еквівалентність, так і символічний, історичний та жанровий компоненти.

Завдяки системному підходу можна детально простежити, як взаємодіють різні стилістичні рівні тексту, оскільки культурно марковані елементи можуть бути передані засобами лексики, синтаксису, ритму оповіді чи структури діалогу. Так, за спостереженням Дж. Голмса, «культурна інформація нерідко закодована у формальних елементах тексту, які можуть видатися нейтральними, але відіграють ключову роль у створенні культурного ефекту» [5, с. 34]. У прозі Ф. Купера це особливо помітно у відтворенні мовлення корінних американців, де певні синтаксичні конструкції несуть культурне навантаження.

З точки зору перекладу творів американського письменника системний аналіз відкриває можливість для виявлення мікроелементів культурної символіки — наприклад, особливостей опису природного довкілля, яке у творах часто символізує свободу, небезпеку або межу між цивілізацією та «дикістю». Як зазначає американський дослідник Р. Слоткін, «концепт фронтиру в американській літературі — це складна система міфологем, і кожен елемент природи в її описах несе ідеологічне навантаження» [109, с. 11]. Для перекладача це означає, що навіть найдрібніші деталі описів природи не можуть бути передані без ретельного урахування символіки.

У даній роботі системний підхід має на меті здійснити комплексний аналіз взаємозв'язків між різними аспектами відтворення культурної специфіки: від етнографічних та історичних реалій до національно-культурної символіки, образності та колориту персонажів.

Всебічне дослідження перекладів Ф. Купера вимагає поєднання діахронічного та синхронічного векторів аналізу. Такі підходи традиційно використовуються в лінгвістиці та літературознавстві для вивчення мовних явищ у розвитку (діахронія) та в певний момент часу (синхронія). У перекладознавстві вони дозволяють глибоко дослідити історію перекладів та їхній сучасний стан. Дійсно, на нашу думку, лише комплексний погляд на ці два аспекти може забезпечити уявлення про динаміку перекладацького розуміння культурної специфіки творів Ф. Купера. Саме завдяки діахронічному аспекту стає можливим простежити еволюцію перекладацьких концепцій

та підходів до відтворення культурних реалій протягом різних історичних періодів, що особливо необхідно для творів Ф. Купера, переклади яких створювалися протягом десятиліть. У цьому контексті О. Д. Огуй, яка комплексно дослідила перекладознавство та його методологічні основи, зазначає, що дослідження динаміки перекладацьких процесів у діахронії є ключовим для розуміння еволюції культурного обміну [51, с. 47]. Синхронічний зріз, натомість, дозволяє здійснити глибокий аналіз конкретних перекладацьких рішень на певному етапі розвитку перекладознавства, оцінивши їхній вплив на формування цілісного образу оригіналу в культурі читацької аудиторії. Зокрема, за словами О. Селіванової, відомої аналізом напрямів та проблем сучасної лінгвістики, синхронічний аналіз дозволяє зосередитися на вивченні мовних явищ у їхньому сучасному стані, що є суттєвим для оцінки актуальності та відповідності перекладацьких рішень [63, с. 19]. У нашому дослідженні увага приділяється синхронічному аспекту дослідження, який дозволить детально розглянути особливості відображення національно-культурної символіки та образності в конкретному українському перекладі твору Ф. Купера.

Окрім цього, діахронічний аналіз дозволяє виявити трансформацію самих перекладацьких норм, які визначали підходи до передачі культурних реалій у різні періоди. Як зазначає А. Лефевр, «дискурсивні правила, що регулюють переклад, змінюються разом із культурною системою, до якої він належить» [97, с. 14]. Таким чином, порівняння перекладів Ф. Купера, створених у радянський період і в сучасній Україні, може показати, наскільки змінилася стратегія передачі образу американських прикордонних територій Дикого Заходу.

Діахронічний аналіз перекладів американського письменника в українському контексті також дозволяє зрозуміти, як змінювалося саме уявлення про американоцентричні культурні цінності в українській культурі. Зокрема, переклади радянського періоду часто містили елементи ідеологічної нейтралізації або свідомого спрощення культурно маркованих фрагментів. Така думка узгоджується з тезою Т. Попович, яка зазначає: «культурна специфіка художнього тексту часто зазнавала

трансформацій під тиском ідеологічних вимог, що впливало на якість рецесії оригіналу» [57, с. 58]. У сучасних перекладах помітно спостерігається прагнення до збереження максимальної культурної насиченості, що суттєво змінює підхід до передачі національно-культурних реалій Ф. Купера.

Завдяки іншому, герменевтичному, підходу до аналізу перекладів Ф. Купера забезпечується адекватне сприйняття оригіналу та його ефективна інтерпретація культурного наповнення, які забезпечують успішність перекладу. Герменевтика, яка зародилася у давньогрецькій філософії та розвивалася такими мислителями, як Фрідріх Шляєрмахер та Ганс-Георг Гадамер, у перекладознавчому контексті стала дієвим інструментом пізнання та виявлення значень, закладених у тексті, що неодмінно сприяє всебічному розумінню культурних особливостей перекладачем. Це, на нашу думку, особливо актуально для творів, які відтворюють унікальні культурні явища, зокрема, життя корінних народів Америки або особливості формування американських прокордонних територій, що є центральними для прози Купера. Безперечно, без достатнього герменевтичного аналізу перекладач ризикує втратити цінні смислові відтінки, перетворюючи текст на суто лінгвістичну оболонку. Адже, як вважає дослідниця А. О. Мельник, відома своїми дослідженнями теорії та практики перекладу, зокрема базових понять різних видів перекладу та розвитку практичних навичок роботи зі складними граматичними зворотами та лексичними одиницями, герменевтичний аналіз тексту дозволяє виявити неявні культурні маркери, що формують національний колорит твору [47, с. 82]. Глибоке розуміння тексту є основою будь-якого успішного перекладу, адже власне здатність інтерпретувати та осмислювати вихідний матеріал дає змогу перекладачеві подолати культурні бар'єри та ефективно перенести сенс в іншу мовну систему. Це твердження повністю узгоджується з позицією Г. І. Іваницької, яка аналізує зв'язок герменевтики з різними науками та принципи критики перекладу через тлумачення конкретних текстів: «... розуміння як цілеспрямований процес інтерпретації є основою будь-якого акту перекладу, оскільки саме завдяки розумінню здійснюється перехід від однієї культурної системи до іншої» [22, с. 45]. У рамках даної роботи

герменевтичний підхід має на меті інтерпретувати національно-культурну символіку та образність, а також приховані етнографічні й історичні реалії, що формують національно-культурний колорит персонажів твору Ф. Купера.

Герменевтичний підхід стає особливо продуктивним у випадках, коли текст містить культурні конотації, які не мають прямої відповідності у цільовій культурі. Тлумачення таких елементів вимагає від перекладача інтуїтивного та аналітичного опрацювання. Як доцільно стверджує П. Рікер: «розуміння є процесом творчого перенесення себе в інший світ і водночас реконструкцією цього світу у власному культурному просторі» [107, с. 121]. Для аналізу перекладів Ф. Купера це означає необхідність відтворити як зміст, так і спосіб світобачення автора.

Герменевтичний підхід також надає змогу врахувати багатовимірність тексту американського письменника — наявність у ньому різних голосів, культурних позицій та перспектив. У цьому контексті важливо згадати тезу М. Бахтіна, який наголошував: «художній текст — це поліфонічний простір, де кожен голос є носієм певної культурної інтенції» [4, с. 89]. У творчості Ф. Купера значну роль відіграє співіснування європейських колоністів і корінних народів Америки з точки зору майбутньої перспективи. Для перекладача це означає, що кожна репліка персонажа повинна передавати його культурну належність, світогляд та мовну своєрідність.

Доцільність дослідження культурного контексту романів Ф. Купера підкреслює культурно-історичний підхід, який здатний розкрити комплексний зв'язок між текстом оригіналу, його первинним культурним середовищем та історичними обставинами створення. На такому зв'язку також наголошує В. А. Кухаренко, дослідниця, яка аналізувала інтерпретацію тексту та її аспекти, включаючи актуалізацію мовних засобів на різних рівнях мовної ієрархії та способи актуалізації загальнотекстових категорій: «культурно-історичний контекст дозволяє глибше зрозуміти зв'язок між мовними одиницями і культурними концептами» [37, с. 71]. У контексті культурно-історичного підходу, який формувався в рамках культурології та літературознавства, підкреслюється важливість вивчення твору в контексті його створення та сприйняття. Слід зауважити,

що поверхове розуміння культурних нюансів, спричинене ігноруванням історичного контексту, неодмінно негативно позначиться на якості аналізу. Дослідження національно-культурної специфіки художніх творів Ф. Купера в українських перекладах потребує обов'язкового урахування історичного підґрунтя, на якому формувалася американська національна ідентичність, а також аналізу того, як ці історичні та культурні реалії були сприйняті та змінені в українському культурному просторі. Крім того, важливо, що такий підхід сприяє не просто фіксації певних реалій, а й дозволяє пояснювати причини їхнього вибору перекладачем, а також оцінювати ступінь їхньої асиміляції у цільовій культурі. Основна мета застосування культурно-історичного підходу у рамках даної роботи полягає у виявленні та дослідженні етнографічних та історичних реалій, національно-культурної символіки, образності та характерних рис колориту персонажів, які зумовлені історичним розвитком американського суспільства та були відображені як в оригіналі твору Ф. Купера, так і в його перекладі.

У цьому контексті варто також урахувати ідею видатного американського літературознавця Г. Сміта, який у своїй пізнішій праці про демократію та роман підкреслював напругу між автором і суспільством у ХІХ столітті. Дослідник зазначав: «Великі канонічні американські письменники дев'ятнадцятого століття... зіткнулися з демократичною читацькою публікою, яка була значною мірою байдужою або ворожою до творів високого мистецтва, — ця опозиція обумовила їхній естетичний вибір» [110, с. 3]. Таким чином, культурно-історичний аналіз є ключовим для розуміння унікальності авторського бачення, оскільки він дозволяє дослідити, як соціальний тиск і очікування масового читача впливали на художні рішення Ф. Купера, та на відтворення цього конфлікту в перекладі. Відсутність історичного знання або недостатня увага до соціальних та ринкових деталей неминуче призводить до втрати елементів, які формують культурний вимір тексту.

З точки зору аналізу творів Ф. Купера особливої уваги потребують елементи етнографічної реконструкції, оскільки письменник систематично використовував документи, щоденники дослідників, усні свідчення та власні спостереження. Тому

відтворення етнічних назв, описів ритуалів, специфічної міфології індіанських племен потребує поєднання перекладацької майстерності та ґрунтовних міждисциплінарних знань. Як справедливо зазначає С. Левінсон, «культурно-історичний аналіз у перекладі є неможливим без етнографічної компетентності перекладача» [6, с. 97].

Для оцінки ефективності перекладів Ф. Купера функціональний підхід, з нашої точки зору, є суттєвим компонентом методології, оскільки доцільність функціональної відповідності часто переважає повну формальну адекватність, особливо коли йдеться про передачу культурних сенсів. Такий підхід став активно розвиватися в перекладознавстві з кінця 1970-х років (наприклад, у працях К. Райс та Г. Фермеєра). Він зосереджується на цільовому призначенні перекладу та його впливі на читача. У контексті відтворення національно-культурної специфіки це означає, що перекладацькі рішення мають бути спрямовані на збереження початкового задуму автора, забезпечуючи його адекватне сприйняття українською аудиторією. Інакше кажучи, йдеться не просто про передачу фактологічної інформації, а про відтворення емоційного та асоціативного контексту, які були закладені в оригіналі. Отже, такий підхід забезпечує оцінку як формальної точності, так і прагматичної ефективності перекладацьких стратегій у ракурсі їхнього впливу на цільову аудиторію та збереження художньої цілісності образу. Це узгоджується з твердженням В. А. Кухаренко, яка досліджувала інтерпретацію тексту та актуалізацію мовних засобів на різних рівнях мовної ієрархії, що функціональна адекватність перекладу полягає в забезпеченні максимально можливого впливу тексту перекладу на реципієнта, подібного до впливу оригіналу на його носія [37, с. 61]. У свою чергу, Н. О. Бабенко, здійснюючи аналіз загального та спеціального перекладознавства, також наголошує на важливості функціональної відповідності і збереження цілісності комунікативного акту перекладу [3, с. 105]. Завдання функціонального підходу в контексті аналізу перекладів Ф. Купера для нашого дослідження полягає у визначенні, наскільки ефективними прийомами передані національно-культурна символіка, образність та колорит персонажів для забезпечення належного сприйняття твору українським читачем.

Функціональний підхід також дозволяє оцінити ступінь культурної адаптації тексту, оскільки функція художнього твору часто виходить за межі простого інформування. Згідно К. Норд, «перекладач має визначити, яку функцію виконує текст у новій культурі, і відповідно коригувати стратегію» [103, с. 28]. У випадку творів Ф. Купера йдеться про необхідність створення ефекту занурення в атмосферу американських прикордонних територій Дикого Заходу, що, безумовно, потребує від перекладача не буквальної передачі реалій, а відтворення їхнього емоційного резонансу.

У межах функціонального підходу доречним також є розгляд когнітивної складової сприйняття культурних образів. Так, когнітивна лінгвістика наголошує, що образи природи або персонажів активують у реципієнта певні культурно зумовлені «фрейми». Дж. Лакофф підкреслює: «сприйняття тексту завжди спрямовується когнітивними схемами, сформованими культурою» [9, с. 42]. У перекладах Ф. Купера це означає необхідність відтворити ці образи таким чином, щоб вони активували в українського читача схожі когнітивні схеми або створили нові, максимально наближені до оригіналу.

Нарешті, один із найдавніших у лінгвістиці та перекладознавстві порівняльно-зіставний метод у контексті аналізу відтворення національно-культурної специфічної лексики в перекладах американського письменника дозволяє систематично виявляти та описувати відмінності між мовами та текстами. Ігнорування цього методу залишило би аналіз фрагментарним і, що найголовніше, не змогло би дати повного уявлення про динаміку культурної адаптації. Він передбачає детальний аналіз тексту оригіналу в зіставленні з його перекладом з метою виявлення спільних рис, розбіжностей та конкретних перекладацьких трансформацій. Крім того, у випадку з національно-культурною специфікою він дозволяє ідентифікувати специфічні елементи (реалії, ідіоматичні вирази, лексику з національним колоритом тощо) та простежити, яким чином вони були відтворені в українському тексті. Саме завдяки цьому методу стає можливим не просто констатувати наявність розбіжностей, а й глибоко їх пояснити, виходячи з відмінностей у лінгвокультурних системах та обраних перекладацьких

стратегіях. Адже, як зазначає Л. П. Дядечко у своїх працях із порівняльного перекладознавства у його теоретичному та практичному аспектах, зіставлення оригінального тексту з його перекладом є ключовим етапом у вивченні перекладацьких рішень та виявленні закономірностей міжмовної взаємодії [18, с. 33]. У нашому дослідженні основне призначення порівняльно-зіставного методу полягає у виявленні конкретних перекладацьких рішень щодо відображення етнографічних та історичних реалій, національно-культурної символіки, образності, а також колориту персонажів у перекладі твору Ф. Купера.

Зіставний аналіз дає змогу окреслити межі перекладацької свободи та обґрунтувати вибір між прямими відповідниками та адаптованими конструкціями. Як підкреслює Дж. Кетфорд, «переклад — це процес заміщення тексту в одній мові еквівалентним текстом в іншій, але рівень еквівалентності завжди залежить від ситуації та культурних умов» [78, с. 27]. Така позиція дозволяє оцінювати переклад не в рамках жорсткої відповідності, а у вимірі прагматичної доцільності та культурної сумісності.

Використання порівняльно-зіставного методу дозволяє також ефективно виявити проблему культурної «нераціоналізованості» — тобто таких елементів, які не мають усталених відповідників і не можуть бути перекладені засобами прямої номінації. З цією проблемою стикаються перекладачі назв індіанських реалій, мисливської термінології, ландшафтних елементів. На думку У. Ньюмарка, «у випадку культурно специфічних реалій перекладач опиняється між двома стратегіями — перенесенням і культурною адаптацією» [101, с. 91]. Для Ф. Купера характерним є домінування першої стратегії, оскільки його твори прагнуть до максимальної етнографічної достовірності, і це ставить перед перекладачем високі вимоги до точності.

Таким чином, саме така інтегрована система, яка об'єднує систему загальнонаукових методів та підходів (системного, діахронічного та синхронічного, герменевтичного, культурно-історичного, функціонального та порівняльно-зіставного)

дозволяє повноцінно розкрити комплексний процес міжкультурної адаптації та передачі смислів, властивих національній культурі оригіналу.

2.2. Лінгвістичні методи дослідження національно-культурних елементів у художньому перекладі творів письменника

Успішна передача національно-культурної специфіки в художньому перекладі, особливо таких тісно пов'язаних з історично-культурними традиціями творів, як праці Джеймса Фенімора Купера, на нашу думку, неможлива без застосування ґрунтовних лінгвістичних методів. Саме такі методи дозволяють провести всебічний аналіз мовних засобів, за допомогою яких автор оригіналу створює національний колорит, а також оцінити адекватність їхнього відтворення у мові перекладу. Також варто зазначити, що лінгвістичні методи, зокрема, інтегральна частина перекладознавчого аналізу, зосереджуються на конкретних мовних одиницях та їхній взаємодії у тексті. Тому вони ефективно розкривають прийоми відображення культурних рис під час перекладу.

У рамках лінгвістичних методів дослідження важливо звернути увагу на те, що перекладацькі рішення часто визначаються не просто семантикою одиниць, а цілком залежні від функції перекладу, цільової аудиторії та комунікативної мети — тобто лексичний вибір нерідко обумовлений екстра-лінгвістичними чинниками. Як зауважує К. Норд, «the translation process is guided by extra-linguistic factors, more specifically by the function of the translation» [104, с. 8].

Це означає, що під час семантичного аналізу культурних реалій слід враховувати мету — чи це буде літературний переклад для естетичного сприйняття, чи адаптація для популяризації, чи академічний переклад. Відповідно, методи можуть варіюватися. Під час їх вибору доцільно керуватися як семантичними властивостями одиниці, так і функціональними вимогами до тексту в цільовій культурі — як це формалізує Skorop-paradigma. [106, с. 235].

Також варто враховувати, що переклад — це не просто мовленнєвий акт на рівні одиниць, а соціокультурний дискурс, де лексичні одиниці функціонують у контексті

міжтекстових, прагматичних і соціальних відносин. Як підкреслюють Б. Гатем і І. Мейсон, «перекладати текст у контексті» означає, що перекладач виступає посередником культур і повинний враховувати не лише лексичну еквівалентність, а й соціальну і дискурсивну функцію: переклад — це контекстуальна дія.» [87, с. 12].

Крім того, для ефективності лексичного аналізу досить корисно поєднувати якісні та кількісні методи — наприклад, створення корпусу паралельних перекладів або варіантів перекладу, а потім кількісне підрахування, які прийоми використовувалися найчастіше. Як зауважує сучасне дослідження з теорії перекладу, причини перекладацьких трансформацій зазвичай множинні: вони включають когнітивні чинники, соціальні впливи, особисті уподобання перекладача, специфічні ситуативні обмеження та інші фактори. Тому для пояснення перекладацьких рішень доцільно застосовувати моделі «multiple causation», які враховують комплекс взаємопов'язаних причин. [105, с. 41].

У межах лексичного аналізу реалій у художньому перекладі це означає: варто відстежувати не тільки, як одиниця передана, а й чому: які фактори (рішення перекладача, ціль тексту, очікування аудиторії, культурні норми) вплинули. Таким чином, забезпечується більша об'єктивність і глибинність дослідження, ніж просто інвентаризація та семантичне зіставлення.

Нарешті, ефективне оцінювання якості лексичних рішень у перекладі має ґрунтуватися на моделях оцінки перекладу, які враховують контекст, функцію, регістр, дискурс і цільову аудиторію. Зокрема, J. House у своїй моделі оцінювання (TQA) звертає увагу, що “Переклад має відповідати ситуативним характеристикам цільового тексту; якщо ситуативні параметри (мета, аудиторія, канал подання тощо) суттєво відрізняються між вихідним і цільовим текстами, то функціональна еквівалентність порушена” [90, с. 54].

Також, на нашу думку, суттєвим є врахування факту, що лексичні рішення перекладача ніколи не існують у вакуумі: як внутрішньою семантичною організацією тексту, так і зовнішніми культурними та соціальними чинниками. У цьому контексті

цілком обґрунтованим є звернення до теорії полісистем, яка пояснює варіативність прийомів відтворення реалій та культурно маркованих одиниць. На думку І. Евен-Зохар, позиція перекладеної літератури в цільовій системі визначає, які перекладацькі норми та стратегії вважаються прийнятними [83, с. 50]. Отже, вибір між калькуванням, адаптацією, транскрипцією чи компенсаторними прийомами часто залежить від статусу перекладу у цільовій культурі, що особливо важливо у випадку літератури з виразним культурним маркуванням.

З іншого боку, поглиблення лексичного аналізу, безперечно, вимагає врахування як поверхневої семантики, так і більш фундаментальних когнітивних структур, які визначають культурно обумовлені схеми класифікації. У цьому аспекті заслуговують увагу напрацювання А. Вежбицької та К. Годдарда, які пропонують універсальні семантичні елементи для моделювання міжкультурних значень: «семантичні прайми та культурні скрипти надають інструменти для моделювання міжкультурного лексичного значення» [86, с. 105]. Для перекладача це обумовлює необхідність зважати на культурні сценарії, що приховані за лексичними одиницями, та надавати у перекладі такі еквіваленти, які зберігають ключові концептуальні елементи.

Також лексичні методи неможливо розглядати поза етичним виміром перекладу, оскільки робота з іншомовною лексикою завжди постає як зіткнення з культурною «іншістю». А. Берман слушно зауважував, що «переклад є етичним випробуванням чужого» [76, с. 16]. Тому саме вибір лексичної стратегії несе не лише прагматичні, а й культурні наслідки: за вибором перекладача досвід пізнання культури оригінального твору залишається читачеві або згладжується шляхом доместикації.

У межах сучасної парадигми перекладознавства важливо також ураховувати, що лексичні стратегії формуються і відтворюються в професійній спільноті, набуваючи характеру так званих «мемів». Перш за все на цьому наголошує Е. Честірман, коли пише: «норми перекладу поширюються як мему та формують лексичні рішення на практиці» [79, с. 151]. Отже, перекладацькі підходи до відтворення культурно маркованої лексики

можуть бути спадковими та закріплюватися як традиції, що пояснює повторюваність певних лексичних рішень у різних перекладачів і різних епохах.

Зі свого боку М. Снелл-Хорнбі підкреслює важливість інтегративного підходу, який поєднує різні методи аналізу: «інтегровані дослідження перекладу передбачають поєднання якісного та кількісного лексичного аналізу» [111, с. 112]. У практиці перекладознавчих досліджень це означає як опис лексичних трансформацій, так і статистичне зіставлення стратегій, що дозволяє виявити регулярні патерни та закономірності у відтворенні культурних одиниць.

Не менш важливим у контексті лексичного аналізу є й культурологічний вимір перекладацької діяльності. На думку Д. Катан, «перекладачі виконують роль культурних посередників, а не лише мовних операторів» [94, с. 4]. Його позиція підсилює думку про те, що лексичні рішення перекладача мають виходити за межі чисто мовних відповідників і враховувати загальнокультурні моделі взаємодії, способи інтерпретації чужого дискурсу та очікування цільової аудиторії.

Для виявлення та аналізу національно-культурних елементів у творах Ф. Купера та їхніх перекладах одним із фундаментальних засобів є описовий метод. Його поширення в лінгвістиці сягає корінням у структурну лінгвістику початку ХХ століття, де він застосовувався для систематизації та класифікації мовних явищ без оцінки їхньої правильності. У галузі перекладознавства цей метод дозволяє провести систематизацію мовних одиниць, які містять національно-культурну інформацію. Спектр таких мовних одиниць включає реалії, етнографізми, топоніми, антропоніми, елементи фольклору та міфології, а також ідіоматичні вирази, що відображають специфіку американської культури.

Слід зауважити, що на думку В. І. Ковалю, викладеній у його праці про основи лінгвістичних досліджень, описовий метод слугує базою будь-якого лінгвістичного вивчення, адже дозволяє систематизувати емпіричний матеріал, що є передумовою для подальшого аналізу та інтерпретації [26, с. 56]. Поряд з цим, О. А. Селіванова у своєму дослідженні з лінгвістичної енциклопедії наголошує: «будь-яке лінгвістичне

дослідження починається з ретельного опису мовних фактів», підкреслюючи першочерговість цього методу [63, с. 18]. На нашу думку, без детального опису культурно маркованих одиниць, подальший аналіз буде позбавлений необхідної фактологічної основи. Звертаючись до загальної теорії перекладу, О. С. Нечай також вказує, що «опис мовних одиниць та їхніх функцій у тексті є фундаментом для подальшого перекладознавчого аналізу», що створює ґрунтовну базу для подальших, більш глибоких лінгвістичних досліджень [50, с. 34].

У контексті аналізу творів Ф. Купера, описовий метод дасть змогу каталогізувати всі одиниці, які несуть культурне навантаження, і виявити їхні відповідники або відсутність таких у цільових українських перекладах, тим самим, як ми вважаємо, сприяючи формуванню глибокого розуміння перекладацьких стратегій.

Завдання лексико-семантичного аналізу полягає у забезпеченні ефективності дослідження значень слів і фраз, які позначають національно-культурні реалії. Такий аналіз виходить за рамки простого опису, заглиблюючись у внутрішню структуру значення. Саме цей метод дозволяє ідентифікувати та систематизувати способи передачі культурно маркованої лексики. Аналіз семантичних компонентів національно-культурних реалій творів Ф. Купера варто виконувати на основі методу компонентного аналізу, що активно розвивався у ХХ столітті в рамках семантики (наприклад, у працях Е. Найда). Він дозволяє розкласти значення лексичної одиниці на її складові - семи або диференційні ознаки. Це, ми вважаємо суттєвим для аналізу реалій, які не мають прямих відповідників у мові перекладу. Тому завдяки компонентному аналізу можна виявити, які компоненти значення були збережені, трансформовані або втрачені в процесі перекладу.

Ми розглядаємо компонентний та лексико-семантичний аналізи як досить ефективні інструменти для глибокого розуміння мови, особливо коли йдеться про її культурні аспекти. Такі методи дозволяють розкрити відтінки значень слів, а також виявити, як культура формує ці значення. Зокрема, у сфері перекладу такий підхід є незамінним для подолання міжкультурних бар'єрів і забезпечення точної передачі сенсу.

Це також узгоджується з твердженням Л. І. Савенкової, яка, характеризуючи компонентний аналіз у контексті властивостей мови як прояву культури, відзначає дієвість цього інструменту для виявлення культурної специфіки значення слова, дозволяючи розмежувати універсальні та культурно-зумовлені семантичні ознаки [59, с. 78]. Крім того, І. В. Корунець, у своїх дослідженнях з теорії та практики перекладу, підкреслює, що лексико-семантичний аналіз у перекладі дозволяє не тільки виявити розбіжності в семантиці, а й осягнути причини перекладацьких трансформацій, пов'язаних з культурними відмінностями [30, с. 101]. Відтак, О. І. Чередниченко стверджує «саме глибокий лексико-семантичний аналіз дає змогу виявити неперекладні елементи та обґрунтувати вибір компенсаторних стратегій для збереження культурного змісту» [68, с. 88].

У процесі дослідження перекладів творів Ф. Купера, компонентний аналіз дозволяє детально проаналізувати значення культурно-специфічних лексичних одиниць, таких як назви індіанських племен, предметів побуту, елементів природи, які є унікальними для американської дійсності. Крім того, це дає змогу з'ясувати, які семантичні компоненти були відтворені або адаптовані в українських версіях. Власне тут, на нашу думку, і криється ключова можливість оцінки повноцінності передачі культурного змісту оригіналу. Ефективна оцінка способів такої передачі (точність, повне чи часткове відтворення значення тощо) забезпечується завдяки зіставленню виявлених сем оригіналу та перекладу, а також аналізом обраних перекладацьких трансформацій.

У фокусі стилістичного аналізу перекладів літературних творів постають особливості використання стилістичних засобів як важливого джерела національно-культурної специфіки у художньому тексті. Цей метод, досить вдало відслідковує, як автор використовує мовні елементи для створення певного ефекту, передачі емоцій, настрою та відображення культурних особливостей. І. В. Корунець, аналізуючи теорію та практику перекладу, зазначає: «збереження стилістичної своєрідності оригіналу є одним з головних завдань перекладача художнього твору, оскільки саме стиль часто

виступає носієм національно-культурного колориту» [30, с. 112]. Також, дослідник О. І. Чередниченко акцентує, що стилістичний аналіз у перекладі дозволяє виявити не тільки лексичні, а й граматичні та синтаксичні засоби, які формують національний колорит тексту [68, с. 67]. За словами Р. П. Зорівчак, яка досліджувала реалії перекладу, стилістичний аналіз дає змогу оцінити, наскільки перекладач зумів зберегти «аромат» і «дух» оригіналу, що є визначальним для художнього перекладу [21, с. 178].

У даній роботі ми зосередили увагу на вивченні таких стилістичних засобів, як метафори (як вони втілюють культурні концепції та цінності), порівняння (з яким культурним фоном пов'язані об'єкти порівняння), епітети (які надають національного колориту опису), використання архаїзмів (що передають дух епохи та регіональні особливості американської культури). Оцінка їхнього відтворення в українських перекладах здійснювалась шляхом зіставлення оригінальних стилістичних засобів з їхніми відповідниками у перекладі. У результаті було виявлено, чи зберігається емоційний, асоціативний та культурний ефект, закладений автором, та чи не відбувається втрати стилістичної цінності або її заміни. Крім того, окрему увагу було приділено випадкам, коли в українській мові відсутній прямий аналог.

Завдяки проведенню дискурсивного аналізу, який є досить комплексним та глибоким методом дослідження, створюється можливість визначити прояви національно-культурної специфіки на більш широкому рівні, ніж окремі слова чи речення. Він фокусується на мовленнєвій взаємодії та комунікативних стратегіях, які відображають культурні цінності та норми. Варто зазначити, що дослідник О. Г. Почепцов у своїй праці, присвяченій проблематиці когнітивної лінгвістики, підкреслює: «мовленнєва діяльність завжди вписана в культурний контекст, і розуміння її сенсу неможливе поза цим контекстом» [58, с. 47]. Тому дискурсивний аналіз стає незамінним для виявлення культурних шарів тексту. До того ж, В. А. Кухаренко, у контексті інтерпретації тексту, зазначає, що «інтерпретація дискурсу вимагає врахування не лише лінгвістичних, а й екстралінгвістичних чинників, включаючи культурні коди», тим самим підкреслюючи багатогранність цього методу [37, с. 115]. І нарешті, за словами Т.

О. Космеди, яка досліджувала дискурсивні практики, цей аналіз є ключовим для розуміння того, як переклад передає як слова, так і смисли та імплікатури, закорінені в культурному контексті [31, с. 56].

Наша робота присвячена, зокрема, вивченню проявів національно-культурної специфіки у вигляді мовленнєвих актів, характерних для творів Ф. Купера та американської культури того періоду. Прикладами таких актів можуть бути вітання, звернення, прокляття, прохання, погрози, які мають глибоку культурну специфіку у своєму формулюванні та прагматичному значенні. Крім того, ми вважаємо, необхідний аналіз того, як ці мовленнєві акти відображають соціальні ієрархії, культурні табу, норми ввічливості чи, навпаки, брутальності, що були характерні для суспільства, відображеного у творі. Також дискурсивний аналіз має охоплювати наративні стратегії, зокрема те, як розповідь, діалоги та опис персонажів відбивають культурні цінності та норми. Це включає аналіз системи цінностей, що виявляються завдяки діям та висловлюванням персонажів (наприклад, поняття свободи, справедливості, ставлення до природи, взаємодії з корінними народами), а також специфічні способи організації розповіді, що відображають американську ментальність. Отже, на нашу думку, суттєве значення має оцінка успішності перекладу з точки зору збереження цих культурних маркерів на дискурсивному рівні, а саме: чи не відбувається їхнього нівелювання або заміни на властиві українській культурі мовленнєві моделі.

Нарешті, для виявлення глибинних культурних смислів та їхнього відображення в перекладі застосовується метод концептуального аналізу. Цей метод, що розвинувся в когнітивній лінгвістиці, спрямований на дослідження концептів - ментальних утворень, які відображають знання людини про світ і є культурно обумовленими. Національно-культурні елементи часто є втіленням певних концептів, унікальних для даної культури (наприклад, «фронтір» в американській культурі). Власне концептуальний аналіз дозволяє виявити ці ключові концепти в оригіналі та простежити, як вони представлені в перекладі у ракурсі збереження культурного навантаження.

Слід зауважити, що у своїй праці з питань мови та світу людини, дослідник О. Г. Почепцов, обґрунтовуючи застосування методу концептуального аналізу, підкреслює: «концепти є основними одиницями ментального світу, що формуються культурою та мовою, і їхнє дослідження є критично важливим для розуміння тексту» [58, с. 88]. Крім того, В. А. Кухаренко зазначає, що «глибинне розуміння художнього тексту неможливе без проникнення в концептуальну картину світу, що ним репрезентується», що, як ми вважаємо, свідчить про необхідність концептуального аналізу для повного розкриття культурного змісту [37, с. 140].

У контексті творів Ф. Купера, концептуальний аналіз дозволяє дослідити такі базові американські концепти, як «дикий захід», «індіанська мудрість», «дух свободи». Завдяки цьому ми можемо проаналізувати, наскільки повно і точно вони передані в українському культурному просторі засобами перекладу, а також виявити можливі культурні розбіжності або інтерпретаційні зсуви.

Отже, багатовимірний аналіз лексичних одиниць у контексті художнього перекладу на основі комплексу методологічних підходів дозволяє всебічно оцінити трансформації, яких зазнають культурно марковані лексичні одиниці у процесі перекладу, та пояснити, чому саме ті чи інші стратегії з'являються у перекладацькій практиці. Комплексне застосування лінгвістичних методів створює продуктивне підґрунтя для всебічного дослідження національно-культурних елементів у художніх перекладах творів Ф. Купера. Зазначені методи у своєму комплексному застосуванні дозволяють виявити та класифікувати культурно марковані одиниці, а також глибоко проаналізувати їхнє значення, функціонування в тексті та ефективність їхнього відтворення у цільовій мові. Саме це забезпечує повноцінне розуміння складної природи міжкультурної комунікації засобами перекладу.

Таким чином, лексичні методи дослідження національно-культурних елементів — це не суто аналіз значення слів, але і складна методологічна схема, яка враховує семантику, контекст, ціль, аудиторію, функцію, соціокультурні норми.

2.3. Характеристика матеріалу дослідження та критерії його відбору

Вибір роману Джеймса Фенімора Купера «Звіробій» для даного дослідження обумовлений тим, що цей твір забезпечить комплексний аналіз національно-культурної специфіки та її відтворення в перекладі. Тематика твору, на нашу думку, досить типова для американської літератури та культури в цілому. Твір «Звіробій», який є частиною пенталогії «Історії про Шкіряну Панчохоу», знайомить читача з життям прикордонних територій Північної Америки XVIII століття, де відбувається складна взаємодія білих поселенців та корінних народів Америки. Це середовище являє собою унікальне злиття культур, де національно-культурні елементи виявляють себе на всіх рівнях: від описів природи, побуту та традицій до ментальності персонажів та особливостей їхнього мовлення. Тому твір насичений реаліями, етнографізмами, топонімами та антропонімами, які є безпосередніми носіями культурної інформації.

Крім того, враховуючи час написання роману - 1841 рік, твір «Звіробій» дозволяє всебічно вивчити формування американської національної ідентичності. Ф. Купер був одним із початківців в американській літературі, який зумів створити оригінальний національний епос. Його твір як розважав читача, так і активно формував уявлення про сутність американців, цінності та конфлікти тієї епохи. Таким чином, можна дослідити, як специфічні для середини XIX століття культурні поняття «дикий захід», «незаймана природа» чи «благородний дикун» відображаються у мові оригіналу та як вони трансформуються в перекладі.

Іншим критерієм вибору твору була також беззаперечна всесвітня популярність та значний вплив твору. Роман «Звіробій» перекладено багатьма мовами світу, що свідчить про його широку привабливість та створює сприятливе поле для аналізу міжкультурної комунікації. До того ж, стійка популярність цього твору в Україні гарантує наявність якісних перекладів, що є необхідним для порівняльного аналізу.

І, нарешті, домінування вираженої національно-культурної специфіки є визначальним критерієм. Роман практично насичений культурно маркованими

одинацями: це і назви племен (делавари, гурони), імена персонажів (Натті Бампо, Чингачгук), детальні описи звичаїв, ритуалів, побутових предметів (вігвам, томагавк), а також специфічні вислови та порівняння, які відображають світогляд як індіанців, так і поселенців. Внаслідок такого наповнення роман «Звіробій» можна ефективно використовувати для виявлення та аналізу різноманітних способів передачі культури в перекладі.

Для порівняльного аналізу обрано повні тексти роману «Звіробій» українською мовою (пер. з англ. Л. Солонько та О. Терех) та його оригінал. Вибір саме перекладів авторства Леоніда Солонька та Олександра Тереха зумовлений вільним доступом до повних версій як оригіналу, так і перекладу, що абсолютно необхідно для комплексного лінгвістичного аналізу всього тексту. Водночас, приділено увагу історичному контексту та перекладацькій школі. Праця Леоніда Солонька та Олександра Тереха є відомий і досить поширений український переклад «Звіробоя». Завдяки цьому створюється можливість дослідити вплив конкретного історичного періоду та домінуючої тоді перекладацької школи на стратегії передачі національно-культурної специфіки. Існують певні гіпотези, що перекладацька школа часів створення перекладу (1968 рік) могла орієнтуватися на конкретні ідеологічні або стилістичні норми, які могли впливати на адаптацію або уніфікацію культурних реалій. Зокрема, можна розглянути питання про можливу тенденцію до «одомашнення» або, навпаки, «очуження» культурних елементів під впливом ідеології того періоду саме в цьому перекладі.

Корпус для аналізу сформований як паралельний, що включає повний оригінальний текст роману Джеймса Фенімора Купера «Звіробій» (The Deerslayer) та зазначений його повний український переклад. Аналіз повних текстів обох версій роману важливий з огляду на те, що національно-культурні елементи не завжди зосереджені в окремих словах чи фразах. Навпаки, вони часто проявляються на рівні більших мовних одиниць - речень, абзаців, діалогів і навіть цілих наративних фрагментів. Тому аналіз повного тексту дозволить виявити системні закономірності у

передачі культурної інформації, простежити її динаміку протягом твору, а також всебічно оцінити загальну стилістичну та прагматичну адекватність перекладу.

Із вищезазначеного випливає, що корпус передбачає двомовний, паралельний характер: оригінальний текст англійською мовою (джерело) та його переклад українською мовою (мова перекладу) зіставлятимуться паралельно. Завдяки цьому можна здійснювати пряме порівняння конкретних мовних одиниць, що несуть національно-культурну специфіку, та їхніх відповідників у перекладі. Основний фокус зосереджений на виявленні та аналізі культурно-маркованої лексики та фразеології, а саме лексичних одиниць (реалій, етнографізмів, топонімів, антропонімів), фразеологізмів, а також стилістичних та дискурсивних особливостей, що відображають американську культуру XIX століття. Крім того, у ракурсі специфіки корпусу необхідно виконати аналіз перекладацьких трансформацій (транскрипція, транслітерація, калькування, описовий переклад, адаптація, компенсація тощо) для передачі національно-культурних елементів.

РОЗДІЛ 3

АНАЛІЗ ВІДТВОРЕННЯ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЇ СПЕЦИФІКИ ТВОРІВ Ф. КУПЕРА В УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕКЛАДАХ

3.1. Відтворення етнографічних та історичних реалій

Історичні романи Фенімора Купера, одного з перших авторів «пригодницького роману», характерні двома особливостями: вони як відображають минуле, так і стають способом передачі культурних традицій. Особливо, ці твори дають історії можливість навчати, описуючи факти багатьом людям та формуючи самотність у ракурсі авторського розуміння історичних подій. Важливу роль у цьому відіграє переклад національно-культурної лексики як носія етнічного коду. Це потребує від перекладачів глибокого розуміння історичних значень обох культур. Фенімор Купер, хоча й не був противником цивілізаційного розвитку суспільства, вважав, що воно повинно встановлюватися мирним шляхом, без війн і масових жертв.

Перекладаючи твори Фенімора Купера, українські перекладачі стикаються з низкою лінгвістичних викликів, спричинених необхідністю ефективного транслювання культурних, етнографічних реалій, історичних подій та постатей. Зокрема, це стосується предметів побуту, одягу, зброї та інших елементів, які віддзеркалюють життя корінних американців та перших поселенців.

У процесі перекладу лінгвістами використовуються різні способи, завдяки яким зберігається специфіка оригіналу та водночас здійснюється адаптація тексту для читача, представника іншої культури. Так на прикладі наступного уривку ми бачимо прийом конкретизації в поєднанні з культурною адаптацією, реалізований шляхом заміни нейтральної англійської одиниці на культурно маркований український відповідник. В оригіналі Ф. Купер пише:

«See I yonder are the dead bushes of their bower, and here is the spring» [117].

Переклад звучить так:

«Диви, ондечки сухе галуззя їхнього куренья, а ось і джерельце» [118].

Слово «bower» у прямому значенні означає «альтанка, хижка» [120] , але в контексті прикордонного побуту більш природним для українського читача є «курінь» через чіткі національні культурні конотації.

У передачі етнографічних та історичних реалій також використовуються інші прийоми перекладу. Так, в оригіналі знаходимо:

«The Delawares themselves are no heroes... or they would never have allowed them loping vagabonds, the Mingos, to make them women» [117], та в перекладі:

«Делавари самі не герої... інакше вони нізащо не дозволили б отим клятим бродягам мінгам поробити з себе жінок» [118].

Обидва етноніми («Delawares» і «Mingos») подано через транслітерацію як «делавари» і «мінги», що відповідає традиції відтворення етнографічних назв у перекладі.

Інший приклад - це відтворення предметів матеріальної культури. В оригіналі:

«His rifle was in perfect condition, the handle of his hunting-knife was neatly carved, his powder-horn was ornamented with suitable devices lightly cut into the material, and his shot-pouch was decorated with wamput» [117]. У перекладі:

«Його карабін аж сяяв, колодочка мисливського ножа була майстерно вирізьблена, рогова порохівниця тонко орнаментована, а ягдташ прикрашений індіанським вампумом.» [118].

Тут бачимо застосування транслітерації слова «wamput», але окрім цього додано уточнювальне означення «індіанським» для сприйняття сучасним українським читачем культурної специфіки предмета.

До історичних реалій також належать і географічні назви. У своєму романі Ф. Купер пише:

«...and to a few advanced 'neighborhoods' on the Mohawk and the Schoharie» [117].

У перекладі маємо:

«...та кілька суміжних областей по річках Могаук і Шогері» [118].

Завдяки прийому конкретизації перекладач забезпечує уточнення англійського слова ‘neighborhoods’, яке в оригіналі має широке значення «райони, околиці», і передає його як «області».... Такий вибір дозволяє передати просторову й адміністративну характеристику місцевості, роблячи опис більш зрозумілим і природним для українського читача, одночасно зберігаючи інформаційну функцію оригіналу та відтворюючи топонімічну реальність описуваного регіону.

Так само й родове прізвище колоніальних поселенців передано з урахуванням культурних реалій. У оригіналі Купер пише:

«...a residence of a younger branch of the Van Rensselaers, that has loopholes constructed for defence...» [117].

У перекладі маємо:

«...резиденція молодшої парості Ван-Ренселерів, із стрільницями, поробленими для захисту» [118].

Даний приклад демонструє поєднання транслітерації прізвища, а також лексичної заміни шляхом використання усталеного терміну «стрільниці» у якості функціонального відповідника.

Цікавим є і приклад з опису одягу:

«Chingachgook’s moccasins left no sound upon the dry leaves» [117] – з відповідним перекладом:

«Мокасини Чингачгука не видавали жодного звуку на сухому листі» [118].

Тут «moccasins» передано транслітерацією як «мокасини», оскільки в українській культурі відсутній точний відповідник цього елемента одягу.

Також бачимо випадок із побутовою реалією:

«They rested near a wigwam that had been abandoned» [117] –

«Вони зупинилися біля вігвamu, який давно покинули» [118].

Слово wigwam перекладачі відтворили через транслітерацію як «вігвам», що зберігає індіанський колорит, хоча не кожному читачеві знайоме це поняття.

Нарешті, у військовому контексті:

«The warriors gathered in their encampment by the river» [117] –

«Воїни зібралися у своєму таборі над річкою» [118].

У цьому випадку слово «encampment» передано не буквально як «укріплене розташування» чи «обоз», а функціональним відповідником «табір». Така лєсико-семантична заміна є виправданою, оскільки в англійській мові «encampment» має широкий спектр значень - від військових поселень до тимчасових укриттів [121]. В українській традиції ж для позначення місця збору воїнів чи мисливців уживається усталене слово «табір», що чітко передає ситуацію й водночас не вимагає додаткових пояснень. Така трансформація наближує текст до культурного досвіду українського читача, створює зрозумілий образ воєнного побуту і зберігає прагматичний ефект оригіналу - відчуття організованого, але тимчасового розташування спільноти. Внаслідок цього функціональний відповідник забезпечує точність і природність перекладу.

До поширеного прийому можна також віднести описовий переклад з коментарем. Завдяки йому значення слів-реалій пояснюються читачу, не ознайомленому із культурою країни твору-оригіналу. Перекладачі часто застосовують метод описового перекладу у випадках, коли у мові перекладу відсутній відповідник оригіналу та необхідне розширене пояснення. Таку залежність пояснюють головним чином контекстно-ситуаційні умови. Відповідники ніколи не є ідеальними еквівалентами оригінальних назв у творі. Наприклад, у романі «Звіробій» («The Deerslayer») подано розгорнутий опис індіанського житла:

«They reached a small bay, where a few Delaware wigwams were pitched on a sandy beach. These temporary habitations were formed of the bark of trees, laid on saplings bent into an arch, and had a rounded appearance, not unlike the tops of arbours. Near one of them a small fire was burning, before which a fish was roasting on a forked stick» [117]. У перекладі цей уривок звучить так:

«Вони досягли невеликої затоки, де на піщаному березі стояло кілька вігвамів делаварів. Ці тимчасові житла були зведені зі свіжозрубаних гілок, вкритих березовою

корою, і мали вигляд напівсферичних куполів. Біля одного з них горіло невелике багаття, над яким на рожні смажилася риба» [118].

У даному випадку слово «wigwams» відтворено не лише транслітерацією («вігвами»), але й через збереження докладного опису їхньої форми й матеріалу, що містився вже в оригінальному тексті Ф. Купера. У перекладі водночас внесені певні конкретизації - наприклад, означення «свіжозрубаних» гілок та уточнив «березовою корою» замість нейтрального «the bark of trees». Такі перекладацькі уточнення не змінюють змісту, але роблять картину більш виразною для українського читача.

Подібний прийом застосовано й у наступному уривку:

«...and to bury their hatchets; a figurative expression, that has its origin in this very custom of the Indians» [117] – з відповідним перекладом:

«...і закопувати в землю свої бойові сокири; цей вислів ужито в переносному значенні, що походить від справжнього індіанського звичаю» [118].

На перший погляд може скластися враження, що перекладачі додали коментар до ідіоми «bury the hatchet», аби пояснити її переносне значення. Проте оригінал показує, що це пояснення («a figurative expression, that has its origin in this very custom of the Indians») вже було частиною тексту Ф. Купера. Тобто йдеться не про перекладацьке втручання, а про авторську ремарку, яку зберігли у перекладі. Самі перекладачі використали калькування ідіоми («bury the hatchet» - «закопувати бойові сокири»), зберігши буквальний образ, і відтворив авторський коментар, інтегрований у структуру оригіналу. Водночас у перекладі наявні невеликі уточнення: наприклад, англійське «hatchets» передано не як «маленькі сокири», а як «бойові сокири», що підкреслює їх військовий характер. Таке уточнення робить образ більш зрозумілим українському читачеві й не порушує смислової точності.

Наступний випадок:

«His shot-pouch was decorated with wampum» [117] відтворено наступним чином:

«Ягдташ прикрашений індіанським вмпумом» [118].

Оригінальне слово «wampum» не має точного відповідника в українській мові, тому перекладачі спершу передають його транслітерацією («вампу»), а потім окремо від тексту додають описову примітку («намистини з мушель, які правили за гроші та прикраси»), в результаті чого зберігається національний колорит і забезпечується зрозумілість для читача.

До описового перекладу вдаються і при передачі назв їжі. В оригіналі:

«A sort of hominu was placed before them, and some roasted venison» [117] -

«Перед ними поставили страву на кшталт кукурудзяної каші (гоміні) та шматок смаженої оленини» [118].

Тут слово «hominu», незнайоме українському читачеві, подано описовим перекладом з коментарем - «страва на кшталт кукурудзяної каші», із збереженням оригінальної назви «гоміні» в дужках.

У якості прикладу розширення описових елементів в перекладі твору Ф. Купера порівняно з оригіналом слід відзначити феномен передачі емоцій шляхом відтворення епітетів. Такий прийом спостерігаємо при відтворенні етнічних реалій. Зокрема, в англійському тексті зустрічаємо репліку:

«The English are as plenty as the leaves on the trees! Every Huron sees and knows it» [117]. У перекладі вона звучить так:

«Інгізів багато, як листя на деревах! Це кожен гурон бачить і знає» [118].

У цьому випадку застосовано семантичне калькування (перенос смислу з оригіналу), завдяки чому переклад зберігає образність оригіналу через буквальне відтворення порівняння. Символічне порівняння «as plenty as the leaves on the trees» - «багато, як листя на деревах» передає індіанський стиль мислення та дозволяє українському читачеві відчувати масштабність події так само, як це задумав автор. Тут ми маємо функціонально відповідний український вираз, який зберігає основне значення та образність оригіналу, адаптуючи його водночас до мовних і культурних реалій цільового читача.

Не менш показовим є релігійний термін Manitou. В оригіналі читаємо:

«*The Manitou of a white man is not the Manitou of a red man*» [117]. Український переклад не обмежується відтворенням імені, а супроводжується поясненням:

«*Маніту - так звався верховний дух у деяких індіанських племен*» [118].

Завдяки такій експлікації значення поняття розкривається для читача, котрий може бути не знайомий з індіанською міфологією, а текст набуває додаткової глибини й зрозумілості. Слід зазначити, що розширення описових елементів у відтворенні етнографічних та релігійних реалій дозволяє зробити текст доступнішим для сучасного читача, а також відтворити культурно-історичний підтекст оригіналу в усій його багатогранності.

Водночас, перекладачі в своїй практиці неодноразово спрощують та узагальнюють текст оригінального твору. Такий прийом виконується шляхом заміни конкретних слів або фраз більш загальними поняттями з метою спростити текст для розуміння читача. Наприклад, англійська фраза:

«*The Delawares themselves are no heroes... or they would never have allowed them loping vagabonds, the Mingos, to make them women*» [117] у перекладі звучить:

«Делавари самі не герої... інакше вони нізащо не дозволили б отим клятим бродягам мінгам поробити з себе жінок» [118].

У даному випадку слово «*loping vagabonds*» («бродячі волоцюги») спрощено до «бродяги».

У тексті зустрічаємо й приклади зі сфери історичних реалій. Так у наведеному прикладі з оригіналу:

«*...a residence of a younger branch of the Van Rensselaers, that has loopholes constructed for defence, and other similar proofs that it had been originally erected with a view to military security*» [117].

та відповідним українським перекладом:

«...резиденція молодшої парості Ван-Ренселерів, із стрільницями, поробленими для захисту, й іншими ознаками того, що первісно її будували з розрахунку на оборону» [118].

Тут бачимо заміну історично маркованого поняття «loopholes» (оборонні отвори у стінах фортець) на узагальнене слово «стрільниці», яке зрозуміле українському читачеві, проте не передає всього спектра архітектурного значення.

Аналогічно й з ідіомою. В оригіналі:

«... where they tell me, the tribes are given to resorting to make their treaties, and to bury their hatchets» [117]. У перекладі читаємо:

«... де, кажуть, сходяться племена, щоб укласти поміж себе угоди й закопувати в землю свої бойові сокири» [118].

Вираз «to bury the hatchet», що у культурі північноамериканських індіанців виступає символом примирення та припинення ворожнечі, перекладачі відтворили прямим, буквальним перекладом. Додавання означення «бойові сокири» зробило образ більш конкретним і зрозумілим для читача, однак символічний підтекст фразеологізму - «припинити ворожнечу, укласти мир» - у перекладі не переданий безпосередньо. Таким чином, бачимо застосування прийому буквального перекладу з елементами описового уточнення «бойові», що призводить до втрати ідіоматичного значення, але зберігає культурний колорит.

Специфіка перекладу військової лексики творів Ф. Купера також заслуговує на увагу. Зокрема, назви зброї часто передаються за допомогою транскрипції чи описового перекладу. Наприклад, «short military rifle» передано як «коротка військова рушниця», а «scalping-knife» - як «ніж до скальпування». У цьому випадку як в оригіналі, так і в перекладі підкреслюється функціональне призначення цих предметів. Приклад зі «stone hatchet» демонструє прийом калькування - «кам'яна сокира», а «hickory bow» перекладено як «гікоревий лук» для точного відображення матеріалу і типу зброї.

Схожі приклади знаходимо і в романі «Звіробій». Так, в оригіналі читаємо:

«His rifle was in perfect condition, the handle of his hunting-knife was neatly carved, his powder-horn was ornamented with suitable devices lightly cut into the material, and his shot-pouch was decorated with wampum» [117].

Переклад подає цей фрагмент як:

«Його карабін аж сяяв, колодочка мисливського ножа була майстерно вирізьблена, рогова порохівниця тонко орнаментована, а ягдташ прикрашений індіанським вампумом» [118].

Тут перекладачі вдалися до заміни «rifle» на «карабін», зберігши при цьому загальне значення, а також використали калькування у випадку «hunting-knife» - «мисливський ніж» і «powder-horn» - «рогова порохівниця».

До військової лексики належить і слово «scalp», що у романі використане в контексті війни:

«Ay, ay, this is all very well, in the animal way, though it makes but a poor figure alongside of scalps and ambushes» [117].

У перекладі маємо:

«Гай-гай, все це прекрасно на полюванні, але нічогосінько не варте там, де пахне скальпами та засідками» [118].

У наведеному прикладі перекладачі застосували еквівалентний переклад із збереженням етнокультурної реалії: англійське слово scalp передано прямим лексичним відповідником «скальп», що має усталене значення в українській мові та безпосередньо відсилає до воєнного звичаю північноамериканських індіанців. Такий спосіб відтворення не передбачає семантичних трансформацій, оскільки в мові перекладу наявний повний лексико-семантичний еквівалент.

Збереження реалії «скальп» дозволяє відтворити історико-культурний контекст твору та підкреслити жорстокий характер війни на фронтірі. Водночас переклад не пом'якшує і не переосмислює конотації цього поняття, а навпаки — зберігає його експресивно-оцінний потенціал, що сприяє адекватному сприйняттю воєнної атмосфери роману українським читачем.

Інший цікавий приклад - слово «ambush»:

«Shooting an Indian from an ambush is acting up to his own principles» [117]. В українському варіанті маємо:

«Підстрелити з-за куща індіянину - це значить тільки вдатися до його власної улюбленої вихватки» [118].

Тут використаний описовий переклад у поєднанні з конкретизацією. Замість буквального варіанта «із засідки» обрано вираз «з-за куща», що робить ситуацію більш наочною та природною для україномовного читача.

У перекладах власних назв та термінологічних одиниць ефективно застосовується еквівалентний переклад із збереженням етнокультурних реалій. Зокрема, у романі назва традиційного взуття корінних американців:

«...*affording forest covers to the noiseless moccasin of the native warrior...*» [117].

Переклад подає це як:

«...*ховаючи в зеленій гущині тубільного воїна, що у безшумних мокасінах скрадався таємною і кривавою стежкою війни*» [118].

У цьому випадку застосовано еквівалентний переклад із збереженням етнокультурної реалії, реалізований шляхом запозичення (транслітерації). Англійське «moccasin» перекладено усталеним лексичним відповідником «мокасини», що є прикладом еквівалентного перекладу без семантичних трансформацій. Збереження даної етнокультурної реалії сприяє відтворенню національного колориту та дозволяє українському читачеві адекватно сприйняти матеріальну культуру корінних народів Північної Америки.

Так само у перекладі відтворено власну назву «Floating Tom» (прізвище Томаса Гаттера, який мешкає на плавучому будинку на озері):

«*Floating Tom Hutter would say to that!*» [117] –

«*Цікаво, що на це сказав би Плавучий Том Гаттер!*» [118].

Перекладачі використали буквільне відтворення прикметника «floating» як «плавучий», зберігаючи і значення, і образність, пов'язану з умовами життя героя на озері.

Ще один приклад стосується самого імені «Deerslayer»:

«*Do you know this spot! demanded the one called Deerslayer*» [117] –

«Ти знаєш це місце? - ститав той, кого звали Звіробоем» [118].

Переклад здійснено шляхом калькування (deer - звір; slayer - бой), у результаті чого створено виразний образний еквівалент, який відповідає первинному значенню.

Відмінною рисою історичних романів Ф. Купера є детальний опис архітектури, побуту та звичаїв своїх персонажів. У перекладі роману «Звіробій» традиційне житло індіанців «wigwam» як подано «конічне житло з кори дерев» або «традиційне індіанське житло у вигляді конуса». В оригіналі читаємо:

«The wigwam stood in a glade, rudely constructed of bark, and shaped like a cone» [117].

Українською мовою цей фрагмент виглядає так:

«Вігвам стояв на галявині, недбало складений з кори дерев і мав форму конуса» [118].

Тут застосовано описовий переклад із частковим калькуванням, який дозволяє точно передати етнографічну реалію.

Відображення у творах одягу персонажів також має суттєве значення для створення культурного контексту. У романі подано такий опис:

«On his head he wore a coonskin cap, with the tail dangling behind» [117].

Переклад подає його наступним чином:

«На голові в нього була шапка з єнотового хутра, з хвостом, що звисав позаду» [118].

Даний приклад за допомогою калькування («coonskin cap» - «шапка з єнотового хутра») зберігає автентичність виразу.

Стосовно перекладу архітектурних термінів варто наголосити на доцільності їх ретельної адаптації. Наприклад, в оригіналі зустрічається речення:

«The settlers retreated to the blockhouse, a wooden structure with loopholes, built for defense» [117]. У перекладі воно звучить так:

«Поселенці відступили у фортецю, дерев'яну вежу з бійницями для оборони» [118]. У цьому випадку застосовано генералізацію (blockhouse (блокгауз) [122] у

перекладі подано як «фортеця»), яку перекладачі доповнили описом, що частково відповідає оригіналу («дерев'яна ... з бійницями для оборони»). Такий опис покликаний допомогти читачеві зрозуміти призначення та основні риси архітектурного терміна

У творах письменника вагоме місце посідає ритуальна лексика завдяки її символічному значенню. Зокрема, звичай індіанців, такий як церемонія з трубкою миру (peace pipe), часто відіграє ключову роль у сюжеті. В оригіналі знаходимо:

«The chiefs met to smoke the pipe of peace, each in turn drawing the sacred smoke, as a pledge of faith» [117]. У перекладі цей уривок звучить так:

«Вожді зійшлися, щоб викурити трубку миру, по черзі затагуючись священним димом на знак вірності угоді» [118].

У даному випадку перекладач застосував калькування усталеного терміна («pipe of peace» - «трубка миру»), що забезпечує зрозумілість символічного значення обряду для українського читача та зберігає його ритуальне значення.

Подібно до цього інші ритуали індіанців у перекладі також відтворюються за допомогою калькування. Наприклад, сцена з колективним обрядом у романі подається так:

«The council was opened with the usual ceremonies, the warriors lighting the council-fire before they spoke» [117]. У перекладі читаємо:

«Раду було розпочато з дотриманням звичних церемоній: воїни запалили вогнище ради, перш ніж почати промовляти» [118].

Даний приклад передає ритуальну дію («council-fire») шляхом збереження семантики обрядовості в «звичних церемоніях» та відтворення культурного маркера «council-fire» як «вогнище ради» для відтворення культурного контексту індіанського звичаю.

Іншою відмінною рисою творів Ф. Купера є романтизоване зображення історії. Перед українськими перекладачами постає завдання у збереженні історичного контексту романів письменника. Однак існує ризик часткової втрати деталей через лінгвістичні та культурні відмінності. Відтворення історичних подій та постатей у перекладі також

вимагає врахування хронологічних особливостей, етнічних нюансів та політичного контексту. Письменник створює своєрідний «культурний гібрид», де європейські та індіанські елементи взаємодіють, формуючи нову американську ідентичність.

Зокрема, у романі «Звіробій» згадується реальна історична постать — пірат Вільям Кід. В оригіналі читаємо:

«Some think he was a free liver on the salt water, in his youth, and a companion of a sartain Kidd, who was hanged for piracy, long afore you and I were born or acquainted.» [117]. В українському перекладі подано:

«Дехто гадає, що замолоду він гуляв по солоній воді й був дружком відомого Кіда, якого повісили за піратство раніше, ніж ми з тобою встигли народитись чи познайомитися...» [118].

Тут Купер звертається до конкретної історичної реалії — сумнозвісного пірата XVII–XVIII століття Вільяма Кіда. В оригіналі використано форму “a sartain Kidd”, де sartain є просторічною, спотвореною вимовою certain, яка передає мовленнєву характеристику персонажа. Український переклад «відомого Кіда» є прикладом застосування функціонального еквівалента, що дає змогу передати не буквальну форму, а комунікативний зміст вислову — натяк на відомого історичного пірата. Такий прийом дозволяє зберегти історичну достовірність, зробити відсилання зрозумілим українському читачеві та уникнути надмірної стилізації чи приміток, які могли б ускладнити сприйняття тексту.

Ще одним прикладом історичних реалій є згадка про британську військову присутність у колоніях. В оригіналі маємо:

«The king’s officers have long claimed these woods, though few have ever set foot among them» [117]. Переклад подано так:

«Королівські урядовці здавна заявляли свої права на ці ліси, хоч мало хто з них коли-небудь ступав сюди ногою» [118].

У даному випадку письменник нагадує про формальне панування британської влади над землями, фактично ще не освоєними. Перекладачі застосували калькування з

уточненням («claimed these woods» - «заявляли свої права на ці ліси») з метою передачі як буквального змісту, так і підтексту критики колоніальної політики.

Іншим прикладом, який ілюструє культурний контекст, є діалог між Гаррі Непосидою та Звіробоєм. В оригіналі він звучить так:

«My name is not Hurry Harry, if this be not the very spot where the land-hunters camped the last summer, and passed a week» [117]. Український переклад подає:

«Бодай мені не бути Гаррі Непосидою, коли це не та сама поляна, де минулого літа отаборилися й прожили цілий тиждень мисливці на землю» [118].

Тут завдяки застосуванню лексичного прийому функціонального еквівалента, поєднаного з компенсацією для відтворення гри слів, спостерігаємо збереження стилістичних особливостей оригіналу: експресивність мовлення героя, характерна форма присягання («Бодай мені не бути...») та індивідуалізоване прізвисько, яке в українському варіанті передає смислове навантаження англійського Hurry Harry. Перекладач не відтворює каламбур буквально, а адаптує його відповідно до норм української мови, забезпечуючи природність і зрозумілість для читача. Головне завдання наведеного прикладу функціонального перекладу полягає у точній передачі комунікативного та стилістичного ефекту оригіналу, навіть за умови необхідності смислової адаптації.

Для українських перекладів роману «Звіробій» характерно доповнення тексту роману історичними та етнографічними поясненнями, суттєвими для творів Ф. Купера. Замість інтегрування приміток безпосередньо в текст, вони часто виносять їх у виноски або окремі коментарі, що дозволяє не перевантажувати основний текст. Наприклад, у перекладі роману «Звіробій» згадується звичайна англійська колоніальна монета, «guinea» (гінея). Оригінальне речення:

«...was more than I would give for the best guinea in the Colony» [117] було перекладено як

«...це вартує мені більше, ніж найкраща гінея у колонії» [118], але з додатковою приміткою, що пояснює значення цієї монети в контексті епохи:

«Гінея — старовинна англійська золота монета» [118].

Також можна навести приклад пояснення індіанських племен. У романі згадується «делавари», і в перекладі, щоби не вводити читача в оману, надається розширене пояснення за допомогою примітки:

«Делавари належали до алгонкінської мовної групи та були одним із великих індіанських племен» [118].

Даний випадок ілюструє, як перекладачі застосовують експлікацію, надаючи додаткову інформацію, необхідну для повного розуміння сюжету та етнічної картини.

Також, переклад роману також враховує специфічні географічні назви, які були відомі колоністам та індіанцям. Наприклад, «Great Salt Lake» (Велике Солоне Озеро), що в контексті роману вживається як індіанська назва Атлантичного океану, пояснюється у виносці:

«Велике Солоне Озеро — так індіанці називали Атлантичний океан» [118].

Це демонструє, як перекладачі адаптують назви, одночасно надаючи історичні пояснення для збереження оригінального задуму письменника. Завдяки проілюстрованому поєднанню історичних коментарів та художнього нарративу в українських перекладах роману «Звіробій» читач може глибше зрозуміти події, соціальні взаємини та історичні умови розвитку колоній, а також взаємодії між поселенцями та індіанськими племенами.

3.2. Трансляція національно-культурної символіки та образності

Твори Фенімора Купера відзначаються значним потенціалом для подальшого всебічного вивчення національно-культурної символіки та образності, в яких відображені світогляд корінних американців та перших поселенців. Суттєву увагу в романах письменника приділено образам природи, тварин та ритуалам як глибинним символам корінного народу. Адаптація цих образів українською мовою обумовлює комплексне завдання для перекладачів, оскільки вимагає як лінгвістичної, так і культурної компетенції.

Звертаючись до роману Джеймса Фенімора Купера «Звіробій», варто відзначити роль природи як не просто фону для розвитку подій, а і самостійного учасника розповіді, наділеного глибоким символічним значенням. Кожен природний елемент - ліс, озеро, річка чи гори - має свою смислову функцію, допомагає відтворити внутрішній стан персонажів і водночас окреслює філософський підтекст твору.

Насамперед, письменник надає особливого символізму образу лісу. Його опис поєднує протилежні характеристики: зверху, під сонячним промінням, він відкритий і світлий, але знизу - темний, загрозливий, сповнений невідомості. У тексті читаємо:

«Centuries of summer suns had warmed the tops of the same noble oaks and pines ... while the trunks of the trees rose in gloomy grandeur in the shades beneath» [117]. Відповідний переклад:

«Сотні років літнє сонце зігрівало верхівки благородних дубів та сосон ... тоді як стовбури дерев у похмурій величі бовваніли в приземних сутінках» [118].

У цьому випадку перекладачі застосували поєднання калькування (епітет «похмурій величі» є дослівною калькою з оригіналу) та підсилення емоційного ефекту через дієслово «бовваніли» й уточнення «приземних сутінках», що увиразнює атмосферу загрози й водночас величності. Завдяки такому контрасту ліс уособлює небезпеку й тривогу, а водночас — свободу, простір самопізнання та випробування.

Не менш виразно функціонує в романі образ озера. Його поява у першому розділі постає як знак порятунку після виснажливої дороги крізь хащі:

«Hurrah! Deerslayer; here is daylight, at last, and yonder is the lake» [117], переклад виглядає так:

«Ура, Звіробою, нарешті денне світло, а отам уже й озеро!» [118].

Перекладачі зберігають пряму емоційність вигуку «Hurrah!», проте водночас увиразнює семантику «daylight» через інтерпретацію як «денне світло», що створює сильніший контраст із темрявою лісу. У символічному вимірі озеро розкривається як прихована глибина та таємниця, яка зберігає у собі спокій та, водночас, загрозу.

Образ річки розкриває іншу грань взаємодії людини з природою. У пейзажних замальовках Ф. Купер зазначає:

«...*dotted by the glittering surfaces of lakes, and intersected by the waving lines of river*» [117] – українською передано як:

«...*усіяний блискотливими поверхнями озер та посічений хвилястими лініями річок*» [118].

Завдяки використанню прийому часткового калькування з експлікацією словосполучення «*waving lines*» інтерпретовано як «хвилясті лінії», що передає не лише візуальність, а й динамічність руху води. Річки символізують плинність і рух, нагадуючи про змінність людської долі, виступаючи природними кордонами, які розділяють та, у той же час, поєднують світи.

Особливе місце у символічному просторі роману належить горам. Їхня велич і неприступність підкреслюється у виразному образі:

«*The mountains rose on every side, everlasting sentinels of the wilderness*» [117] з відповідним перекладом:

«*Гори здіймалися з усіх боків, немов вічні вартові дикої місцевості*» [118].

Тут спостерігається метафоричне калькування з розширенням: «вартові дикої місцевості» передає не лише значення «*sentinels*», а й увиразнює функцію охоронців природи. Унаслідок такого порівняння гори постають символами стійкості й сили, які протистоять будь-якому втручанню цивілізації, водночас уособлюючи ідею недосяжності гармонії між людиною та світом. Реалізовані перекладацькі трансформації дозволяють українському читачу глибше відчувати символіку тексту, двозначність образів і зрозуміти міфопоетичний характер американської природи - непідкореної, величної та глибоко пов'язаної з духовним світом людини.

Для образів тварин у романі властиве символічне навантаження, яке значно виходить за межі реалістичного опису дикої природи. Вони уособлюють певні риси характеру, моральні якості та життєві орієнтири персонажів, формуючи художню

систему символів. Одна з головних ролей в романі належить образу вовка. Він постає як уособлення хижої підступності та невидимої загрози. В оригіналі читаємо:

«*The wolf was prowling around the camp, a night hunter seeking its prey*» [117], що в українському перекладі відтворено як:

«*Вовк нишпорив біля табору, нічний мисливець, що шукає свою жертву*» [118].

У цьому випадку завдяки дослідвному перекладу, що забезпечує калькування оригіналу, зберігається структура та образ невидимого переслідувача, що підсилює його загрозливість та забезпечує лексичну точність опису.

Інший уривок подає таку характеристику вовка:

«*the wolf was a silent hunter*» [117], а переклад пропонує розгорнуту версію:

«*вовк був тихим мисливцем, що крадеться вночі, наче тінь смерті*» [118].

Тут використано стилістичне уточнення й експресивне розширення, які посилюють емоційний ефект. У першому випадку бачимо збереження прямого значення, а в другому - стилістичне розгортання образу із посиленням символіку глибшою й водночас ближчою до світосприйняття українського читача.

Не менш значущим є символічний образ оленя. В одному з описів Ф. Купер зазначає:

«*The deer, startled from its covert, bounded into the lake*» [117] –

«*Олень, зляканий зі свого укриття, стрибнув у озеро*» [118].

Олень тут символізує невинність і природну гармонію, проте водночас - приреченість жертви, яка намагається уникнути переслідування. Дієслово «bounded» передане як «стрибнув», що увиразнює драматизм сцени. Олень у романі - контраст вовкові: чистота й мирність протиставляються хижій агресії. Перекладачі вдалися до часткового семантичного звуження, обравши динамічне дієслово «стрибнув» замість більш нейтрального «побіг», і цим увиразнили драматичність сцени, яка підкреслює вразливість та жертвовність тварини.

Також важливу роль відіграють у творі й птахи, насамперед орел. Письменник описує:

«The eagle hovered over the forest, lord of all he surveyed» [117], що перекладено як: «Орел ширяв над лісом, володар усього, що бачив унизу» [118].

Тут орел постає символом величі й свободи, що перегукується з образом головного героя - Звіробоя, котрий так само прагне незалежності й моральної сили. Використання слова «володар» у перекладі поглиблює значення, надаючи образу ще більшої урочистості. Тут бачимо прийом калькування з елементами стилістичної конкретизації (lord - володар), завдяки чому образ орла набуває величності, а його символіка постає у виразному паралелізмі з постаттю головного героя.

У романі також згадуються образи пантери й рисі, які символізують небезпечні випробування для людини. В оригіналі читаємо:

«Nay, nay, Hurry, there's little manhood in killing a doe, and that too out of season; though there might be some in bringing down a painter or a catamount» [117]. Переклад подає:

«Ні-ні, Непосидо, небагато мужності треба, щоб забити лань, та ще в таку пору року. От спромогтися на рись чи пантеру — то трохи інше» [118].

Діалектні англійські назви диких тварин відіграють тут сутєву роль. Слово «painter» у мові американських колоністів XVIII ст. є фонетично зміненим варіантом слова «panther» і використовувалося переважно у побутовому та мисливському мовленні. Подібним чином «catamount» (скорочено від «catamountain») у різних діалектах позначало велику хижку кішку - рисі або пантери. Для англійського читача того часу ці назви були зрозумілими як народні або розмовні варіанти загальноприйнятих термінів. В українському ж перекладі буквільне відтворення цих слів - «пейнтер» чи «кетемаунт» - не мало б жодного значення, оскільки вони не існують у мовній традиції реципієнта. Тому перекладачі вдалися до лексико-семантичної еквівалентності, замінивши діалектні англійські назви на зрозумілі українському читачеві зооніми - «рись» та «пантера». Така передача не лише забезпечує адекватне розуміння тексту, а й зберігає стилістичний відтінок фрази, адже в обох культурах і рись, і пантера сприймаються як небезпечні хижаки, здобич яких вимагає справжньої

мужності. Отже, цей приклад ілюструє, як переклад діалектних назв тварин потребує не буквального відтворення, а лексико-семантичної адаптації до цільової культури. Як наслідок, забезпечується як зрозумілість, так і відповідний емоційний ефект.

Ще одним цікавим образом є «ондатра» (*muskrat*), яка з'являється у порівняннях і характеристиках персонажів. В одному місці герой зауважує, що Плавучий Том

«takes more to the ways of a muskrat than to the ways of any other fellow-creatur'» [117] - у перекладі:

«він більше скидається на хохулю, ніж на будь-яку іншу істоту» [118].

Ондатра чи хохуля тут символізує хитрість, здатність пристосовуватися й жити в умовах водно-лісової стихії, що повністю відповідає способу життя персонажа. Перекладачі вдалися до адаптації: подано переклад «хохуля», більш знайома українському читачеві тварина. Такий вибір дозволяє зберегти символічну функцію - уособлення хитрості та пристосуванства, властивих персонажу.

Відображення національно-культурної символіки значною мірою залежить від опису ритуалів та використанням фразеологізмів у сюжетах творів Ф. Купера. Вони розкривають світогляд та вірування корінних американців, їхнє ставлення до природи, тварин та духовного світу. Зокрема, ритуал «розкурювання трубки миру» символізує укладення угоди, примирення, а також духовний зв'язок між людьми та природою.

Звертаючись до використання фразеологізмів в українських перекладах роману Джеймса Фенімора Купера «Звіробій», варто відзначити майстерність перекладачів у передачі як буквального змісту, так і культурного контексту та образності мови оригіналу. Вони вдало балансують між точністю відтворення й адаптацією виразів для розуміння сучасним україномовним читачем, використовуючи функціональні аналоги та образні відповідники. Так, в оригіналі зустрічається речення:

«He has not a hair's breadth of ground to stand on» [117]. У перекладі воно подано так:

«У нього немає й волосини землі, щоб стати на ноги» [118].

Тут бачимо приклад буквального відтворення образу: англійський вислів «hair's breadth» перекладено як «волосина», а зворот «to stand on» – як «щоб стати на ноги». Таким чином, переклад зберігає образність і водночас робить зміст прозорим для українського читача. Засобами калькування з елементами дослівного перекладу зберігається образна структура оригіналу без заміни її українським фразеологізмом («не має жодного ґрунту під ногами», «не має де й стати»), що сприяло ефективному відтворенню стилістичного колориту тексту Ф. Купера.

У романі «Звіробій» поряд із перекладом етнокультурних реалій простежується й цікава робота перекладачів із фразеологічними одиницями. Так, англійський вираз «open our minds to each other in a man-to-man way» [117] відтворено як «поговорити одверто, як мужчина з мужчиною» [118].

У реченні оригіналу читаємо:

«Harkee, Master Deerslayer, since we are on the subject, we may as well open our minds to each other in a man-to-man way; answer me one question; you have had so much luck among the game as to have gotten a title, it would seem, but did you ever hit anything human or intelligible: did you ever pull trigger on an inimy that was capable of pulling one upon you?» [117] із відповідним перекладом:

«Послухай, майстре Звіробою, коли вже в нас зайшла про це мова, чого б не поговорити одверто, як мужчина з мужчиною? Дай мені відповідь на одне запитання: тобі ж так таланило на полюванні, що ти заслужив навіть прізвисько; а чи доводилось тобі влучати в людину, що могла відповісти тобі тим самим?» [118].

Завдяки використанню фразеологічного відповідника («in a man-to-man way» - «як мужчина з мужчиною») перекладачі зберегли образність і природне звучання для української мови.

Інший приклад - передача вислову «sworn friends», в оригіналі:

«Come, Deerslayer, we are sworn friends, and will not quarrel about a light-minded, jilting jade, just because she happens to be handsome» [117]. У перекладі читаємо:

«Послухай, Звіробойу: ми з тобою заприсяглися бути друзями, і не варто сваритися нам через легковажну шелихвістку тільки тому, що вона вродилася гарненькою» [118].

У цьому реченні буквально «sworn friends» перекладено словом «заприсяглися бути друзями», яке має глибокі історико-культурні конотації в українському мовному середовищі.

Фенімор Купер був справжнім майстром живописного слова, у наведених вище прикладах можна знайти велику кількість яскравих метафор та влучних порівнянь, які поглиблюють і збагачують образність художнього світу. Такі образні структури як створюють естетичний ефект, так і допомагають розкрити символічний зміст природи та внутрішні стани персонажів.

До таких вищенаведених прикладів можна додати наступний:

«The forest was his domain, and the trees nodded their leafy heads as he passed, as if acknowledging their king» [117]. В українському перекладі він відтворений так:

«Ліс постає його особистим простором, де дерева кивали своїми листяними головами, коли він проходив, ніби вітаючи свого короля» [118].

У цьому випадку перекладачі майстерно зберігають образність оригіналу, відтворюючи персоніфікацію природи, яка наділяє дерева людськими рисами. Таке художнє рішення створює уявлення про гармонію людини й навколишнього світу: ліс постає не лише тлом дії, а й активним учасником подій. У наведеному прикладі метафора «*The forest was his domain*» [117] («*Ліс постає його особистим простором*» [118]) підкреслює владу героя над довкіллям, представляючи його володарем «королівства природи». Наступний образ - «*the trees nodded their leafy heads*» [117] у перекладі «*дерева кивали своїми листяними головами*» [118] - розкриває ідею пошани: дерева, уявлені живими істотами, виступають як піддані, що вітають свого правителя. Завершальна метафора «*as if acknowledging their king*» [117] («*ніби вітаючи свого короля*» [118]) акцентує на піднесеній ролі героя, уособлюючи його як символічного «короля лісу».

Також виразний приклад подано у реченні:

«The lake lay before them, calm and glassy, like a mirror reflecting the heavens» [117].

В українському перекладі:

«Перед ними лежало озеро, спокійне й дзеркально-гладеньке, немов люстро, що відбивало небеса» [118].

Порівняння з «люстром» вдало підкреслює гармонію водної стихії та небесного простору. Перекладачі застосували стилістичне калькування, водночас адаптувавши слово «mirror» через українське «люстро», що додає образу архаїчної урочистості.

Крім того, у романі читаємо:

«His mind was like the clear stream, reflecting every object without distortion» [117].

У перекладі:

«Його розум був мов чистий струмок, що відбиває кожен предмет без найменшого викривлення» [118].

Тут письменник використовує метафору прозорого струмка для позначення чистоти й прямої мислення. Український переклад зберігає порівняння й образність за допомогою прийому калькування, уникаючи надмірних стилістичних відхилень.

Ще один яскравий приклад метафоризації бачимо в реченні:

«The mountains rose around them, stern and silent, like everlasting guardians of the wilderness» [117]. Переклад подано так:

«Гори здіймалися довкола, суворі й мовчазні, немов вічні охоронці дикої місцевості» [118].

Це порівняння підсилює велич і неприступність гір, символізуючи їх як сторожів природи. У перекладі поданий образний відповідник: слово «guardians» передано через «охоронці», що передає як буквально значення, так і функцію символічного нагляду.

За рахунок передачі перекладачами такого стилю метафор та порівнянь творів Ф. Купера їх цілісна образна система ефективно відтворюється за рахунок відповідних художніх засобів української мови, що допомагає читачеві глибше відчувати атмосферу епохи, краще зрозуміти характери персонажів та усвідомити важливі авторські ідеї.

Таким чином, трансляція національно-культурної символіки та образності у творах Ф. Купера є комплексним, але суттєвим завданням. Вона вимагає від перекладачів як лінгвістичної, так і культурної компетенції, здатності розуміти та передавати символічне значення образів природи, тварин, ритуалів та фразеологізмів. Успішна адаптація до специфіки українського читача сприяє глибшому розумінню світогляду, а також культури корінних американців та перших поселенців.

3.3. Відтворення національно-культурного колориту персонажів

В українських перекладах відтворення національно-культурного колориту персонажів у творах Джеймса Фенімора Купера сприяє глибшому розумінню їхньої поведінки, манер та мовних особливостей. Для романів американського письменника помітний прояв національних стереотипів як характерної тенденції літератури того часу. Аналіз поданих у перекладі образів допомагає зрозуміти авторське бачення різних народів і те, як ці погляди були передані іншою мовою. Перекладачі, працюючи над текстами, намагаються зберегти унікальні риси персонажів, які відображають їхню культурну ідентичність. Зокрема, у романі «Звіробій» мовлення Гаррі Марча (Hurry Harry) відтворює риси простакуватого колоніста, у якому поєднуються прямота, грубуватість та самовпевненість. В оригіналі він говорить:

«Come, Deerslayer, fall to, and prove that you have a Delaware stomach ... prove your manhood on this poor devil of a doe with your teeth, as you've already done with your rifle» [117]. Український переклад подає це як:

«Ну, Звіробою, берись до діла та доведи, що в тебе делаварський шлунок ... доведи оцій бідолашній лані свою мужність зубами, як ти уже довів її рушницею» [118].

У наведеному прикладі збережено синтаксичну простоту й прямолінійність вислову, що передає характер героя. Перекладачі удалися до часткового калькування з елементами стилістичної адаптації: фраза «доведи мужність зубами» звучить українською природніше й водночас відтворює іронічну зухвалість Марча.

Образ Чингачгука, навпаки, вирізняється стриманістю та урочистістю, що відтворює національний колорит індіанської культури. В оригіналі:

«The Great Spirit looks down on his children, and he knows who is true-hearted» [117].

У перекладі:

«Великий Дух дивиться на своїх дітей і знає, хто щирий серцем» [118].

Використання піднесеної лексики та символічних образів зберігає відчуття етнічної специфіки мовлення, а стилістичне піднесення спрямоване на надання репліці релігійно-духовного звучання.

Навіть дрібні деталі у мові персонажів передають культурний колорит. Наприклад, звертання Звіробоя:

«Friend, the woods are open to all, but the heart must be honest to walk in them» [117].

У перекладі:

«Друзе, ліси відкриті для всіх, але йти ними може лише чесне серце» [118].

Такий випадок репрезентує моральний кодекс фронтірного життя Дикого Заходу, де свобода поєднується з вимогою чесності й відваги. В українському тексті відтворена метафоричність оригіналу за допомогою прямого калькування, проте додатково уточнює образ («the heart must be honest» - «чесне серце»), завдяки чому думка стає більш зрозумілою й емоційно виразною для українського читача.

Мова індіанців у перекладі також відображає їхні стереотипні уявлення. Вони висловлюються стисло, образно, їхня мова здається архаїчною та незвичною для білих персонажів. Це добре помітно у репліках головного героя. В англійському оригіналі він каже:

«The Delawares have given me my name, not so much on account of a bold heart, as on account of a quick eye, and an active foot» [117]. В українському перекладі читаємо:

«Делавари дали мені прізвисько не так за хоробре серце, як за гостре око та прудкі ноги» [118].

Перекладачі застосували еквівалентний переклад з легкою адаптацією: англійський вислів «active foot» передано як «прудкі ноги», для більш природного звучання українською та водночас зберігає образність мовлення індіанців.

Нерозривний зв'язок індіанців із природою неодноразово підкреслюється їх умінням орієнтуватися в лісі, читати сліди та розуміти поведінку тварин. Це постійно дивує білих персонажів, яким індіанці допомагають знайти дорогу чи здобич. Один з героїв роману Дзірслейер, описуючи делаварів, говорить:

«I have now lived ten years with the Delawares, and know them to be as manful as any other nation, when the proper time to strike comes» [117]. Переклад подає цей уривок:

«Я прожив десять років з делаварами і знаю, що вони не поступляться в хоробрості перед будь-яким іншим народом, коли дійде до бійки» [118].

У цьому випадку ми бачимо приклад лексичної конкретизації: слово «manful» не залишене в узагальненому вигляді, а розгорнуте в більш зрозумілий для українського читача вислів «не поступляться в хоробрості». Такий підхід увиразнює образ мужності й водночас демонструє перекладацьку стратегію змістової точності.

Особливо яскраво зв'язок корінного населення з природою проявляється в сценах, коли герої йдуть через глибоку пушу. У романі зазначено:

«Now we have got the p'int's of the compass in our minds once more, and 't will be our own faults if we let anything turn them topsy-turvy ag'in» [117]. У перекладі читаємо:

«Тепер у нас знову всі румби компаса перед очима, і ми самі будемо винні, коли ще раз їх переплутаємо» [118].

Тут використано прийом часткової трансформації: англійський фразеологізм «turn topsy-turvy» (буквально - «перевернути з ніг на голову») перекладачі замінили нейтральним «переплутаємо», роблячи мовлення персонажа українською більш природним з одночасною незначною втратою образності оригіналу. Водночас, цей уривок добре показує, як індіанці та люди, виховані серед них, мислять у категоріях простору й орієнтації на місцевості.

Іншим прикладом може слугувати згадка про індіанців здатність читати поведінку тварин. В оригіналі Дзірслейер пояснює різницю між убивством оленя та пантери:

«There may not be any cowardyce in overcoming a deer, but sartain it is, there's no great valor» [117]. В українському тексті цей уривок відтворено як:

«Полювання на оленя, звичайно, не свідчить про боягузтво, але це й не велика доблесть» [118].

У перекладі завдяки використанню прямого словникового відповідника («valor» - «доблесть») зберігається як семантична точність, так і піднесена тональність оригіналу, адекватно передаючи стилістичний і культурний контекст тексту.

Важливим є й те, що у романі неодноразово зображається захоплення знаннями індіанців про ліс і їхньою здатністю виживати в диких умовах. У сцені, де герой розмірковує про людей зі слабким розумом, він згадує і ставлення індіанців:

«The red-skins honor and respect them who are so gifted, knowing that the Evil Spirit delights more to dwell in an artful body, than in one that has no cunning to work upon.» [117].

В українському тексті цей уривок подано так:

«Червоношкірі також шанують і поважають їх, гадаючи, що злий дух охочіше вселяється в здорову людину, а не в того, хто не може дати собі ради» [118].

У наведеному прикладі перекладачі поєднують смислове розширення та адаптаційне уточнення. Уже на рівні зіставлення видно, що переклад значно розгортає імпліцитні образи оригіналу. Вирази «artful body» та «one that has no cunning to work upon», які дослівно означають відповідно «хитре тіло» та «те, на яке хитрощам нема за що впертися», у Ф. Купера функціонують як метафоричні позначення рівня ментальної спритності людини. Переклад же конкретизує ці образи, замінюючи їх на зрозумілішу для читача антитезу «здорової людини» та «того, хто не може дати собі ради». Засобами смислового розширення (explicitation) перекладачі передають суть висловлювання письменника (шанобливе ставлення індіанців до людей зі слабкими розумовими здібностями), а також надають читачеві додаткове пояснення механізму цього ставлення. У тексті оригіналу читаємо, що злий дух воліє вселятися в хитрих, спритних

людей, тоді як безхитрісні й «некмітливі» вважаються захищеними. У свою чергу, український текст робить цю ідею прозорішою, подаючи її в більш узагальненій і психологічно зрозумілій формі, що переносить акцент із метафоричності оригіналу на просте й доступне пояснення мотивів поведінки індіанців. Таке адаптаційне уточнення не спотворює змісту оригіналу, а навпаки — підсилює етнографічну складову й дозволяє точніше відчувати світоглядні засади корінних племен.

У романі «Звіробій» особливо символічним є образ Чингачгука. В оригіналі письменник описує його постать як уособлення сили і самотності:

«The Indian stood, in the pride of his manhood, towering like some forest oak, verdant and stalwart, but solitary, in the midst of the trees of the plain» [117].

В українському перекладі цей фрагмент відтворено образно-метафорично:

«Він стояв, неміцний дуб серед молодого лісу, де вже немає місця для його коренів» [118].

У наведеному прикладі спостерігається не лише заміна прикметників, а й значне розширення символічного змісту. Якщо Ф. Купер акцентує на силі, зрілості та самотності індіанця, то українська версія вводить принципово нові смислові елементи: «неміцний дуб» протиставляється «verdant and stalwart oak», а образ «молодого лісу, де немає місця для його коренів» додає метафору історичного витіснення та приреченості. Перекладачі, таким чином, переходять від статичного порівняння до динамічного зображення символів, що вказує на відсутність життєвого простору для героя — а отже, і для його народу, що відходить у минуле. Це не просто передавання естетики оригіналу, а підсилення символічного виміру образу, додаткове смислове навантаження, якого немає в тексті оригіналу.

Аналізуючи як письменник подає образи білих поселенців, варто зазначити, що Ф. Купер наділяє їх рисами мужніх «першопрохідців», які освоюють нові землі та втілюють ідею поступу. Цей національний архетип «frontiersman» виразно зчитується і в перекладі, де його якості підсилюються позитивною лексикою. Головний герой Натаніель Бампо (Звіробій) постає як молодий мисливець, вихований делаварами, але

водночас вірний власним моральним принципам, що втілюють європейсько-християнське уявлення про честь. В англійському оригіналі читаємо:

«His face would have had little to recommend it except youth, were it not for an expression that seldom failed to win upon those who had leisure to examine it ... This expression was simply that of guileless truth, sustained by an earnestness of purpose, and a sincerity of feeling» [117]. В українському перекладі цей уривок подано так:

«Обличчя його не відзначалося нічим, крім молодості, але своїм виразом воно викликало почуття довіри... цей вираз, що свідчив про незлобивість, безумовну правдивість, серйозність намірів та щирість почуттів, був справді чудовий» [118].

У даному випадку можна простежити лексичне підсилення: уживання таких висловів, як «безумовна правдивість» та «серйозність намірів», інтенсифікує моральні характеристики персонажа порівняно з оригінальними «guileless truth» та «earnestness of purpose». Крім того, додаткова характеристика «незлобивість», відсутня в англійському тексті, також посилює позитивну етичну оцінку героя. Завдяки цьому переклад точно відтворює індивідуальні риси Натаніеля, а також виразніше підкреслює його щирість і моральну чистоту, зближуючи образ персонажа з культурним ідеалом чесного та принципового колоніста, носія європейських цінностей у новому світі.

Також Звіробій неодноразово демонструє винахідливість і чесність у складних ситуаціях, що підкреслює його як постать, що об'єднує світ білих та індіанців. Коли його питають, чи він коли-небудь убивав людину, герой відповідає:

«To own the truth, I never did ... I hold it to be onlawful to take the life of man, except in open and generous warfare» [117]. У перекладі:

«Щиро кажучи, ніколи... людину можна позбавити життя лише у відкритій, законній війні» [118].

Тут бачимо еквівалентний переклад, який зберігає простоту й прямолінійність оригіналу, водночас акцентуючи на правовому й моральному аспекті («відкрита, законна війна»). Завдяки такому відтворенню український текст посилює національно-культурні риси персонажа, який постає як герой-поселенець, що уособлює принципи

правопорядку, справедливості та цивілізованої поведінки навіть у прикордонному просторі, де панує право сили.

Образ Звіробоя у романі розкривається також завдяки поєднанню метафоричних характеристик, що надають образу символічної глибини. В англійському тексті читаємо:

«His honesty is like the clear water that a man can see to the bottom of, and his courage like the stout oak that knows not how to bend» [117]. Переклад передає цей образ так:

«Його чесність - як прозора вода, крізь яку видно дно, а відвага - як дуб, що не вміє хилитися» [118].

У цьому порівнянні природні символи (вода й дуб) підкреслюють прозорість душі та непохитність характеру Звіробоя. За допомогою лексико-семантичного калькування з мінімальною адаптацією перекладачі зберігають природні образи та їхню метафоричну функцію без зміни семантики.

В іншому прикладі:

«He has the eye of an eagle in the woods, and the faith of a child in his friends» [117] український текст відтворює цей образ еквівалентно:

«У лісі в нього око, як у орла, а до друзів він має довіру, як дитина» [118].

Автор поєднує тваринний символ (зоркість орла) та дитячу щирість, щоб показати гармонійне поєднання практичного досвіду й моральної чистоти героя. Перекладачі напряду передають образи, обравши еквіваленти «око, як у орла» та «довіра, як дитина», що є природними для української традиції та водночас зберігають поетичну семантику оригіналу.

Опис білих персонажів також нерідко містить елементи, що акцентують їхню фізичну силу та рішучість. Про Гаррі Марча (Непосиду) в оригіналі сказано:

«The stature of Hurry Harry exceeded six feet four, and being unusually well proportioned, his strength fully realized the idea created by his gigantic frame» [117]. В українському перекладі:

«Маючи шість футів чотири дюйми на зріст, Гаррі, проте, був дуже пропорційно збудований, а його сила цілком відповідала велетенській постаті» [118].

За рахунок збереження гіперболізації у перекладі фізичні риси білих поселенців («exceeded six feet four» - «маючи шість футів чотири дюйми на зріст», «his strength fully realized the idea created by his gigantic frame» - «його сила цілком відповідала велетенській постаті») підкреслюються як ознака їхньої мужності та готовності долати труднощі в дикій природі.

Працюючи з творами Ф. Купера, перекладачі стикаються з двома викликами, а саме необхідністю зберегти національно-культурний колорит і водночас уникнути поширення негативних стереотипів. Проте, іноді відстежується тенденція до посилення упереджених уявлень.

Аналізуючи потенційні шляхи поглиблення зазначених недоліків, можна виокремити кілька ключових тенденцій, які можуть виникнути в процесі міжкультурної передачі тексту. Однією з них є тенденція до загострення негативних конотацій при змалюванні зовнішності та поведінки корінних американців. Там, де оригінал міг містити більш стримані або навіть шанобливі описи, перекладачі можуть використовувати дещо відмінну від оригіналу або з іншою конотацією лексику, навмисно чи несвідомо підсилюючи відчуття «іншості» та «нецивілізованості». Наприклад, в оригіналі Ф. Купер пише:

«The Hurons are a subtle and treacherous race» [117]. У перекладі читаємо:

«Гурони - підступний і зрадливий народ» [118].

У перекладі поєднання двох однозначно негативних характеристик («підступний» та «зрадливий») звужує семантичний діапазон оригіналу, де «subtle» може мати також відтінки «винахідливості», «спритності» чи «хитромудрості» [123]. Через таке посилення негативної конотації образ гуронів у перекладі звучить жорсткіше та більше тяжіє до стереотипізованої моделі «нецивілізованого» племені.

Інший приклад:

«The Mingos are not without their cunning, though they want the manfulness of the Delawares» [117]. В українському перекладі читаємо:

«Мінго не позбавлені хитрості, проте їм бракує мужності делаварів» [118].

Тут зміст загалом передано вірно, однак переклад звучить більш категорично. Англійське «they want the manfulness» передає ідею нестачі певної якості, але без надмірного акценту. У перекладі ж конструкція «бракує мужності» сприймається як чітка вказівка на дефіцит позитивних рис. Таким чином, переклад через емоційне підсилення акцентує на меншовартості племені мінго, підкреслюючи їх протиставлення делаварам.

Іншим можливим механізмом поширення негативних стереотипів є акцентування «дикості» та «варварства» за рахунок нівелювання культурного контексту. Описуючи ритуали, звичаї чи соціальні структури корінних народів, перекладачі іноді зосереджуються на їхній уявно «примітивній» сутності, спрощуючи глибинне значення. Це сприяє закріпленню колоніального наративу про перевагу європейської цивілізації. У романі зустрічаємо описи жорстоких звичаїв. В оригіналі читаємо:

«It was one of those frightful scenes of Indian torture that seldom failed to occur, when parties of the red men found themselves with leisure, and with victims in their power» [117].

Український переклад подає це як:

«Це була одна з тих жахливих сцен індіанських катувань, які рідко коли не траплялися, коли в червоношкірих був вільний час і жертви в їхніх руках» [118].

Хоча Ф. Купер використовує «frightful scenes» для позначення трагічної буденності подібних практик, перекладачі завдяки експлікації з емоційно-оцінним підсиленням додають емоційності словом «жахливі». Така експлікація зміщує акцент від більш нейтрального опису до різко оцінного, що підкреслює «варварство» індіанців і водночас підтверджує колоніальний стереотип про їхню відсталість.

У цьому випадку негативна конотація та образ індіанців як «жахливих», «відразливих» зберігається завдяки прямого перекладу з використанням словникового

відповідника. Таким чином, відтворюється емоційно-оцінний зміст, який вже закладено в англomовному оригіналі.

Важливу роль у романі Дж. Ф. Купера «Звіробій» відіграє емоційне забарвлення мови білих персонажів. Саме воно часто визначає ставлення до корінних американців і відображає напруженість між різними культурами. У перекладі ці емоційні відтінки іноді змінюються, що призводить до ескалації негативних висловлювань або, навпаки, до спрощення складних образів.

У цьому контексті можна також навести яскравий приклад репліки Гаррі Марча в оригіналі:

«The Delawares themselves are no heroes ... or they would never have allowed them loping vagabonds, the Mingos, to make them women» [117]. У перекладі вона звучить набагато агресивніше:

«Делавари самі не герої... інакше вони нізащо не дозволили б отим клятим бродягам мінгам поробити з себе жінок» [118].

Тут ми звертаємо увагу на висловлюванні зневаги в оригіналі твору - «*loping vagabonds*», але без надмірної емоційності, у той час коли український варіант додає слово «*кляті*», яке підсилює образливість вислову. Даний приклад демонструє перекладацький прийом експресивної конкретизації: нейтральніше англійське слово замінене емоційно підсиленим українським еквівалентом. Внаслідок цього змінюється сприйняття репліки - вона набуває виразно расистських ноток, підсилюючи відчуття ворожості між білими та індіанцями.

Схожа тенденція простежується й у характеристиці Джудіт. В оригіналі читаємо: «*They said she was fair to look on, and pleasant of speech; but over-given to admirers, and light-minded» [117].* Переклад подає це як:

«Вони казали, що вона вродлива, приємна в розмові, але надто полюбляє залицяльників і вельми легковажна» [118].

Англійський вираз «*over-given to admirers*» нейтральніший і натякає радше на надмірну увагу чоловіків до дівчини. Українське «*надто полюбляє залицяльників*»

переносить акцент на саму Джудіт, надаючи їй риси «пустухи». Це приклад семантичного зсуву, коли нейтральна характеристика набуває осудливого відтінку.

На думку дослідників, Ф. Купер зображує індіанців як «нездатних адаптуватися до цивілізації», що підкріплює колоніальний міф про їхню «відсталість». Дослідник Philip J. Deloria у своїй книзі пише: «Куперівські індіанці часто постають як трагічні фігури, чия нездатність прийняти «прогрес» і «цивілізацію» є невід'ємною частиною їхньої природи. Їхня прив'язаність до лісу та «природного» способу життя зображується як несумісна з вимогами сучасного суспільства, що неминуче веде до їхнього зникнення або маргіналізації» [71, с. 201]. Літературознавець Robert F. Berkhofer Jr. зазначає: «У романах Купера індіанці часто є уособленням «дикості», що контрастує з «цивілізованістю» білих поселенців. Відмова від землеробства, осілого способу життя та християнства подається як свідчення їх нездатності до «розвитку» та інтеграції в нове суспільство. Кінець індіанців часто зображується як неминучий наслідок їх «природної» нездатності до адаптації» [70, с. 211]. Також інший дослідник Richard Slotkin аналізує: «Купер значною мірою підтримує міф про «зникаючого індіанця», чия доля визначена його нездатністю еволюціонувати разом із «цивілізацією». Його герої-індіанці, навіть благородні дикуни, часто є символами минулого, приреченого на зникнення під натиском «прогресу». Їх несприйняття цінностей та способу життя білих зображується не як свідомий вибір, а як вроджена обмеженість» [74, с. 305]. Крім того, у романі Дж. Ф. Купера «Звіробій» особливо виразно проявляється типовий для його творчості поділ індіанців на дві протилежні групи - «шляхетних дикунів» та «підступних ворогів». Такий підхід значно впливає на побудову морального конфлікту, спрощуючи складність образів і зводячи їх до двох крайніх полюсів.

На противагу зневажливим оцінкам делаварів з боку Марча, Звіробій підкреслює мужність і гідність делаварів. Він каже:

«I have now lived ten years with the Delawares, and know them to be as manful as any other nation, when the proper time to strike comes» [117], що в перекладі подано як

«Я прожив десять років з делаварами і знаю, що вони не поступаються в хоробрості перед будь-яким іншим народом, коли дійде до бійки» [118].

У цьому випадку переклад ще більше підкреслює позитивний образ делаварів, адже *«не поступаються в хоробрості»* звучить як беззаперечне ствердження, тоді як англійське *«as manful as any other nation»* лишає певний простір для порівняння. Завдяки семантичному підсиленню образ «шляхетних дикунів» ще більш стає ідеалізованим.

Отже, наведені приклади, хоч і потребують подальшого контекстуального аналізу, ілюструють, важливість критичного осмислення перекладів та їхнього впливу на сприйняття культурних відмінностей. Здебільшого перекладачі намагаються додати персонажам глибини, уникаючи однобоких характеристик. Незважаючи на існуючі негативні риси, переклади Ф. Купера і надалі допомагають зрозуміти американську ідентичність XIX ст., а їхній вплив на формування національних стереотипів не можна недооцінювати. Адекватна передача у перекладах важливих архетипів, віддзеркалених у творах Ф. Купера, забезпечуватиме сприйняття персонажів та сюжету завдяки їх створеній універсальності та зрозумілості для читачів різних культур, підсилюючи емоційний вплив творів.

ВИСНОВКИ

У межах проведеного дослідження було досягнуто мети - здійснено комплексний аналіз відтворення національно-культурної специфіки творів Ф. Купера в українських перекладах. Розв'язання окреслених завдань дозволило сформуванню цілісного уявлення про перекладацькі стратегії, застосовані для передачі культурно маркованих елементів, та оцінити їхню ефективність.

1. Визначено сутність і компоненти національно-культурної специфіки. Було встановлено, що вона охоплює різноманітні елементи: етнографічні реалії, історичні факти, символіку, традиції, фразеологічні одиниці та мовні особливості персонажів. Їхній аналіз дозволив простежити, які саме аспекти культури найчастіше викликають труднощі при перекладі й вимагають від перекладача зваженого вибору.

2. Окреслено методологічну базу дослідження. Використання системного, порівняльно-зіставного та описового методів у поєднанні з лінгвістичними підходами (лексико-семантичним, контекстуальним, стилістичним) забезпечило багатовимірність аналізу та дозволило комплексно розглянути як мовний, так і культурний вимір перекладу.

3. Виявлено та класифіковано національно-культурні реалії у творах письменника. Встановлено, що вони охоплюють широкий спектр явищ - від назв предметів побуту, одягу, зброї до культурних символів та стереотипів, які формують художній світ Купера. Класифікація цих елементів дала змогу побачити закономірності у способах їхнього відтворення українською мовою.

4. Проаналізовано прийоми відтворення національно-культурних реалій у перекладах творів Ф. Купера українською мовою. Продемонстровано, що перекладачі поєднують калькування, транскрипцію, описовий переклад та часткову локалізацію. Вибір залежить від функції реалії в тексті: якщо вона є носієм автентичного колориту, переважає стратегія збереження; якщо ж має другорядний характер, застосовується адаптація задля зрозумілості для українського читача. Особливу увагу приділено

відтворенню символіки та образності, що вимагає гнучких рішень для збереження емоційно-естетичного ефекту оригіналу.

5. Здійснено кількісний аналіз використаних стратегій. Його результати, подані в додатках, свідчать, що найбільш уживаним прийомом є калькування (27,9 %). Це свідчить про прагнення зберегти формальну та змістову структуру оригіналу. Крім того, значну частку також становлять еквівалентний переклад (15,1 %) та експлікація (сміслові та стилістичні розширення) (15,1 %), які забезпечують адекватне відтворення культурно зумовлених значень для українського читача. Дещо рідше застосовуються конкретизація (семантичне звуження) та транслітерація разом з транскрипцією (по 12,8 %), що вказує на вибіркове уточнення або формальне збереження іншомовних елементів. Менш активно використовуються лексико-семантична адаптація (заміна) (8,1 %) та функціональний відповідник (4,7 %), тоді як генералізація та спрощення (3,5 %) трапляються найрідше. Загалом така ієрархія перекладацьких прийомів демонструє домінування стратегії збереження культурно маркованих елементів оригіналу, що свідчить про орієнтацію перекладачів на передачу його автентичності. Водночас в окремих випадках адаптація виявилася необхідною для забезпечення доступності тексту українському читачеві.

Таким чином, дослідження підтвердило, що відтворення національно-культурної специфіки у перекладі є комплексним процесом, що потребує глибокого знання культур обох народів і творчого підходу до перекладацьких рішень. Практична цінність роботи полягає у виробленні моделі аналізу національно-культурних реалій, яка може бути використана в подальших перекладознавчих дослідженнях та у практиці художнього перекладу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Наукові праці

1. Амеліна С. М. Конотативна еквівалентність у перекладі. *Філологічні студії: Наук. вісн. Криворізь. держ. пед. ун-ту*. Кривий Ріг, 2014. Вип. 11. С. 5–14.
2. Андрієнко Л. О. Науково-технічний переклад: конспект лекцій і дидактичний матеріал для студентів лінгвістичних спеціальностей. Черкаси : Черкаський держ. технол. ун-т, 2002. 96 с.
3. Бабенко Н. О. Загальне та спеціальне перекладознавство. Дніпро : Ліра, 2016. 382 с.
4. Бахтін М. М. Проблеми поезики Достоєвського. Київ : Основи, 1975. 320 с.
5. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики. Київ : Академія, 2004. 342 с.
6. Башук Н. П. Еквівалентність та адекватність перекладу науково-технічних текстів. *Наукові записки Ніжинського державного університету імені М. Гоголя. Серія: Філологічні науки*. Ніжин : Ніжинський держ. ун-т ім. М. Гоголя, 2017. Кн. 1. С. 122–126.
7. Блинова О. Є. Психологічний аналіз етнічної ідентичності та її трансформації у трудових мігрантів України. Збірник наукових праць : *"Філософія, соціологія, психологія"*. Івано-Франківськ : Плай, 2009. Вип. 14, ч. 1. С. 60–71.
8. Борщовецька В. Д. Cognitive approach to translation and vocabulary processing: Modern approaches, challenges and perspectives. *International Journal of Philology*. 2022. Т. 7, № 1. С. 41–49.
9. Верещагін Є. М., Костомаров В. Г. Мова і культура. Київ : Вища школа, 1990. 284 с.
10. Войтович В. М. Українська міфологія. Київ : Либідь, 2002. 662 с.
11. Гавриш М. М. Переклад як різновид міжкультурної комунікації (деякі аспекти проблеми). *Лінгвокультурний дискурс у парадигмі професійної освіти: зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 5 берез. 2015 р.* Київ : КНЕУ, 2015. С. 36–41.
12. Гончаренко Л. О. Критерії оцінювання якості усного перекладу. *Нова філологія*. Запоріжжя, 2021. № 82. С. 38–42.
13. Грицак Я. Й. Нарис історії України: формування модерної української нації XIX–XX століть. Київ : Генеза, 2003. 360 с.

14. Гриценко О. А. Культурний простір і національна культура: теорет. осмислення та практичне формування (монографія). Київ : Ін-т культурології НАМ України, 2019. 256 с.
15. Гриців Н., Мельничук О. Когнітивне зусилля як компонент стратегії перекладача. *Folia Philologica*. Київ : КНУ ім. Т. Шевченка, 2022. Вип. 3. С. 42–46.
16. Гудманян А. Г. Теорія і практика перекладу. Київ : Вища школа, 1982. 164 с.
17. Данилюк І. В., Гресько В. В. Етнічна ідентичність як вияв соціалізованості особистості. *Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка. Психологія*. Київ, 2017. № 1. С. 44–46.
18. Дядечко Л. П. Порівняльне перекладознавство: теорія і практика. Тернопіль : Навч. книга – Богдан, 2015. 240 с.
19. Загородня Л. Translator's cognitive style as a factor that determines translation strategies in the target text. *Мовні і концептуальні картини світу*. Київ, 2024. Вип. 2 (76). С. 41–54.
20. Зарівна О. Т. Основні способи та прийоми перекладу науково-технічних текстів у ВНЗ. *Вісник Черкаського державного педагогічного університету*. Черкаси: Черкаський держ. пед. ун-т, 2011. Вип. 85. С. 97–100.
21. Зорівчак Р. П. Реалія і переклад (на матеріалі англомовних реалій в українському перекладі). Львів : Вид-во Львів. нац. ун-ту, 2004. 368 с.
22. Іваницька Г. І. Основи герменевтики в перекладознавстві. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2011. 183 с.
23. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Вінниця: Нова Книга, 2004. 576 с.
24. Карабан В. І. Теорія і практика перекладу з української мови на англійську. Вінниця : Нова Книга, 2004. 304 с.
25. Карасик В. І. Концепт і концептосфера (монографія). Харків : Вид-во ХДУ, 2004. 254 с.
26. Коваль В. І. Основи лінгвістичних досліджень. Вінниця : Нова Книга, 2012. 224 с.

27. Коломієць Л. В. Український художній переклад та перекладачі 1920–30-х років. Київ: Темпора, 2015. 560 с.
28. Кононенко Б. І. Культурологія в термінах і поняттях. Київ: Центр навч. літ., 2008. 432 с.
29. Кононенко В. І. Мова у контексті культури. Київ–Івано-Франківськ: Плай, 2008. 390 с.
30. Корунець І. В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад). Вінниця : Нова Книга, 2003. 448 с.
31. Космеда Т. О. Дискурсивні практики: лінгвокультурологічний аспект. Львів: Паїс, 2013. 228 с.
32. Костомаров В. М. Лингвокультурология (монографія). Київ : Наукова думка, 1990. 154 с.
33. Мінливості культури : соціологічні проєкції / ред. Н. В. Костенко. Київ: Ін-т соціології НАН України, 2015. 440 с.
34. Костенко Н. В., Ручка А. О., Скокова Л. І. та ін. Участь у культурі: люди, спільноти, стани. Київ : Ін-т соціології НАН України, 2018. 320 с.
35. Кочерган М. П. Загальне мовознавство. Київ : Академія, 2006. 464 с.
36. Куліш В. С., Гарах О. М. Труднощі перекладу культурно маркованої лексики. *Молодий вчений*. Херсон, 2020. № 12 (88). С. 64–68.
37. Кухаренко В. А. Інтерпретація тексту. Одеса : Астропринт, 2008. 272 с.
38. Лабінська Б. І. Значення структурно-семантичних модифікацій у сучасній фразеологічній науці. *Гуманітарний вісник. Серія: Іноземна філологія*. Черкаси: ЧДТУ, 2006. Число 10, т. 2. С. 313–316.
39. Лаврова І. С. Український мовленнєвий етикет : національно-культурний аспект. Київ : Вид. дім Дмитра Бураго, 2010. 288 с.
40. Лисинюк М. В. Мова як форма буття української культури. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. Київ, 2018. № 2. С. 180–184.
41. Лозко Г. С. Українське народознавство. Київ : Знання, 2004. 472 с.

42. Маленко О. О. Розвиток тези В. Фон Гумбольдта «Мова – це духовна енергія народу» в працях професорів Харківського університету ХІХ ст. (вимір сучасних етнолінгвістичних концепцій). *Матеріали ІІ Міжнародної славістичної конференції, Харків, 18 трав. 2022 р.* Харків: ХІФТ, 2022. С. 111–118.
43. Махоніна Н. Г. До питання про лінгвістичний статус компонентів фразеологічних одиниць. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету. Серія: Філологічні науки.* Кіровоград: Кіровоградський державний пед. ун-т ім. В. Винниченка, 2010. № 89(3). С. 192–197.
44. Махоніна Н. Г. Екстралінгвальні фактори поповнення фразеологічного фонду німецької мови ХХ століття. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Філологія.* Маріуполь : Маріупольський держ. ун-т, 2017. Вип. 16. С. 97–103.
45. Махоніна Н. Г. Модифікація емотивності фразеологічних одиниць німецької мови та потреби евфемії : табу страху. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія».* Острог : Національний університет «Острозька академія», 2013. № 34. С. 140–142.
46. Махоніна Н. Г. Національно-культурна специфіка фразеологізмів із тематичної групи «Правові відносини» (на матеріалі німецької та української мов). *Закарпатські філологічні студії.* Ужгород: Закарпатський університет, 2020. Вип. 14, т. 1. С. 158–164.
47. Мельник А. О. Теорія і практика перекладу : навч. посіб. Київ : Знання, 2013. 360 с.
48. Михайленко О. Науковий переклад як перспективна піддисципліна перекладознавства. *Мовні і концептуальні картини світу.* 2025. Т. 2, № 78. С. 33–56.
49. Мотрук М. В. Детермінація професійного самовизначення особистості. *Вісник Прикарпатського університету. Філософські і психологічні науки.* 2012. Вип. 16. С. 19–25.
50. Нечай О. С. Загальна теорія перекладу. Тернопіль : Вектор, 2015. 184 с.
51. Огуй О. Д. Перекладознавство : навч. посіб. Чернівці : Рута, 2005. 184 с.
52. Павлик О. Когнітивні процеси в перекладі. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства.* 2021. № 2. С. 60–63.

53. Панчук І. І. Адекватність і еквівалентність у перекладі мовних особливостей. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень НАН України*. Київ : Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2019. Вип. 3–4(95–96). С. 343–352.
54. Пилипенко В. Є. Українська соціологія сьогодні. Львів : ЗУКЦ, 2012. 329 с.
55. Поліщук Р. В. Мова як чинник збереження національно-культурної ідентичності. *Молодь і ринок*. Дрогобич : Дрогобицький держ. пед. ун-т ім. Івана Франка, 2018. № 11(63). С. 13–17.
56. Пономарів О. Д. Стилїстика сучасної української мови. Київ : Либідь, 2000. 320 с.
57. Попович Т. В. Вибрані проблеми художнього перекладу. Київ : Дніпро, 1981. 184 с.
58. Почепцов О. Г. Когнітивна лінгвістика. Київ: Видавничий центр «Академія», 2008. 312 с.
59. Савенкова Л. І. Мова як дзеркало культури: лінгвокультурологічні аспекти. Донецьк: Східний видавничий дім, 2009. 304 с.
60. Савченко О. В. Національна культура як ядро нації. Київ : Український центр духовної культури, 2005. 256 с.
61. Селіванова О. О. Стратегічна програма перекладу у синергетичній парадигмі. *Актуальні проблеми сучасного перекладознавства: зб. матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Черкаси, 30 трав. 2018 р.)*. Черкаси: Черкаський нац. ун-т ім. Б. Хмельницького, 2018. С. 3–10.
62. Селіванова О. О. Основи теорії мовної комунікації. Черкаси : Чабаненко Ю. А., 2011. 350 с.
63. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика : напрями та проблеми. Полтава : Довкілля-К, 2008. 711 с.
64. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічні напрями. Полтава : Довкілля-К, 2006. 716 с.
65. Складчикова Н. В. Теорія та практика перекладу. Київ : Києво-Могилянська академія, 2019. 120 с

66. Українська мова : короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / за ред. С. Я. Єрмоленко. Київ : Либідь, 2001. 224 с.
67. Українська культура : лекції / за ред. Д. В. Антоновича; упоряд. С. В. Ульяновська; вступ. ст. І. М. Дзюби ; передм. М. Д. Антоновича ; дод. С. В. Ульяновської, В. І. Ульяновського. Київ: Либідь, 1993. 592 с.
68. Чередниченко О. І. Про мову і переклад. Київ : Либідь, 2001. 248 с.
69. Шлемкевич М. П. Національний менталітет (монографія). Львів: Видавництво ЛНУ, 1993. 327 с.
70. Юрій М., Христан Н. «Менталітет» і «ментальність» як категорії соціокультурної та цивілізаційної антропології. *Mediaforum*. 2023. Вип. 12. С. 95–114.
71. Янів В. О. Нариси до історії української етнопсихології / упоряд. М. Шафовал ; наук. ред. М. Старовойт. Київ : Знання, 2006. 342 с.
72. Baker M. In Other Words: A Coursebook on Translation. 3rd ed. London : Routledge, 2018. 370 p.
73. Bassnett S. Translation Studies. 3rd ed. London : Routledge, 2014. 176 p.
74. Benetello C. When Translation Is Not Enough. *JoSTrans*. 2018. Vol. 30, iss. 3. P. 28–43.
75. Berkhofer R. F., Jr. The White Man's Indian: Images of the American Indian from Columbus to the Present. New York : Alfred A. Knopf, 1978. 304 p.
76. Berman A. L'épreuve de l'étranger: culture et traduction dans l'Allemagne romantique. Paris : Gallimard, 1995. 311 p.
77. Boroditsky L. How language shapes thought. *Scientific American*. 2011. Vol. 304, № 2. P. 62–65.
78. Catford J. C. A Linguistic Theory of Translation. London : Oxford University Press, 1965. 103 p.
79. Chesterman A. Memes of Translation: The Spread of Ideas in Translation Theory. Amsterdam ; Philadelphia : John Benjamins Publishing Company. 2016. 225 p.
80. Croft W., Cruse D. A. Cognitive Linguistics (monography). Cambridge: Cambridge University Press, 2004. 475 p.

81. Deloria P. J. *Playing Indian*. New Haven : Yale University Press, 1998. 262 p.
82. Evans N., Levinson S. C. The myth of language universals : Language diversity and its importance for cognitive science. *Behavioral and Brain Sciences*. Cambridge, UK : Cambridge University Press, 2009. Vol. 32, № 5. P. 429–448.
83. Even-Zohar I. The position of translated literature within the literary polysystem. *Literature and Translation : New Perspectives in Literary Studies*. Leuven: Acco, 1978. P. 117–127.
84. Gibbs R. W. *Embodiment and Cognitive Science* (monograph). Cambridge : Cambridge University Press, 2005. 348 p.
85. Gile D. *Basic Concepts and Models for Interpreter and Translator Training*. Amsterdam : John Benjamins Publishing Company, 2009. 299 p.
86. Goddard C., Wierzbicka A. Semantic primes and cultural scripts in language learning and intercultural communication. *Applied Cultural Linguistics*. Amsterdam; Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, 2007. P. 105–124.
87. Hatim B. *Communication Across Cultures : Translation Theory and Contrastive Text Linguistics*. Exeter : University of Exeter Press, 2005. 272 p.
88. Hatim B., Mason I. *Discourse and the Translator*. London : Longman, 1990. 258 p.
89. Holmes J. S. The Nature of Translation Studies. *Translated! Papers on Literary Translation and Translation Studies*. Amsterdam : Rodopi, 1988. P. 67–80.
90. House J. *Translation Quality Assessment: Past and Present*. London ; New York : Routledge, 2015. 170 p.
91. Huang X., Wei X., Liu R. Rethinking Cultural Terminology Translation. *Chinese Semiotic Studies*. Berlin ; Boston : De Gruyter Mouton, 2020. Vol. 16, № 1. P. 33–52.
92. Hübner M. *Cultural Layers in Literary Translation*. Berlin: De Gruyter, 2009. P. 226
93. Jakobson R. On Linguistic Aspects of Translation. *On Translation*. Cambridge, MA : Harvard University Press, 1959. P. 232–239.
94. Katan D. *Translating Cultures : An Introduction for Translators, Interpreters and Mediators*. Manchester : St. Jerome Publishing, 1999. 271 p.

95. Koller W. Einführung in die Übersetzungswissenschaft. 8., aktualisierte Auflage. Tübingen: Francke Verlag, 2011. 368 S.
96. Lakoff G. Women, Fire, and Dangerous Things : What Categories Reveal about the Mind (monography). Chicago : University of Chicago Press, 1987. 614 p.
97. Lefevere A. Translation, Rewriting, and the Manipulation of Literary Fame. London : Routledge, 1992. 176 p.
98. Levinson S. C. Pragmatics and Cultural Knowledge. Pragmatics. Cambridge : Cambridge University Press, 1983. 420 p.
99. Majid A. et al. Can language restructure cognition? The case for space. *Trends in Cognitive Sciences*. Amsterdam : Elsevier, 2004. Vol. 8, no. 3. P. 108–114.
100. Morón M., Calvo E. Introducing Transcreation Skills. *JoSTrans*. Zurich / Winterthur, Switzerland : Zurich University of Applied Sciences (ZHAW), 2018. Vol. 30, iss. 2. P. 55–70.
101. Newmark P. A Textbook of Translation. New York: Prentice Hall, 1988. 292 p.
102. Nida E. Toward a Science of Translating : With Special Reference to Principles and Procedures Involved in Bible Translating. Leiden : Brill, 1964. 331 p.
103. Nord C. Translating as a Purposeful Activity. Manchester: St. Jerome, 1997. 156 p.
104. Nord C. Text Analysis in Translation : Theory, Methodology, and Didactic Application of a Model for Translation-Oriented Text Analysis. Amsterdam ; New York : Rodopi, 2005. 275 p.
105. Pym A. Method in Translation History. Manchester: St. Jerome Publishing, 1998. 220 p.
106. Reiß K., Vermeer H. Grundlegung einer allgemeinen Translationstheorie. Tübingen: Niemeyer, 1984. 253 p.
107. Ricoeur P. The Conflict of Interpretations : Essays in Hermeneutics. Evanston : Northwestern University Press, 2007. 544 p.
108. Skovronska I. Yu., Yuskiv B. M. Linguistic Mentality in Focus of Legal Consciousness of a Ukrainian. *Social and Legal Studios*. Lviv : Lviv State University of Internal Affairs. 2018. Vol. 1, no. 2. P. 91–97.

109. Slotkin R. *Regeneration Through Violence : The Mythology of the American Frontier, 1600–1860*. Norman : University of Oklahoma Press, 2000. 684 p.
110. Smith H. N. *Democracy and the Novel : Popular Resistance to Classic American Writers*. New York: Oxford University Press, 1978. 204 p.
111. Snell-Hornby M. *Translation Studies : An Integrated Approach*. Amsterdam ; Philadelphia : John Benjamins, 1995. 170 p.
112. Venuti L. *Strategies of Translation*. *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. London ; New York : Routledge, 2001. P. 240–244.
113. Venuti L. *The Translator's Invisibility : A History of Translation*. London: Routledge, 1995. 324 p.
114. Vermeer H. J. *Skopos and Commission in Translational Action*. *The Translation Studies Reader*. London ; New York : Routledge, 2012. P. 191–202.
115. Wierzbicka A. *Experience, Evidence, & Sense: The Hidden Cultural Legacy of English (monography)*. New York : Oxford University Press, 2010. 460 p.
116. Whorf B. L. *Language, Thought and Reality: selected writings of Benjamin Lee Whorf / ed. J. B. Carroll*. Cambridge (MA) : MIT Press, 1956.

Джерела матеріалу дослідження

117. Cooper J. F. *Deeraslayer*. URL:
<https://www.gutenberg.org/cache/epub/3285/pg3285-images.html> (дата звернення: 20.03.2025)
118. Купер Дж. Ф. *Звіробій* (пер. з англ. Леоніда Солонька та Олександра Тереха). URL:
<https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=3456> (дата звернення: 20.03.2025)

Довідкова література

119. Селіванова О. О. *Лінгвістична енциклопедія*. Полтава: Довкілля-К, 2010. 844 с.

Інтернет-джерела

120. Електронний словник "Reverso" <https://context.reverso.net>
121. Електронний словник "Collinsdictionary" <https://www.collinsdictionary.com/>

122.Електронний словник "Slovnyk.me" <https://slovnyk.ua/index.php>

123.Електронний словник "Cambridge dictionary" <https://dictionary.cambridge.org/>

ДОДАТКИ

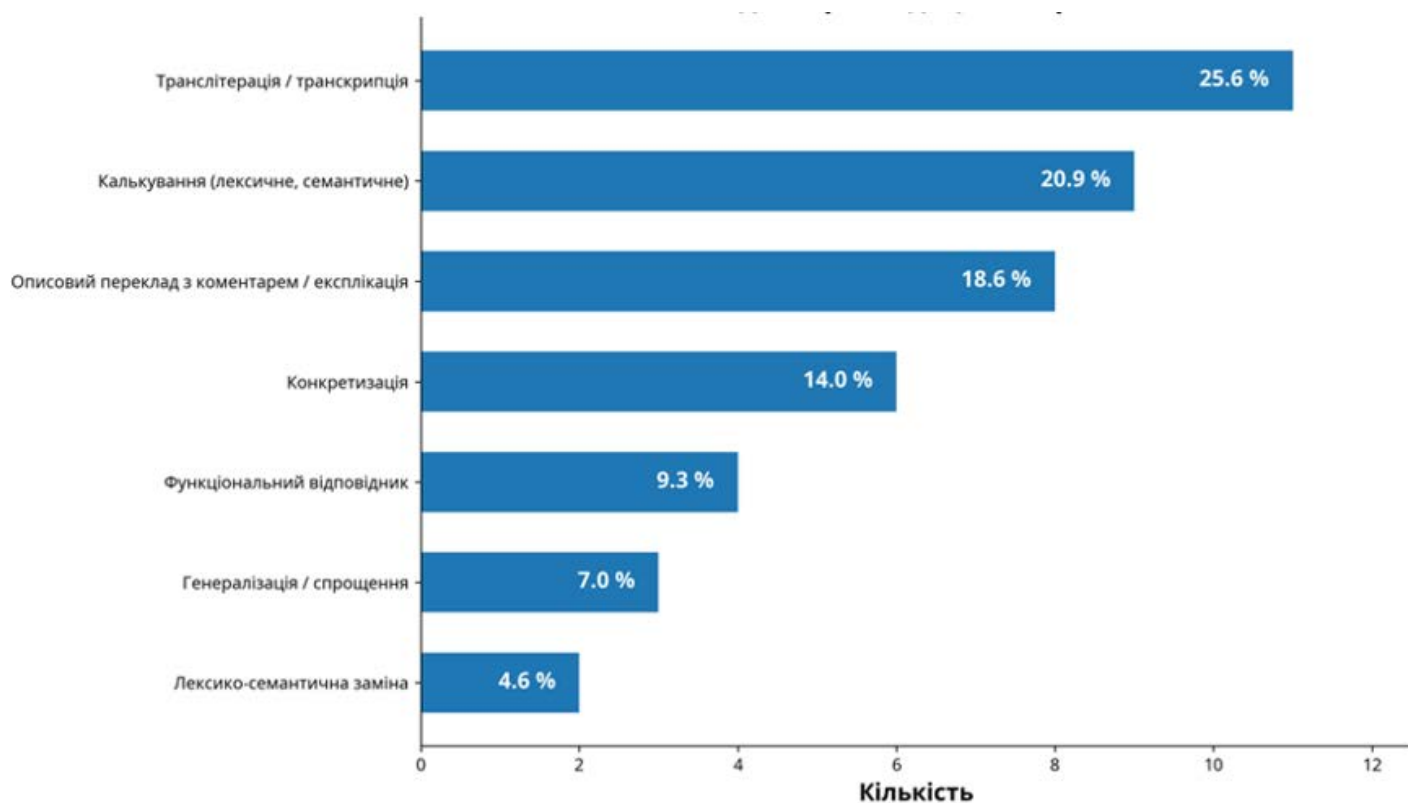

Рис. А.1. Розподіл прийомів перекладу етнографічних та історичних реалій.

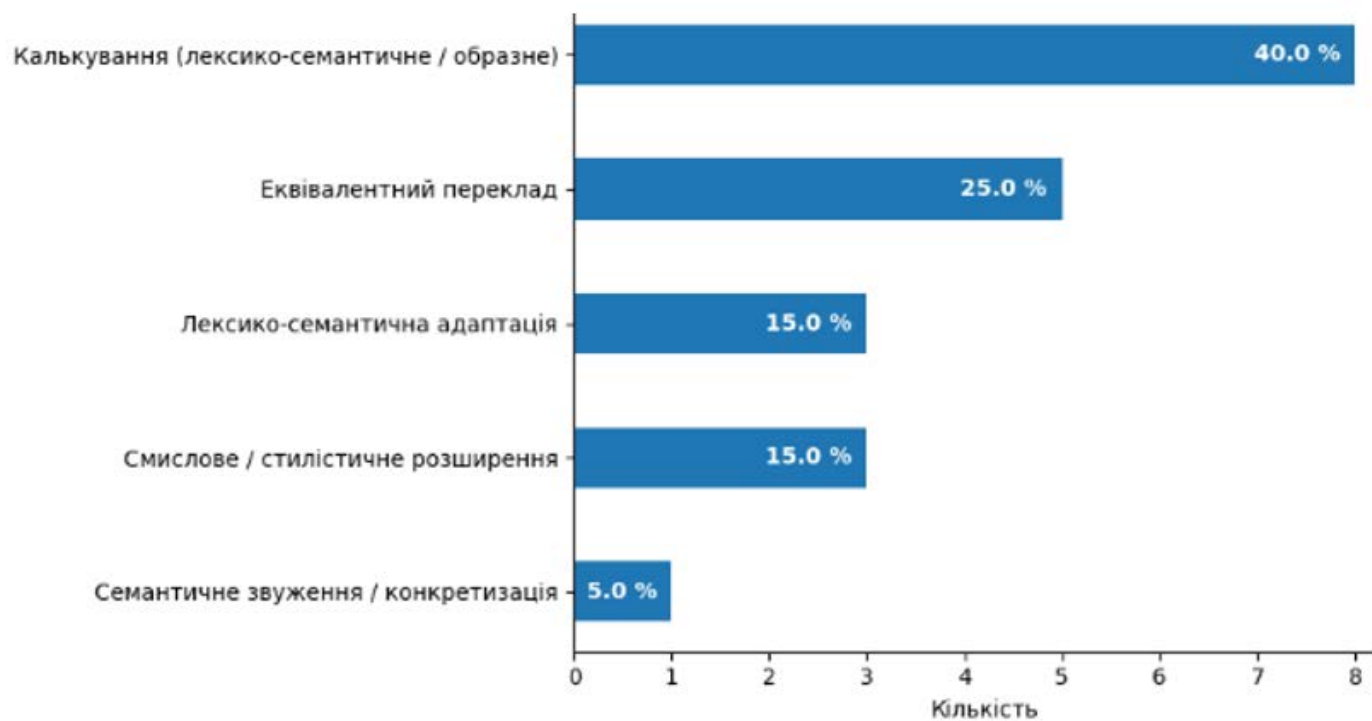

Рис. Б.1. Розподіл прийомів трансляції національно-культурної символіки та образності.

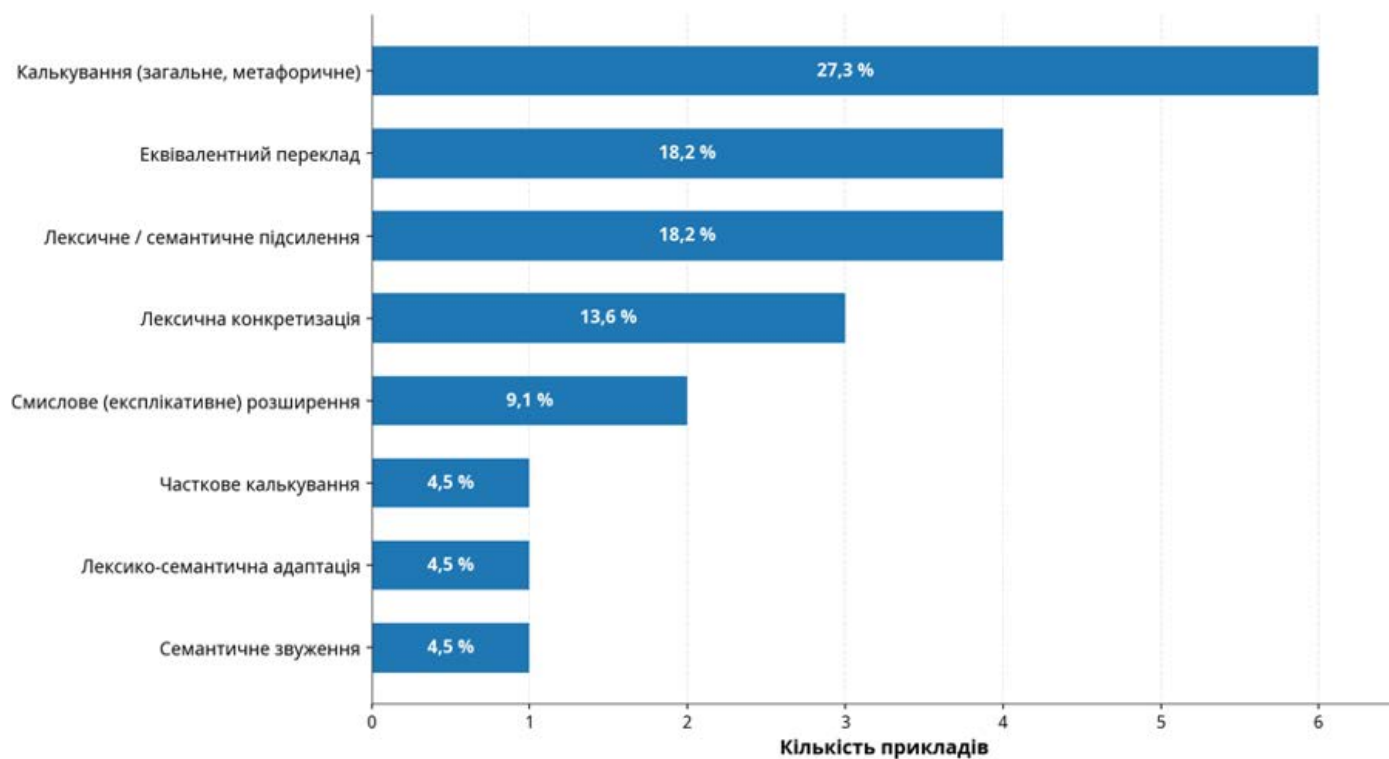

Рис. В.1. Розподіл прийомів відтворення національно-культурного колориту персонажів.

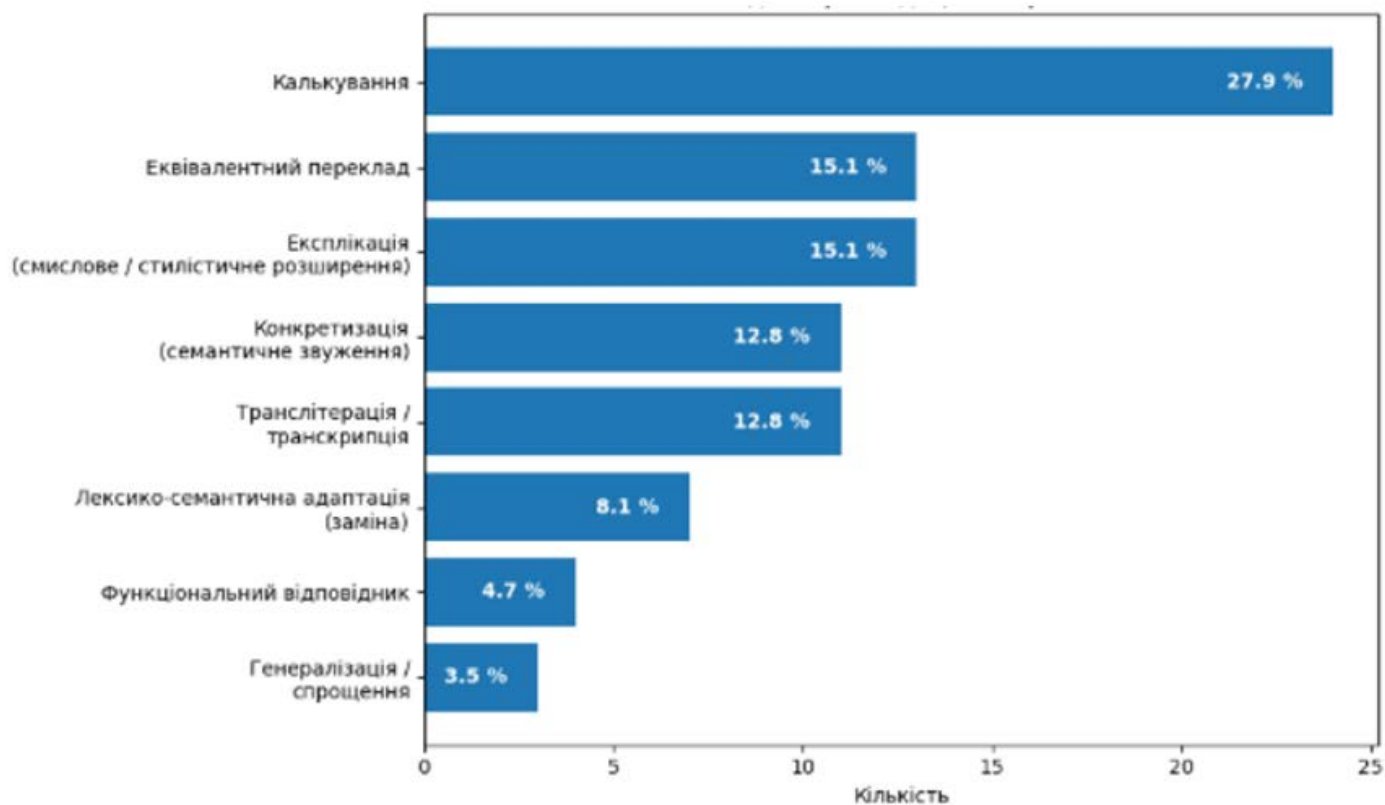

Рис. Г.1. Загальний розподіл прийомів перекладу національно-культурних реалій.